

ПРИДНІСТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ГРИГОРОВИЧА ШЕВЧЕНКА

Кафедра української філології

УКРАЇНСЬКА МОВА ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ

ПРАКТИКУМ

для студентів медичного факультету

Тирасполь
2015

УДК 808.3(075.8)
ББК Ш141.14я73
У45

Укладачі:

А.В. Третяченко, канд. філол. наук, ст. викладач кафедри української філології

А.В. Хлопова, викладач кафедри української філології

О.Л. Якимович, канд. філол. наук, ст. викладач кафедри української філології

Рецензенти:

М.Л. Дружинець, канд. філол. наук, доц. кафедри української філології ІМЛ ПДУ ім. Т.Г. Шевченка

Г.Є. Прісовська, канд. філол. наук, доц. кафедри лінгводидактики Одеського національного політехнічного університету

Н.В. Кривошапова, канд. філол. наук, доцент кафедри функціональної лінгвістики ІМЛ ПДУ ім.Т.Г. Шевченка

У45

Українська мова за професійним спрямуванням: Практикум (для студентів медичного факультету) / Укл. Третяченко А.В., Хлопова А.В., Якимович О.Л. – Тирасполь, 2015. – 200 с.

Запропоноване видання відповідає чинній програмі з вивчення української мови як офіційної у ПДУ імені Т.Г.Шевченка і рекомендовано для студентів медичного факультету. У практикум включено змістовний практичний блок, виконання якого сприятиме виробленню необхідних орфографічних умінь та навичок; блок із тестовими завданнями, що дозволить швидко й об'єктивно перевірити та оцінити рівень засвоєння тієї чи іншої граматичної теми. Крім того, праця містить спеціально розроблену систему текстів, покликаних не тільки розвинути зв'язне мовлення студентів, а й вдосконалити їх професійну компетентність шляхом засвоєння й вільного оволодіння україномовною фаховою медичною термінологією. Блоки зі словами для запам'ятовування та з переліком віршів, передбачених програмою для вивчення напам'ять, що мають на меті збагатити словниковий запас студентів й ознайомити їх з найкращими зразками української літератури різних періодів її розвитку.

УДК 808.3(075.8)
ББК Ш141.14я73

Стверджено Науково-методичною радою ПДУ ім. Т.Г.Шевченка

© Третяченко А.В., Хлопова А.В., Якимович О.Л.,
укладення, 2015

ПЕРЕДМОВА

«Мова – це всі глибинні пласти духовного життя народу, його історична пам'ять, найцінніше надбання віків, мова – це ще й музика, мелодика, фарби, буття, сучасна, художня, інтелектуальна і мисленнєва діяльність народу» (Олесь Гончар).

«Мова – душа кожної національності, її святощі, її найцінніший скарб» (Іван Огієнко). Щоб ефективно користуватися мовою, щоб досягти успіхів у професійній діяльності спеціалістові потрібно її не тільки знати, а й відчувати, розуміти її структуру, внутрішні закономірності й закони.

Головне завдання вивчення української мови – підготовка грамотної людини з високим рівнем комунікативної компетентності, що ґрунтується на системі знань по мову, її граматичну будову, самобутньої особистості, яка має значний лексичну базу, засвоїла головні норми літературного мовлення, здатна вільно виражати свої думки та почуття в усній та писемній формі, у будь-якому стилі та жанрі, що якнайкраще відповідають ситуації спілкування.

Людина вчиться мові змалку. Значну роль у цьому процесі пізнання мови й світу відіграють батьки, оточення. Але насамперед навчання мови відбувається у школі під час опанування загальноосвітніх дисциплін, а потім – спеціальному навчальному закладі протягом набуття фахових знань, професії. Протягом всього життя людина збагачує свій словник, оволодіває виражальними засобами рідної мови, читаючи літературу, спілкуючись з іншими людьми, опановуючи спеціальність.

Практикум «Українська мова за професійним спрямуванням» для студентів медичного факультету укладено відповідно до сучасних вимог викладання української мови як офіційної у ПДУ імені Т.Г. Шевченка. Дана праця має забезпечити формування та розвиток комунікативної професійно орієнтованої компетенції особистості, яка здатна реалізувати свій творчий потенціал на потреби держави.

Пропоноване видання містить: вагомий блок з текстами для читання, перекладу та переказу, згрупованих як за професійним спрямуванням, так і загально-інформативного характеру, що допоможе розвинути та збагатити усне мовлення студентів, а також ознайомити їх з базовою медичною термінологією; блок із практичними завданнями з фонетики, орфоєпії, орфографії та морфології, що забезпечить розвиток та вдосконалення лексико-граматичних умінь та навичок оформлення писемного та усного мовлення відповідно до усталених правописних норм; тестовий блок, що має на меті перевірити та оцінити рівень засвоєння знань студентами на різних етапах вивчення курсу (поточна, модульна, підсумкова робота); блок таблиць, що вміщує в собі слова для запам'ятовування з різних сфер діяльності людини; а також блок зі зразками ліричних творів відомих українських митців слова, що передбачені програмою для вивчення напам'ять протягом 2-х семестрів навчання.

Дана праця сприятиме розвитку в студентів розумових та творчих здібностей, умінь порівнювати, узагальнювати, систематизувати, класифікувати мовний матеріал, допоможе урізноманітнити їх навчальну діяльність, виховати духовно багату особистість, з розвиненим почуттям прекрасного та невичерпною уявою.

Зміст практикуму та його структурованість стануть доброю опорою у самостійній роботі над лексико-граматичним матеріалом вузівської програми й сприятимуть ґрунтовному оволодінню правописними нормами української літературної мови та вільному користуванню мовою у будь-яких сферах спілкування. Адже, як сказав Максим Рильський, «Мова – втілення думки. Що багатша думка, то багатша мова. Любімо її, вивчаймо її, розвиваймо її! Борімося за красу мови, за правильність мови, за приступність мови, за багатство мови...».

*ЗАВДАННЯ НА ЗАКРІПЛЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ
ТА ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ*

РОЗДІЛ: ФОНЕТИКА. ОРФОЕПІЯ. ОРФОГРАФІЯ

ТЕМА № 1: УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

Завдання 1. Замініть словосполучення одним словом. Слова розставте за алфавітом.

а) місце проживання особи або розташування установи; б) урочистий вечір з танцями; в) лікар, який лікує тварин; г) за-
здалегідь визначений шлях, по якому йдуть або їдуть; г) велике
нещастя; д) дрібний дощ; е) дощ з блискавкою і громом; є) буря
на морі;

*Для довідок: біда, гроза, морось, адреса, бал, ветеринар, маршрут,
шторм.*

***Завдання 2. Запишіть прізвища своїх одногрупників в ал-
фавітному порядку.***

***Завдання 3. За допомогою алфавіту розшифруйте слова
(цифра – це номер букви в алфавіті). Складіть із цими слова-
ми речення.***

8, 18, 19, 23;

15, 21, 11, 18, 11, 27, 33;

33, 2, 16, 24, 18, 33;

33, 22, 15, 21, 1, 3, 11, 14.

***Завдання 4. Запишіть слова в алфавітному порядку. Зна-
чення незрозумілих слів з'ясуйте за словником.***

Іграшка, бавовна, ожеледиця, усмішка, галузь, юшка, аль-
бом, любисток, журавель, фарба, відрядження, гудзик, дитина,
екватор, цукор, єнот, землеробство, халупа, йогурт, кукурудза,
їдальня, набуток, чарка, щавель, перемога, мереживо, рука, сме-
река, ялинка, тополя, увага, шапка.

Завдання 5. Відгадайте загадки. Напишіть відгадки в алфавітному порядку.

1. Хвалить його кожен, любить його кожен, і дня ми прожити без нього не можемо. 2. Хто вранці на чотирьох, вдень на двох, ввечері – на трьох? 3. Червона, солодка, пахуча, росте низько – до землі близько. 4. Червоний колір, чудовий смак, кам'яне серце – чому це так? 5. Сімсот невісток на одній подушці сплять. 6. Навкруги вода, а з питвом – біда. 7. Двічі родився, у школі не вчився, а години знає. 8. Червоний гість дерево їсть. 9. Вдень з ногами, а вночі без ніг. 10. Складеш – клин, розкладеш – гриб. 11. Синя хустина, червоний клубок. По хустині качається, людям усміхається. 12. Перша звечора одна ходить краля чарівна. 13. Зимою біле, весною чорне, літом зелене, осінню стрижене. 14. Сильніше сонця, слабше вітру. Ніг не має, а йде; очей не має, а плаче. 15. Чорне сукно лізе в вікно.

Для довідок: 1. Хліб. 2. Людина. 3. Суніця. 4. Вишня. 5. Соняшник. 6. Море. 7. Півень. 8. Вогонь. 9. Чоботи. 10. Парасолька. 11. Небо та сонце. 12. Зоря. 13. Поле. 14. Хмара. 15. Ніч.

ТЕМА №2: ВИМОВА ГОЛОСНИХ ТА ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

Завдання 1. До кожного з поданих слів доберіть такі, що відрізняються лише голосним звуком. Запишіть слова, підкресліть букви, якими розрізняються ці слова.

Зразок: Слава – слива.

Булка – ..., нірка – ..., дим – ..., лис – ..., крук – ..., лук – ..., бак – ..., лад – ..., сила – ..., мир – ...

Завдання 2. Подані слова запишіть у дві колонки: з літерою е та літерою и.

П..р..мога, з..л..ний, ч..рговий, зуп..нятися, ст..блина, л..сиця, ч..рствий, хв..лювання, д..вина, д..сяток, бл..зький, в..шневий, с..лянка, ч..рв'як, п..рій, ц..буля, к..рувати, л..ман, д..таль, тр..мтіти, ч..брець, печ..ніг, м..тушня, м..дівник, коз..лець, бр..ніти, гл..тати, кр..латий, тр..вога, п..р..пуста, об..р..жний, стр..міти, довгот..лесий.

Завдання 3. Подані слова запишіть у три стовпчики: 1) з голосним [е]; 2) з голосним [и]; 3) з голосним [о]. Звірте свої записи з правилами.

В..сокий, в..да, в..л..тенський, ч..тання, в..л..сся, укр..вати, д..фіс, стр..міти, в..р..г, літоп..с, січ..нь, д..р..га, н..нав..діти, од..надцять, здал..ка, п..р..н..сти, сімд..сят, ..зерце, дзв..нити, ож..л..дь, кол..со, абр..кос, ел..мент, д..хання, р..ш..то, к..жух, уроч..стий, з..л..то.

Завдання 4. Прочитайте слова, правильно вимовляючи звуки.

Легковий, ягідка, нігтьова, скибка, куб, дігтярне, мережка, блюдо, кігтики, грудка, вогкуватий, луг.

Завдання 5. З-поміж поданих слів випишіть ті, в яких уподібнюються приголосні звуки. Слова, написання яких можна перевірити, передайте звукописом, доберіть до них перевірні. Підкресліть орфограми.

Зразок :Молотьба–молодьба–молотити.

Прибігти, косьба, якби, рідко, футбол, боротьба, екзамен, легко, стрибки, вокзал, просьба, призьба, рюкзак.

Завдання 6. Правильно запишіть слова, обравши з дужок відповідну букву. Доберіть перевірочне слово. З двома – трьома словами складіть речення.

Про(с, з)ьба, боро(т, д)ьба, допомо(г, х)ти, бері(з, с)ка, ді(ж, ш)ка, во(г, х)кий, ко(с, з)ьба, дьо(г, х)тю, сте(ж, ш)ка, рі(д, т)кий.

Завдання 7. Перепишіть, вставляючи на місці крапок пропущені букви. Позначте орфограми.

Ми..тіти, кі..тистий, ло..ці, ді..ці, до..ці, перемо..ти, поле..шення, ко..ьба.

Завдання 8. Поставте подані іменники у формі давальної відмінки однини, вимовте їх відповідно до норм української орфоепії.

Казочка, онучка, сестричка, подушка, галушка, кішка, кішечка, квочка, собачка, мишка.

Завдання 9. Перекладіть словосполучення з російської мови на українську.

Просьба товарища, пробираться по тропинке, жидкий кисель, когти хищника, уход за ногтями, лёгкое упражнение, на мягкой подушке, по дорожке домой, рассказать подружке.

ТЕМА №3: ВЖИВАННЯ М'ЯКОГО ЗНАКА

Завдання 1. Перепишіть текст, поставивши, де потрібно, замість крапок м'який знак.

Мішаниною двох мов – україн..с..кої та російс..кої – говорит.. частина люднос..ті України, хоч загал..новизнано, що користува- тися суміш..шю з двох мов – це одне з найтривожніших явищ.. загал..нопедагогічного характеру. Скалічена мова отупляє люди- ну, зводит.. її мислен..ня до примітиву. Адже мова виражає не тіл..ки думку. Слово стимулює свідоміс..т.., підпорядковує її собі, формує. Суржик в Україні є небезпечним і шкідливим, бо пара- зитує на мові, що формувалася упродовж віків, загрожує змінити мову, яку прийняв Тарас Шевченко, показавши світові її красу й силу, плекали Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбин..с.. кий. Фонетична розкіш.., лексичне та фразеологічне багатство, синтаксична гнуч..кіст.., величезні словотвірні можливос..ті діс- тали загал..не визнан..ня 1934 року у Парижі на всесвітн..ому конкурсі краси мов, де україн..с..ка зайняла трет..є місце (на пер- шому – француз..ка, на другому – перс..ка)

(О. Сербенська)

Завдання 2. Перепишіть слова. Замість крапок вставте, де потрібно, м'який знак.

Ін..ший, навес..ні, по-люд..с..кому, обережніс..т.., кухар.., пил.., Керч.., бад..орий, корін.., Хар..ківщина, панцир.., бан..щик, бан..ка, лан..цюг, с..омга, історич..ний, лич..ко, л..ох, їд..те, лис.. тівка, караєт..ся, влуч..но, ніч.., корис..тю, кобзар.., куз..ня, луш- паєч..ка, пот..мяніти, крад..кома, узліс..ся.

Завдання 3. Прочитайте. Запишіть групами слова за пра- вилами вживання, невживання м'якого знака. Усно поясніть поділ.

Гравець, чуйність, участь, суміш, будівельник, заводський, рибальський, український, начальник, камінь, запорізький, львів- ський, уманський, учительський, кавказький, Донецьк, приятель, відріж, Харків, українець, цивільний, на сходинці, у хатинці, ді- вчинці, неньці, ковзкий, майбутнє, зменшення, пишеш, календар, ескадрилья, павільйон, секретар, зустріча-ються, мільйон, Дон- ченко, помиляєшся, сімсот, вісім, дев'ять, сьомого, утрюх, гір- кий, чотирма.

Завдання 4. Запишіть подані слова у дві колонки: 1) у яких вживається м'який знак; 2) у яких не вживається м'який знак.

Улюбленец..., козац..кий, різ..бяр, адмірал..с..кий, їд..те, Н..ютон, аквалан..гіст.

Ключ. Підкресливши перші букви, прочитаєте назву країни.

Завдання 5. Перекладіть слова українською мовою. Українські відповідники перевірте за словником.

Украинский, молдавский, казацкий, ходят, рижский, Харьков, идешь, любовь, меньший, календарь, парижский, режьте, теперь, ночь, нянчить.

ТЕМА №4: ВЖИВАННЯ АПОСТРОФА

Завдання 1. Замість рисок поставте, де потрібно, апостроф. Поясніть його вживання.

Сузір/я, м/який, м/яч, м/ясо, ім/я, сім/я, п/ять, дев/ять, подвір/я, мавп/ячий, повітр/яний, здоров/я, пам/ять, Прип/ять, з/їсти, мор/як, св/ято, р/ясно, кам/яний, р/ядок, зор/я, кров/ю, пів/яблука, м/язи, Мар/яна, розпор/ядок, суб/єкт, риб/ячий, п/яний, м/ятний, др/ючок, кр/юк, міжгір/я, б/юро, п/юре, р/рюкзак, сурм/яний, Лук/янчик, арф/яр, сап/янці, пор/ядок, слов/янський, Дем/ян, матір/ю, рутв/яний, р/ятувати, св/ятий, коров/ячий, з/їсти, солов/ї, в/юн, пам/ять, возз/єднатися, кур/ячий, гар/ячий, львів/янин

Завдання 2. Перепишіть. На місці крапок вставте, де потрібно, апостроф. В словах позначте орфограму.

Солом..яним волом не орати, сінним конем не їздити. Залізо іржа з..їдає, а заздрісний від заздрощів погибас. Катерина Дем..яну не попустить бур..яну Хороший господар на св..ято не кивас. На криву дірку – кривий цв..ях. Як на ноги зіп..явся, то й за працю взявся. З охотою можна і камінь прицв..яхувати. Черв..я дерево точить, а невміла хазяйка дім переводить. Коли злива р..ясна, дерев не поливають. Яка тканина, така й р..яднина. Хто буденного одягу не носить, той св..яткового не має. Краще втрата, яка об..єднує, ніж здобич, яка роз..єднує. Песика б..ють, а левик боїться. Соловей хвалиться голосом, а папуга – пір..ям.

Завдання 3. Доберіть і запишіть до поданих слів споріднені слова, у яких вживається апостроф.

Гора, двір, хлопець, дерево, соловей, камінь, солома, трава, єднати, язик, їздити, явитися.

Завдання 4. Запишіть слова у дві колонки: 1) у яких вживається апостроф; 2) у яких не вживається апостроф.

Опам..ятатися, бур..як, дев..ять, р..явкати, нев..язкий, електрозвар..ювання, ад..ютант, атель..є, голуб..ятко, духм..яний, об..їзд, вар..яг, Лук..янівка, інформб..юро, об..єкт, кань..йон, верб..я, р..явкнути, арф..яр, авант..юра, дов..янути, щупл..явий, оп..яніти, евол..юція.

Ключ. Підкресливши перші букви, прочитаєте прислів'я.

Завдання 5. Перекладіть і запишіть слова українською мовою. Порівняйте правопис слів у обох мовах.

Имя, любовью, матерью, пять, пьют, безъязыкий, предъявить, премьера, дезинформация, Вьетнам, посвящённый, объявить, здоровье, подъезд, предъюбилейный, обязанность, трёхъярусный, объединение, мяч, Лукьян, гвоздь, пятница, праздник, отъезд, мята, подъемник, пьеса, перья, торфяной, Вячеслав, сорняк, деревянный, безъядерный, соловьи, подъезжать, славянский, объем, пол-Европы, румяный, связь, ряд, свекла, половина ящика.

ТЕМА №5: ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

Завдання 1. До поданих слів доберіть іншу форму чи слово, які б ілюстрували чергування голосних. Поясніть причини цього чергування або його відсутність.

Водопою, доходу, каменя, льоду, коня, ніч, осіб, батьків, братова, Канева, Києва, вівса, стояти, сільський, робітник, вільний, будівник, вісь, вівця, вікон, земель, казок, вітер, вогню, дна, смуток, сон, травня, лоба, можу, лева, марок.

Завдання 2. Подані прикметники чоловічого роду змініть за родами, поєднавши кожен із них з іменником. Запишіть та простежте за чергуванням |o|, |e| з |i| в основі прикметників.

Зразок: братів син, братова сім'я, братове доручення – чергування |o|, |e| відкритого складу з |i| закритого складу в суфіксі.

Батьків, Михайлів, В'ячеславів, Олександрів, Віталіїв, Сергіїв, Андріїв, Петрів, Василів, Володимирів, сусідів, товаришів, Владиславів, Денисів, Аркадіїв, Потапів, Богданів, онуків, синів, Вікторів, дядьків, директорів, деканів, дідів.

Завдання 3. *Змініть слова таким чином, щоб відбулося чергування голосних; запишіть їх парами, орфограми підкресліть.*

Ягода, дорога, село, двір, сльоза, Тернопіль, рід, Харків, зоря, особа, гора, щока, ячмінь.

Завдання 4. *Поставте подані іменники у формі родового відмінка множини. Назвіть чергування голосних фонем.*

Книжка, річка, кришка, помилка, пробка, подушка, сварка, суперечка, нитка, черешня, їдальня, господарка, невістка, жінка, дочка, сусідка, рибка, цукерка, серце, рядно, вікно, кільце, весло, дзеркальце.

Завдання 5. *Знайдіть в орфографічному словнику 10 слів (які не розглядались на занятті) із явищем чергування голосних звуків. Складіть із ними речення.*

ТЕМА №6: ЧЕРГУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

Завдання 1. *До поданих слів доберіть варіанти або однокореневі слова, у яких відбуваються чергування приголосних.*

Діалог, допомога, дорога, заслуга, каталог, колега, круг, увага, естетика, електрика, критика, кібернетика, фізика, техніка, класика, верх, дах, епоха, рух, слух, огріх, поверх.

Завдання 2. *Прочитайте дієслова, утворіть від них інші форми, де відбувалося б чергування приголосних.*

Дослідити, висіти, звужувати, народити, будити, мостити, захистити, знижувати, перенести, пересушити, скрутитися, писати, ходити, плакати, сікти, радити, різати, чистити, припікати, точити, крутити, косити, мастити, носити, летіти, лазити.

Завдання 3. *Утворіть від кожного поданого дієслова форму першої особи однини. Підкресліть букви, що позначають звуки, які чергуються.*

Їздити, носити, ловити, любити, казати, мостити, летіти, вертіти, просити, гладити, пустити, робити, терпіти, котити, кликати.

Завдання 4. Від іменників, поданих у дужках, утворіть прикметники за допомогою суфікса -ськ-. Запишіть їх, узгодивши з іменниками. Зверніть увагу на звукові зміни, позначення їх на письмі.

(Золотоноша) птахокомбінат, (Ужгород) університет, (Одеса) порт, (Острог) академія, (Прилуки) архітектурні пам'ятки, (Черкаси) народний хор, (Калуш) район, (Кошице) університет, (Карпати) край, (Гадяч) сади, (Онега) озеро, (Лейпциг) ярмарок, (Гаага) конвенція, (Чернівці) область, (Гамбург) повстання, (Запоріжжя) Січ, (Воронеж) заповідник, (Карабах) події, (Білорусь) мова, (Брест) фортеця, (Вільнюс) замок, (Вінниця) поїзд, (Кременчук) школи, (Кіровоград) інститут, (Путивль) ліси, (Умань) дендропарк.

Завдання 5. Утворіть прикметники від поданих іменників.

Бік, вік, рік, електрика, фізика техніка, естетика, лірика, класика, молоко, серце, пшениця, сміх, успіх, страшний.

ТЕМА №7: ЧЕРГУВАННЯ [У] З [В], [П] З [Й]

Завдання 1. Прочитайте прислів'я. Зробіть висновки, у яких прислів'ях слова вимовляються милозвучніше і чому.

1. Не спитавши броду не сунься в воду. 2. Два коти у одному мішку не помиряться. 3. Дружні сороки і орла закидають. 4. Люби рибу не в сковороді, а у воді. 5. Лякали щуку, що в озері втоплять.

Завдання 2. Перепишіть словосполучення. Поставте замість крапок у або в.

Відпочивати ... Карпатах, прийшов додому ..вечері, ..учора був дощ, буває різне ... житті, працює ... Придністров'ї, допомогти ... господарських справах, пішов ... школу ... шість років.

Завдання 3. У першу колонку запишіть слова, у яких може відбуватися чергування у – в, і – й; у другу – слова, у яких не може відбуватися чергування.

Іграшка, вперед (уперед), вчений (учений), вчитель (учитель), влада, уважний, їти (йти), взяв (узяв), взаємини, імовірно (ймовірно), інстинкт, вправа.

Завдання 4. Виправте, де потрібно, порушення милозвучності й запишіть словосполучення у дві колонки: 1) без виправлень; 2) виправлені.

Спитати вчителя, пригодилось усім, згадав відразу, посміхнувся щиро, книжки й зошити, зібрався іти, зміг ввійти.

Ключ. З перших букв словосполучень першої колонки та третіх букв другої прочитайте слово.

Завдання 5. Запишіть слова у два стовпчики: I – ті, в яких чергуються початкові у – в, II – ті, в яких не буває чергування:

Університет, взимку, вправа, учитель, Угорщина, Владивосток, уряд, враження, уранці, упіймати, вродливий, урочисто, вступ, умовити.

ТЕМА №8: СПРОЩЕННЯ В ГРУПАХ ПРИГОЛОСНИХ

Завдання 1. Вставте потрібну букву.

Совіс..ий, жаліс..ий, гігант..ський, захис..ий, зап'яс..ий, балас..ий, аспіран..ський, кількіс..ий, ціліс..ий, зліс..ий, пис..нути, тріс..нути, шіс..сот, доблес..ий, форпос..ий, с..нара, бриз..нути, фашис..ський, швидкіс..ний, тос..но.

Завдання 2. Утворіть від іменників прикметники. Зверніть увагу на слова, у яких відбувається спрощення приголосних.

Честь, користь, пристрасть, радість, швидкість, солдат, жалість, захист, ненависть, область, турист, тиждень, щастя, виїзд, мисль, студент, баласт, сонце, контраст, зап'ястя, аванпост, кількість, гігант, вартість, інтелігент, пропуск, швидкість, допуск, захист, баласт, президент.

Завдання 3. Доберіть із довідки до іменників тільки ті прикметники, у яких відбувається спрощення. Виконайте завдання так, щоб прикметники не повторювалися.

Праця, план, товар, хлопець, поїзд, звістка, центр, вчинок.

Для довідок: щас...ливий, радіс...ний, шіс...надіять, річний, облас...ний, безкорис...ливий, тижд...невий, чес...ний, хвас...ливий, швидкіс...ний, якіс...ний.

Завдання 4. Замініть виділені слова одним словом. Запишіть лише ті, в яких не відбувається спрощення.

1. Графік, що складений на **тиждень**. 2. **Перемога**, що принесла радість. 3. Робота, яка дає **користь**. 4. Нарада, що пов'язана

з виїздом. 5. Зустріч, що принесла щастя. 6. Обличчя, що світилось радістю. 7. Людина, яка любить хвастатись. 8. Змагання, які відбулися в області. 9. Випадок, що трапляється рідко.

Завдання 5. Перекладіть слова й словосполучення українською мовою.

1. Радостный, совместный, участник, костлявый, буревестник, проездной, невестке, корыстный, защитник, безжалостный, агентство, блеснуть, недельный, солдатский, шестьсот, каждый, городской, завистливый, постный, страстный, устный, доблестный, комплексный, комендантский, гигантский, жалостливый, честный, костлявый, солнце, сердце, выпускной, счастливый, участник, злостный, шестнадцатый, президентский, несчастный, целостный.

2. Позднее время; честный человек; здоровое сердце; весеннее солнце; костлявая рука; бесстрашный буревестник; ласкающий взгляд; вкусные налистники; шестнадцатый номер трамвая; предвестники перемен.

ТЕМА №9: ПОДВОЄННЯ ПРИГОЛОСНИХ

Завдання 1. Перепишіть речення. Вставте, де потрібно, подвоєні букви. Запам'ятайте прислів'я та приказки.

Бездон..ої бочки не нал..єш. Вдень від спеки ховається, а в..ечері від комарів. Вчен..я в щасті прикрашає, а в нещасті потішає. Дерево міцне корін..ям, а людина трудовим горін..ям. Добрим словом мур проб'єш, а лихим і в двері не в..їдеш. Їж хліб із сіл..ю і водою, живи правдою святою. Коли старан..о косять, то сіна зимою не просять. Кохан..ю не запобіжиш заран..я. Куди вітер віє, туди гіл..я гнеться. Маленька праця краща за велике безділ..я. Не хвалися піч..ю в нетоплен..ій хаті. Нічна зозуля ден..у перекує. У ліс дрова не возять, а в колодязь воду не л..ють. Хто винен, від..ати повин..ен. Яке корін..я, таке і насін..я.

Завдання 2. Поставте подані іменники в орудному відмінку однини. Поясніть їх правопис.

Безліч, велич, вічність, вихованість, область, тінь, гордість, шерсть, ніч, розповідь, любов, мідь, міць, мить, даль, мати, мазь,

вісь, сіль, тінь, паморозь, розкіш, почесть, грань, віддаль, масть, печаль, повість, блакить, даль, кров.

Завдання 3. Перепишіть слова. Замість крапок поставте, де потрібно, пропущену букву. Обґрунтуйте написане.

Жит..я, весіл..я, облич..я, суд..я, багат..я, щаст..я, лист..я, бут..я, Він..иця, гусен..я, збіж..я, мотуз..я, нарман..я, прилад..я, Німеч..ина, Галич..ина, священ..ик, жит..єпис, зав..ишки, роз..ява, сторіч..я, гіл..ястий, підніж..я, узбереж..я, повноліт..я, медал..ю, молод..ю, прикордон..ий, кут..я.

Завдання 4. Запишіть слова у дві колонки: у першу з подвоєнням букв, у другу – без подвоєння.

Мит..ю, огнен..ий, скажен..ий, височен..ий, антен..ий, тьмян..ий, вроджен..ий, ден..ий, орлин..ий, узбіч..я, Хмельнич..ина, неждан..ий, адресован..ий, однозмін..ий, вікон..ий, роз'єднан..ий, олов'ян..ий, нескінчен..ий, електрон..ий, дерев'ян..ий, умотивован..ість, без..ахисний, аграрно-агровин..ий, гіл..я, антропоген..ий, туман..ий.

Ключ: Підкресліть у кожному слові першу букву – прочитаєте вислів В.Сухомлинського.

Завдання 5. Перекладіть подані слова українською мовою. Порівняйте написання слів в обох мовах.

Знания, бассейн, уверенность, деревянный, священный, туманный, Подолье, чутье, воссоединение, затишье, каменный, ценный, льняной, млекопитающие, вареный, ознакомленный, одиннадцать, распутье, спросонья, шестидесятилетие, судья, спросонья, бессердечный, матросский, соломенный, неожиданный, Полесье, Прикарпатье, судья, статья, взаимностью, счастье, Припятью, убеждение, мазью, пропагандирование.

ТЕМА №10: ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

Завдання 1. Перепишіть, додаючи потрібний префікс.

Мала мурашка, а гори ?точує. Праця й гори ?рівнює. Худоба ряба зверху, а людина ?середини. Уміла рука і вночі не ?хибить. ?садили з воза та прямо на лід. Добре ?шиті чоботи добре й носяться. Думай ?вечора, а починай удосвіта. З дурнем ?чепився – дурнем ?робився.

Завдання 2. Спишіть слова. Замість крапок поставте приголосний з або с.

Бе..хмарність, ро..плескати, ..сипати, ..фотографувати, ро..сікти, ..шкрібати, бе..смертя, ро..тавати, ..чорніти, ..пушувати, ..сунути, ..питати, ро..черк, бе..характерний, ро..шарування, бе..характерний, ..летіти, ..тихати, ро..тривожити, ..чорніти.

Завдання 3. Випишіть слова у дві колонки: 1) з префіксом пре-; 2) з префіксом при-.

Пр..смачно, пр..йдуть, пр..ліпити, пр..чудово, пр..світити, пр..здоровий, пр..вчити, пр..сипати, пр..красно, пр..снитися, пр..гарний, пр..чаїтися.

Ключ. У кожному слові підкресліть п'яту від початку букву і прочитайте назву української народної казки.

Завдання 4. Додайте до слів префікси при- чи пре-. Нові слова запишіть.

Буксувати, мудрий, вокзальний, йти, пишно, великий, тримати, чудово, горіти, гнути, гвинтити, добрий, орати, клеїти, краса.

Завдання 5. Перекладіть слова українською мовою. Порівняйте правопис префіксів в обох мовах.

Рассказ, сказать, расписка, розыск, разыскать, расписать, роспись, распустишь, беспомощный, сжечь, прыгнуть, спрятаются, сговор, сбежать, сделать, съехать, испортиться, обязательство, свершиться, склонить.

РОЗДІЛ: МОРФОЛОГІЯ

ТЕМА № 1: ІМЕННИК

Завдання 1. Розподіліть подані іменники за такими групами:

а) загальні (одиночні, збірні, речовинні, абстрактні); б) власні (антропоніми, топоніми, міфоніми, космоніми, зооніми, культуроніми).

Шекспір, гарбузиння, вершки, проміння, телевізор, Чумацький Шлях, Прометей, кисень, будинок, успіх, правило, колосся, Біблія, завод «Арсенал», мурашня, хлопець, орел, Орел, Європа, біг, страх, піхота, вірш «Заповіт», дощ, спів, Юпітер, товариство «Просвіта», Марс, вулиця Хрещатик, Крим, Вій, Дажбог, Сірко, граніт, листя, Ряба, пісок, скромність, Мурчик, Атлантика, капуста, вітер, здивування, Ахіллес.

Завдання 2. Складіть речення з поданими словами, де в першому випадку це слово виступатиме загальною назвою, в другому – власною.

Вінчестер (тип зброї; прізвище винахідника); Чайка (назва річки, прізвище; птах); Шахти (місця, де добувають корисні копалини; місто); Геркулес (крупа; міфічна особа); Дизель (двигун; прізвище інженера, що винайшов двигун); Освіта (журнал); Уран (планета; радіоактивний метал); Схід (назва пароплаву; частина світу); Голова (назва окремих вищих посад Голова Президії Верховної Ради; частина тіла).

Завдання 3. Запишіть слова у дві колонки: 1 – слова назви істот, 2 – назви неістот.

Дитина, верба, колодязь, селянство, учень, учитель, учительство, туз, полк, ферзь, небіжчик, Максим, кінь, дуб, стілець, мікроб, книжка, отара, вікно, листя, отець, цвітіння, імла.

Завдання 4. Визначте іменники з конкретним і абстрактним значенням.

1. Книга, земля, літо, завзятість, кайдани, дорога, відвага, дружба, ім'я, трибуна, сходи, серце, майбутнє, мрія, весна, щастя, визволення, людство, горе, лихо, роса, мудрість.

2. Зошит, зима, свідомість, хоробрість, терен, присяга, стяг, хмари, мета, символ, правда, кривда, радість, космос, береза, тополя, хлопець, дівчина, маяк, історія, шлях, література.

Завдання 5. Знайдіть у реченнях збірні іменники.

1. У непроглядно густих вербах над низиною потоку птаство заводило якісь безнадійно гарячі спори, пересипані криком (М. Грушевський). 2. Зграї веселих птахів з галасом вилітали з дзвіниці й, покружлявши в повітрі, сідали на гіллі розлогих верб уздовж церковної огради (М. Старицький). 3. Падало жовте листя, а здавалось, що то золото капає на землю з дорогих шат (М. Коцюбинський). 4. Шапка верховинця ріжката, а капелюх закосичений пір'ям (С. Пушик). 5. Галява скраю переходить в куп'я та очерети... (Леся Українка). 6. Чорне вороння сідало громадами на сніг і знову здіймалося з місця (М. Коцюбинський). 7. Полонянки встигли вже помитися, попричісувати волосся і так-сяк довести до ладу своє пошарпане вбрання (Б. Лепкий).

Завдання 6. Випишіть з речень іменники, які позначають речовину.

1. З неба, як розтоплене золото, ллється на землю блискучий світ сонця... (Панас Мирний). 2. Там піски вже вкривала паморозь, під промінням сонця, що виглянуло із-за хмар, лежали сліпучо-білі, холодні (С. Скляренко). 3. Кожного разу, коли я їду по дорозі неозорим ланом озимої пшениці, коло телеграфного стовпа з розпіркою завжди злітає польовий жайворонок (К. Наріжний). 4. Мряка все ще віддих у грудях спирала. Така густа й біла, як молоко (Б. Лепкий). 5. Мокрий сніг бив у лице Василькові, заліплював очі, налазив за комір... (М. Коцюбинський). 6. Українське художнє скло своїм корінням сягає часів Київської Русі (В. Щербак). 7. Восени в степу тривожно шамотить сухим гіллям кукурудза, – цілі поля рівних, жовтих стовбурів, ніби хтось, крадучись, розсуває її обвислий лист (В. Підмогильний).

Завдання 7. З поданого тексту випишіть іменники. До яких лексико-граматичних розрядів вони належать?

Чуємо деколи, що мова наша не багата нюансами, не така витончена, як, скажімо, мова французька. Але звідки ж тоді в українських піснях оця естетична чистота, цнотлива краса, рідкісна милозвучність, звідки таке багатство поетичної символіки і оця мистецька довершеність, музичність образів, що приваблювали

і Бортнянського, і Бетховена, і Лисенка, і ще багатьох композиторів-класиків і сучасних. Кажуть, що твір іноді огрублюється в українських перекладах. Може, трапляється і таке, зрештою, ніхто не гарантований від невдач. Але ви прочитайте, скажімо, як Пушкіна перекладав Рильський, як повноцінно відтворені його шедеври в українському слові.

(О. Гончар)

Завдання 8. Розподіліть іменники у чотири стовпчики: I – чоловічого роду, II – жіночого роду, III – середнього роду, IV – спільного роду. З 2-3 іменниками скласти речення.

Дитинство, хмаринка, ведмежа, схил, Саша, м'ята, обличчя, місто, квітка, зошит, селище, Сибір, шлях, дівчинка, мати, база, гай, насіння, папір, адреса, живопис, сирота, дозвілля, маля, оленя, край, намисто, господина, голова (як посада), собака, кір, староста, чебрець, папороть.

Завдання 9. Утворіть форму множини наведених іменників.

Вухо, око, друг, учитель, заєць, опеньок, олівець, снігур, шершень, пташеня, пані, комар, змій, змія, товариш, джміль, трактор, ректор, слобода, татарин, вірменин.

Завдання 10. Згрупуйте за значенням іменники, які вживаються тільки у формі множини.

Сіни, фінанси, консерви, тропіки, висівки, проводи, двері, шахи, заручини, гордощі, Карпати, переговори, брюки, очистки, вершки, аліменти, окуляри, шашки, макарони, обрізки, духи, ножиці, вибори.

Завдання 11. Розподіліть на групи за значенням іменники, які мають тільки форму однини.

Сміливість, сіль, малеча, Буг, пиво, Шевченко, масло, верб'я, дрімота, молодь, козацтво, Україна, Слюсарюк, мед, ненависть, зілля, комашня, гіркота, ганчір'я, масло, чуйність, Харків, юнацтво, молоко, люд, Крим.

Завдання 12. Доберіть, якщо можливо, до наведених іменників чоловічого роду іменники жіночого роду і навпаки.

Керівник гуртка, артист, балерина, друкарка, хірург, художник, завідувач фотолaboratorією, штукатур, технік, агроном, лауреатка, доповідач, житель, диспетчер, ліфтер, методистка, художник-конструктор, міліціонер, мер, перукар, швачка, ко-

респондент, кравець, поет, машиніст, стажер, газда, абітурієнт, зв'язківець, вихователь, вчений секретар, воротар, ворожка.

Завдання 13. *Спишіть речення. Іменники, узяті в дужки, поставте в потрібному відмінку. Поясніть їхній правопис.*

1. Йду навпростець (сіножать) до (Буг), де (павутиння) вересень пряде (А.М'ястківський). 2. Разом з (розповідь) в (душа) вливалось щось хороше, тепле (О. Довженко). 3. Попереду з (весло) у (рука), насвистуючи якусь (пісенька), шкутильгає босоногий парубок, позаду важкувато гупає (чоботи) підполковник (М. Стельмах). 4. Квітни ж і гордись (будівники), щедра (земля), звільнена з (пітьма), у (труд) прославлена (руки), у (бої) відстояна (груди) (В. Юхимович). 5. Того (вовк) ще малим (вовчєня) узав у (лігво) дядько Панас Гайдебуря (О.Донченко). 6. У (долина) біля (став) Борисенко зупинив (машина) (А. М'ястківський). 7. Тяжко назвати почуття, що є в нас до кожного (камінь) на (земля) нашого (дитинство) (Ю. Яновський). 8. На нашому (континент) сейсμοактивними є гірські райони Курило-Камчатської (дуга), (Памір), (Тянь-Шань), (Прибайкалля), (Кавказ), (Крим), (Копетдаг) та деякі інші (В. Мезенцев).

Завдання 14. *З тексту випишіть іменники, визначте форму відмінка, у якому їх ужито.*

Рушник на стіні. Давній наш звичай. Не було, здається, жодної на Україні оселі, котрої не прикрашали б рушниками. Хоч би як судилося їм убого жити, а все ж естетична принада завсякчас знаходила місце в помешканнях – хай то була одинока хатина вдови чи затісна багатодітна оселя, приземкувата мазанка на півдні України або курна хата поміщика – всюди палахкотіли багатством кольорів рушники. Хата без рушників, казали в народі, що родина без дітей. Рушник з давніх-давен символізував не тільки естетичні смаки, він був своєрідною візиткою, а якщо точніше – обличчям оселі, відтак і господині. По тому, скільки і які були рушники, створювалася думка про жінку, її дочок. Ніщо, здається, так предметно й точно не характеризувало жіночу вправність, майстерність, зрештою охайність і працьовитість, ніж ці вимережані рукотвори.

(В. Скуратівський)

Завдання 15. *Прочитайте текст. У першому абзаці визначте рід, відміну і групу іменників.*

Із малечку в словах рідної мови людина відкриває для себе великий і чарівний світ життя. Мова – це безцінний скарб народу,

надбаний тисячоліттями. У ній відбито його характер, історію, звичай, побут. Як найдорожча спадщина, як заповіт поколінь передається нащадкам любов до свого народу, до рідної мови. Людина може покинути Батьківщину і не чути більше рідної мови, але у підсвідомості залишаються колискові, які виспівувала мати, перші враження, добуті тільки цією, єдиною і неповторною, мовою. Мовою, якою говорили діди й прадіди, з любов'ю до якої дитина з'являється на світ.

Люди, які забувають і зневажають рідну мову, гідні тільки жалю. Самі не розуміючи, що коять, вони зазнають непоправної втрати, стають на шлях найбільшого злочину проти культури всього людства, бо народ може відбудувати все: господарство, добробут, – але мову відновити не може. Нація зникає, настає її історична смерть.

Коли ж народ через свою несвідомість чи під тиском зовнішніх обставин перестає плекати найважливіше – рідну мову, зрікається найцінніших скарбів, здобутих пращурами, він прирікає себе на самогубство.

«Рідна мова – не степ, не хата, а народу мого душа», – справедливо зазначив поет В. Гончаренко. Вона живе з людиною всюди і завжди, без неї, як і без сонця, повітря, води, рослин, людина не може існувати. Зречення рідної мови, неповага до неї є рівноцінним до неповаги батька й матері, це веде до найбільшої кари – духовного каліцтва. Людина, яка не цінує культуру та мову свого народу, не може бути повноцінним членом суспільства.

Завдання 16. Поставте подані іменники у форму родово-говідмінка множини.

Суддя, площа, стаття, верста, губа, межа, село, лазня, війна, гра, сосна, шабля, ванна, сльоза, хата, сирота, шишка, мавпа, мрія, ластівка.

Завдання 17. Поставте іменники I відміни у форму давального, орудного і місцевого відмінків однини. Поясніть чергування приголосних.

Стріха, свекруха, тополя, каліка, перемога, груша, вдача, Ілля, Валя, Надія, сопілка, стежка, перепеличка, нога, пасіка, шишка, діброва, булка, Леся, яблуня, хустка, тайга, гірка, казка, фабрика, скрипка.

Завдання 18. Поставте подані іменники II відміни:

1) у називному відмінку множини: болгарин, татарин, вухо, дно, хазяїн, тато, хліб, рукав, овес, вус;

2) у родовому відмінку множини: почуття, раз, громадянин, грузин, осетин, чоловік, чобіт, болото, море, поле, серце, апельсин, солдат, болгарин, брелок, вірменин, грам, кілограм, пальто, око, дно, гість, плече, томат, вухо;

3) в орудному відмінку множини: коліно, плече, око, вухо, гість, кінь, колесо, чобіт.

Завдання 19. Запишіть наведені іменники у формі родового відмінка однини.

Камінь, парк, викладач, стіл, телефон, мармур, куш, клен, двигун, бузок, деревій, міст, яр, пояс, університет, підручник, акт, документ, Прут, комп'ютер, діамант, відчай, вальс, тангенс, підмет, суховій, процес, велосипед, Київ.

Завдання 20. Розбийте іменники на три групи – тверду, м'яку і мішану. Поставте їх у форму родового відмінка однини.

Командир, шахтар, скляр, звір, майстер, характер, сухар, газетяр, друкар, диктор, Ігор, Віктор, Лазар, Назар, гончар, муляр, комар, календар, бондар, бетоняр, ювіляр, господар, володар, шофер, директор, перукар, столяр, санітар, зброяр, кухар, хабар, різьбяр, комбайнер, хутір, пісняр.

Завдання 21. Перекладіть текст українською мовою, визначте рід, число, відмінок, відміну іменників.

Звездная и на редкость теплая ночь. В предзвездный час я вышел на крыльцо. Только одна капля упала с крыши на землю. При первом свете заворушились туманы, и мы очутились на берегу бескрайнего моря. Драгоценное и самое таинственное время – от первого света до восхода.

(За М. Пришвіним)

Завдання 22. Перепишіть речення, на місці крапок уставляючи пропущені букви. Іменники другої відміни підкресліть, визначте групу кожного.

1. Захотілось перечитати том улюбленого «Кобзар..». (К. Гордієнко.) 2. У Римі я згадав далекий Львів, Каменяр... над аркушем папер... (Л. Дмитерко.) 3. Скажіть, а ви не муляр... працюєте, бува? (Б. Олійник.) 4. А калина – у дозрілих гронах. А калина – вся у снігур...х. (Є. Гуцало.)

Завдання 23. *Поставте іменники в родовому та орудному відмінках однини, визначте їх рід, відміну і поясніть правопис закінчень.*

Можливість, вісь, біль, Умань, нехворощ, Керч, продуктивність, зустріч, подорож, харч, гордість, відсутність, пам'ять, ефективність, галузь, якість, далечінь, творчість, сіль, жовч, сучасність, молодь, пристрасть, любов, занедбаність, тюль, постать, стаття, ніч, степ.

Завдання 24. *Складіть речення, використавши подані іменники в різних відмінках і числах. Визначте відміну іменників.*

Курча (курчатко), дівча (дівчатко), кошеня, цуценя, теля (телятко), лоша, порося, каченя.

Завдання 25. *Перекладіть з російської мови на українську подані іменники. Утворіть, де можливо, множини і провідміняйте подані іменники в однині та множині, порівнявши закінчення.*

Імя, племя, семя, вымя, пламя, знамя, стремя, темя, бремя.

Завдання 26. *Випишіть іменники IV відміни, провідміняйте 5 з них.*

Листя, дитя, маля, оленя, козенятко, курча, телятко, внуча, гусеня, щеня, котенятко, ведмежа, соколя, вороня, насіння, дівчатко, лоша, ягня, земля, лисеня, волосся, внученя, вовча, щуреня, колосся, слоненя, зайченятко, кроленятко, каченя, мишеня, бегемотик, порося, солов'я.

Завдання 27. *Утворіть кличну форму іменників.*

Соломія, Ігор, Маргарита, швець, жнець, слухач, теща, лицар, Прометей, чумак, Марко, Петро, край, Іван Федорович, Марія Володимирівна, пан Олег, товариш Іваненко, Ілля, викладач, площа, Милиця Дмитрівна, артист, парубок, учитель, мрія, бабуся, колега Іванчук, Ярослав Андрійович, пан вчитель, синок Степан, Марія Василівна, пан бригадир, друг Гриць, ректор Клименко, Геннадій Мусійович, Ігор Іванович, Ілля Володимирович, депутат Литвин, пан голова, Ольга Дмитрівна, Василь Васильович, Микола Костянтинович, поезія, любов, неня, яшень, дівча.

Завдання 28. *Від іменників, поданих у 3-й частині вправи, утворіть імена по батькові і допишіть до чоловічих (1-а частина) та жіночих (2-а частина) імен.*

Зразок: Іван Петрович, Оксана Петрівна.

1. Іван, Василь, Андрій, Олександр, Сергій, Микита, Вадим, Віталій, Максим, Володимир, Олексій, Євген, Михайло, Данило, Сава.

2. Оксана, Любов, Тетяна, Алла, Катерина, Варвара, Уляна, Марина, Лариса, Віра, Надія, Настя, Марфа, Лідія, Світлана, Ірина.

3. Петро, Степан, Дмитро, Федір, Іван, Зиновій, Микола, Геннадій, Григорій, Костянтин, Георгій, Ілля, Лука, Борис, Юрій, Павло.

Завдання 29. Утворіть форму давального відмінка однини належних чоловікам і жінкам прізвищ.

Кутній(-я), Лимар, Перейбийніс, Слабуха, Товстоп'ятко, Назарок, Добрій, Вовканич, Чайка, Лебідь, Олексіїв, Поперека, Шевченко, Чухрай, Гребінець, Корнило, Мукомел, Чернега, Золя, Якимович, Третьаченко, Дубик.

Завдання 30. Запишіть у потрібній формі чоловічі та жіночі імена, прізвища та імена по батькові.

Відвідали Дем'ян... Мирон... Чумак...; зустрілися з Анатол... Павл... Коломійц...; робота Серг... Ігор... Романчук...; перед Лукаш... Максим... Науменк...; подарували Юрі... Микол... Лукашенк...; прийшли до Опанас... Сав... Загоруик...; напишіть Ганн... Ілл... Щербак...; відвідайте Марі... Юрі... Закутн...; повідомте Вір... Мефоді... Макаренк...; зустрілися з Софі...Костянтин... Глушак...; документи Ірин... Вітал... Черненк...; книжка Наді... Петр... Пугач...; зайдіть до Ольг... Михайл... Яковенк... .

Завдання 31. Розкрийте дужки, поставте слова у потрібному відмінку, поясніть їх написання.

Площа (Тарас Шевченко), пам'ятник (Леся Українка), вулиця (Олександр Бойченко), фонд імені (Василь Симоненко), музей (Олександр Довженко), портрет (Іван Мазепа), вулиця (г, Г)ероїв (Севастополя), панові (Григорій Омельчук), з секретарем (Петро Найда), у бухгалтера (Віра Мотрич), при директорові (Сергій Осика), для уповноваженого (Олексій Музиченько), від керівника (Семен Горай).

Завдання 32. Запишіть у формі родового та давального відмінка подані сполуки.

Белих Сергій Іванович, Шевчук Ігор Антонович, Бідюк Андрій Георгійович, Гнатко Максим Леонідович, Дармохід Євген

Дмитрович, Косонога Ілля Миколайович, Кузьо Олег Ярославович, Прибережний Дмитро Костянтинівич, Залузька Світлана Олександрівна, Шуя Антоніна Олегівна, Костиha, Світлана Миколаївна, Гречило Надія Валентинівна, Добридень Оксана В'ячеславівна, Чубаха Стефанія Валеріївна.

ТЕМА № 2: ПРИКМЕТНИК

Завдання 1. У наведеному тексті знайдіть прикметники, визначте їх рід, число, відмінок.

Історія донесла чимало жіночих імен, які по праву можемо назвати українськими берегинями. Дочка Ярослава Мудрого Анна, що княжила у французькому королівстві, або ж його внучка Євпраксія, котра написала медичний трактат про траволікування. Героїчна полонянка Настя Лісовська, понародному Роксолана, що визволяла з турецької неволі козаків і жінок.

Славетна піснярка Маруся Чурай. Нескорена засвідчувачка досвітніх вогнів Леся Українка та багато інших. Так, наша історія може пишатися когортою славетних жінок. Скажімо, у XVII столітті рівень народної освіти на Україні, за свідченням іноземних дослідників, був одним з найвищих в Європі. У той час, коли все доросле чоловіче населення воювало проти чужинських полчищ, жінки не тільки обробляли землю, а й виховували дітей, давали їм належну освіту і готували вірних захисників свого краю.

(3 календаря)

Завдання 2. Розподіліть подані словосполучення відповідно до лексико-граматичного розряду прикметника.

Ведмежа послуга, ведмежий барліг; дитячий будинок, дитяча цікавість; дерев'яний голос, дерев'яний стіл; золоте серце, золотий перстень; скляний посуд, скляні очі; кам'яна стіна, кам'яна душа; залізна воля, залізний дах; лисяча нора, лисяча вдача, лисяча шуба; каштанове дерево, каштанове волосся; вишневий цвіт, вишневий колір; петрів батіг, Петрів зошит; лебединий пух, лебедина вірність; вовчий апетит, вовчий хвіст; баранячий ріг, баранячий розум, баранячий кожух.

Завдання 3. *Серед наведених прикметників знайдіть такі, які можуть бути і відносними, і якісними. Складіть з ними словосполучення.*

Червоний, милий, золотий, красивий, кам'яний, сміливий, сталевий, швидкий, крижаний, особливий, звичайний, скляний, блискучий, дерев'яний, білий, зимній.

Завдання 4. *Від поданих іменників утворіть прикметники. До яких лексико-граматичних розрядів належать ці прикметники?*

Галина, ранок, вовк, ласка, бетон, щастя, село, звір, книжка, історія, зоря, пекло, місто, погода, закон, земля, мати, привіт, глибина, правда, буряк, голова, сонце, корова, ведмідь, голос, старанність, велич, гілля, хата, ледар.

Завдання 5. *Подані словосполучення замініть словосполученнями іменників з прикметниками, якщо така заміна можлива.*

Зразок: олівець батька – батьків олівець, вітер з півночі – північний вітер.

Хвилі Дніпра, робота студента, командир дивізії, заповіт батька, твори Тичини, робота на заводі, клуб металістів, шабля зі сталі, стовп із дерева, загін із фронту, хвороба шлунку, завдання на рік, дні весни, листя берези, порядки школи, вулиці села, протест народу, привіт товариша, артист із Києва.

Завдання 6. *Перекладіть українською мовою текст. Укажіть рід, число, відмінок прикметників та лексико-граматичний розряд.*

Время-то как бежит! Давно ли, кажись, Надежда малолеточек была, а вот уж Надежда и невеста. Статная, высокая, легкая, как птичка, коса русая, длинная, словно золото, блестящая; глаза тихие, печальные, улыбка ласковая, голос задушевный. Приглянулась она Ивану Петрову. Иван – хозяин молодой, зажиточный; после родителей покойных добра немало наследовал. Ни братьев, ни сестер у него, сам всему голова, жених завидный был. А из себя красавец: цветущий, веселый, ловкий, – девушки просто сохли по нем. Вот и приглянулась ему Надежда. Стал он с ней заговаривать, стал ласкаться... Куда б она ни пошла, он уж и подстерег; встретит ее, подходит, речи ласковые говорит, сердечные...

(Марко Вовчок)

Завдання 7. Випишіть спочатку прикметники м'якої групи, а потім – твердої.

Безробітний, верхній, весняний, модний, новий, дружній, телячий, зелений, майбутній, присутній, ладен, глухий, житній, освітній, вчорашній, справжній, ранній, повний, домашній, доччин, обідній, сизий, сьогоднішній, тутешній, дідів, зовнішній, рідний, останній, завтрашній, західний, синій.

Завдання 8. Утворіть від поданих прикметників усі можливі форми ступенів порівняння.

Свіжий, сизий, гладкий, тихий, рідний, солодкий, глибокий, гарний, малий, старий, гіркий, довгий, далекий, дужий, швидкий, близький, тяжкий, товстий, здоровий, великий, високий, красивий.

Завдання 9. Перекладіть українською мовою. Відзначте особливості творення ступенів порівняння прикметників у російській та українській мовах.

1. Лес здесь чище, чем у озера. 2. Железо твёрже олова. 3. Киев больше Донецка. 4. Самый известный ученый в этой области. 5. Сестра старше брата на два года. 6. Днепр шире Десны. 7. Задача решена самым простым способом. 8. Студенты готовились к самому сложному экзамену. 9. Это дерево выше других. 10. Этот путь самый близкий. 11. Лучшие сорта яблок. 12. Красивейшие места. 13. Лучший из лучших. 14. Самый ловкий в команде.

Завдання 10. Провідмініяйте:

1) **прикметники**: веселий, дружній, висока, сині; 2) **словосполучення**: наполегливий (учень); байдужа (людина); гарний (вірш); рухлива (дитина); цікава (розповідь).

Завдання 11. Провідмініяйте подані прикметники й поясніть правопис їх відмінкових закінчень.

1. Сухий, теперішній, чужий, весела, синя, вовча, тверде, безкрайне, ведмеже.

2. Круглий, дальній, заячий, молода, білолиця, лисяча, миле, давнє, хлоп'яче.

Завдання 12. Спишіть словосполучення, вставляючи пропущені літери и чи і.

Джерельн...й воді, тих... ночі, струнк...х юнаків, Степанов... зошити, чітк...мирозпорядженнями, глух...й кут, сторони...м

людям, тьмян...ми очима, скрипуч...м голосом, тягуч...й думці, широк...х степів, рівненьк... стежки, природи...ми ресурсами, свіж...ми слідами, спостережлив...м оком, якнайширш... зв'язки, братов...м дітям, дрімуч... ліси, найкращ...ми побажаннями, цілющ...м зіллям, найкращ... люди, найнижч... береги.

ТЕМА № 3: ЧИСЛІВНИК

Завдання 1. Випишіть числівники, розподіліть їх на лексико-граматичні групи.

1. Зійшлись обоє на багнетах: Старий-старий і молодий. В одного: – сину, з-під кашкета; В другого: – батьку, одійди (Д. Фальківський). 2. А за нами з тієї безодні, Розпаливши легені котлів, – Одиниці, десятки, сотні Навантажених кораблів (Л. Чернов). 3. Настали ночі темні і глибокі, і в тиші вогкій туляться сади. Спадають німо в течію води і листя, і зірки мільйони роки (М. Вороний). 4. Крови б, крові і сили відерцем Святогором понести до мас!.. Якби можна помножити серце, Я помножив би тисячу раз! (О.Влизько). 7. З вікна видно третину міста – з другого поверху (М.Хвильовий). 8. Я ще не лисий, але вже маю двоє діток і чудову жінку (І. Сенченко). 9. І знову впливли в пам'яті ті два будинки батьківські, і ота «Просвіта», і 1917... (Б. Антоненко-Давидович). 10. Вони зранку ходили двічі в атаку, але Марченко одбив обидві атаки. Шахай маневрував із піхотою на обох флангах... (Ю. Яновський).

Завдання 2. Охарактеризуйте кожен числівник за значенням і структурою.

Зразок: *п'ять* – простий, власне кількісний числівник, *п'ятдесятий* – складний, порядковий, *три п'ятих* – складений, дробовий.

Сімнадцять, сто шістдесят п'ять, троє, двадцять восьмий, чотири дев'ятих, двохтисячний, сорок, триста, вісімдесят, третя, двійко, чотири тисячі тридцять два, дев'ятсот вісімдесят восьмий, кільканадцять, двадцятый.

Завдання 3. Провідміняйте складені власне кількісні числівники.

Вісімсот сімдесят шість, сімсот шістдесят вісім, шістсот вісімдесят сім.

Завдання 4. Провідніняйте сполучення збірних та неозначено-кількісних числівників з іменниками; поясніть особливості відмінкових закінчень.

Трое вікон, четверо товаришів. Обидва олівці, обидві руки, кілька метрів, кільканадцять років.

Завдання 5. Провідніняйте дробові числівники, вкажіть особливості відмінювання.

4/5; півтора метра; 1/25 числа; 3/4 об'єму; 5,5 тисяч тонн; 39,2 процента.

Завдання 6. Провідніняйте складені порядкові числівники.

Триста сорок п'ятий, чотириста дев'яносто третій, тисяча дев'ятсотдев'яносто перший.

Завдання 7. Напишіть порядкові числівники словами.

425 000-й, 6 000-й, 136 000 000-й, 248-й, 50 000 000-й, 143-й, 2000-й, 364-й, 8 000 000-й, 190 000-й, 5 000-й, 450-й, 899-й, 900 000 000-й, 60-й, 290 000-й.

Завдання 8. Напишіть цифри словами; поясніть відмінювання і правопис.

1. До 376 додати 7; від 292 відняти 24; до 3624 додати 9; від 3112383 відняти 11; від 1632 відняти 4; скласти 23 з 2873; сума чисел дорівнює 203; визначте добуток від множення 535 на 7; скільки разів 8 міститься в 72? Скільки разів 11 міститься в 187? Скільки днів буде в 2015 році?

2. Добратися до 60 кілометра; за 7 замками; жонглювати 11 м'ячами; у 90 питаннях із 100; на 136 маршруті автобуса; запросити 25 студентів; вручити мандати 478 делегатам; користуйтесь 9 джерелами.

3. Ми зустрілися з 568 представниками заводу. Не вистачало 357 підручників. Дипломи видали 879 студентам. На 985 гектарах росла пшениця. Літак з 194 пасажирами піднявся у повітря і, пролетівши близько 486 кілометрів, приземлився. Місто пишасться 1683 видами оригінальних архітектурних споруд.

Завдання 9. Запишіть числівники словами, розкрийте дужки.

68 (кілограм), 32 (центнер), 567 (гривня), 4,5 (кілометр), 9 (тонна), 43 (грам), 6 (грам), більше 27 (відсоток), 1,5 (градус), 2 (олівець), 3 (стіл), півтори (година), півторааста (долар), менше 11 (гектар).

Завдання 10. Перекладіть словосполучення українською мовою і складіть з ними речення.

Шестидесяти інженерів, на дев'яносто п'яти підприємствах, двомстам п'ятидесяти семи студентам, двум колегам, семи задач, на восьми сторінках, п'ятью дітьми, о восьмидесяти двох робочих, дванадцятьма столами, двум менеджерам, трьома комп'ютерами, чотирма роками, шести акціях, п'ятью літаків, сьмидесятьма купонами, на дев'яносто семи ділянках, двомстам п'ятидесяти дев'яти швеям, сорока орендованих підприємств, двохсот п'ятидесяти чотирьох газет, тридцять одна дерев'яна скам'я, п'ятнадцятьма асоціаціями.

Завдання 11. Прочитайте текст про відомого лікаря. Знайдіть у ньому числівники.

Першим лікарем, праці якого збереглися і донині, був Гіппократ. Він народився на грецькому острові Кос у 460 році до н. е. В його родині з покоління в покоління займалися зціленням. Двадцятирічним юнаком Гіппократ уже прославився як чудовий лікар. Саме в цьому віці він був посвячений у жерці, без чого в ті часи не можна було практикувати з медицини.

Багато років молодий лікар удосконалював свої знання в Єгипті, потім створив на рідному острові медичну школу, та згодом його викликали до Афін – рятувати місто від епідемії. Там, в столиці, він і залишився надовго.

Гіппократ лікував пацієнтів цілющими травами, яких знав понад двісті, був прибічником водних процедур, масажу, занять гімнастикою. Він закликав лікарів: «Не зашкодь хворому!». Цей принцип є провідним і в сучасній медицині.

(З журналу)

ТЕМА № 4: ЗАЙМЕННИК

Завдання 1. Прочитайте речення. Випишіть займенники, укажіть їхній розряд та відмінок.

1. Я дивлюсь на вишні, і в них справді то тут, то там паленіють розпухлі щічки. 2. У житах щось зашаруділо і незабаром на дорогу викотився їжак (М. Стельмах). 3. Рибина летіла вище лісеняти, але воно прудко підскочило й ухватило передніми лапами

(Гр. Тютюнник). 4. Нас розлучали з рідними, життям і навіть мрією, але ніщо й ніколи не розлучило з вірою (Б. Олійник). 5. Валерієві не хотілося нікого бачити, ні з ким говорити, і він лишився на горищі (Ю. Мушкетик). 6. Вмирає все в житті, та не вмирає слово, народжене в крові, засвічене багрово, заплетене в літа, немов сувора нить (А. Малишко). 7. Дружба має різні прояви, але закон у неї один – вірність (М. Коцюбинський). 8. Він нічого не бачить, але чує далекий шум – то шумлять смереки (Гр. Тютюнник). 9. Привчав мене батько трудитись до поту, а мати – любити пісні (П. Воронько). 10. Чи то мені здається, чи то справді свист тихшає (М. Коцюбинський).

Завдання 2. Випишіть займенники, визначте їх особу, число, рід, де можливо.

1. Гетьман Іван Мазепа

Іван Мазепа народився 20 березня 1632 року в Мазепинцях на Київщині. Походив зі старого українського роду Мазепів, і вже його прадіди й діди служили в козацькій армії. Один з них, Федір Мазепа, воював разом з Наливайком проти Польщі, з ним потрапив у полон, і його скарали смертю у Варшаві разом з Наливайком в 1597 році.

Батько Мазепа, Степан, був урядником у Білій Церкві, а що сам був розумний та освічений чоловік, то і свого сина Івана виховав освіченою людиною.

(А. Лотоцький)

2. Перші стежки

Де живуть наші батьки й матері, там живуть і вітри, які нас обдували в дитинстві. Оті перші вітри, що пестили нас на маминих руках, і ми, відкриті їм, захищалися від того надзвичайного потоку безмежжя, краси і неосяжності. Здрігалися, мружили очі, починали входити в світ, який звано життям.

Живуть там, довкола маминої і батькової хати, вітри і птахи, і сонце, і земля твоя, і твій рід, і твої перші кроки.

(О. Сизоненко)

Завдання 3. Випишіть особові займенники. Визначте особу, число, відмінок кожного з них.

1. Перш ти мене підвези, а потім я на тобі поїду. 2. На тобі, небоже, що мені негоже. 3. Про мене, Семене, хай усі коло мене, аби я зверху. 4. Який на тебе гедзь напав? 5. Ти йому про діло, а

він тобі про козу білу. 6. Ти їй про Тараса, а вона тобі про півтора-ста. 7. Баба вловила, у міх вложила, а воно – пурх! 8. Що без нас було – чули, що при нас буде – побачимо. 9. Рідне місце за семи землями до себе кличе. 10. Цвіркун вогник бачить та до нього скаче.

Завдання 4. *Перепишіть, поставивши особові займенники в потрібній формі.*

I. 1. Ти (він) борони від собак, а він (ти) покаже кулак. 2. Риба ще в річці, а він до (вона) петрушку крише. 3. Ти (він) «стрижене», він (ти) «голене». 4. Говорити до (він) – як горохом об стіну. 5. Сердиться, ніби (він) пес ковбасу з’їв. 6. З (він) користі – як з чорта смальцю. 7. Про (він) вже й сови гудуть.

II. Спитав у (він), передав через (вони), глянув (вона) у вічі, прийшла до (вона), перед (він), люблю (вони), сміявся з (вони), бачилась із (вони), збудив (вона), згадав про (він), надіявся на (вони), допоможу (вона), в’ється над (воно), зв’язок з (вони), усміхнувся до (він), звільнили (він), переказав через (вона).

Завдання 5. *Перепишіть фразеологізми, визначте відмінок зворотного займенника.*

Собі на умі, дати собі раду, само собою зрозуміло, сам собі пан, показати себе, відчутти на собі, себе не пам’ятати, бути не в собі, сам не при собі, сушити собі голову, та й ні гадки собі, ціну собі знати, шукати себе, набивати собі ціну.

Завдання 6. *Перепишіть речення, розкриваючи дужки. Займенники, що в дужках, поставте в потрібній формі.*

1. Гірка та втіха, що по (вона) плач наступає. 2. Він би й робив, та в (він) рукави болять. 3. Хоч поганий ківш, то без (він) гірш. 4. Як з (така) піснею, то ліпше без (вона). 5. На (свій) подвір’ї і собака пан. 6. І собаці (своя) хати хочеться. 7. Сонце на (весь) людей однаково світить. 8. Я славлю (ті), хто множить славу землі (своя) у труді (В. Сосюра). 9. В єдиний звук мільйони струн народних злиті – у (ця) пшениці, в (це) житті (М. Рильський). 10. О краю рідний мій!.. (Твій) красу ні з (що), ні з (що) я не зрівняю (В. Сосюра). 11. В (моє) серці навіки сині очі (твій) (В. Сосюра). 12. Вклонися, (мій) Україно, (цей) людям величним і скромним, що в назвах фронтів титанічних пронесли наймення (твій) (М. Бажан). 13. За (всі) скажу, за (всі) переболію (П. Тичина). 14. Єсть (такий) у світі речі, від (який) душа сія (П. Ти-

чина). 15. (Та) ночі на кордони (своя) рідної землі матроські ви-
йшли батальйони, в порти вернулись кораблі (М. Нагнибіда). 16.
Я жду (ти) на перехресті днів перед порогом радості (свій) (Т.
Коломієць). 17. Ніхто не здолає в (ми) (ця) сили, народженої в
ділі, змужнілої в бою (М. Бажан). 18. Копали цей колодязь колись
чумаки, (чий) дороги пролягли в (цей) сивих степах (О. Гончар).
19. Від (уся) картини віє (щось) пісенним (О.Довженко). 20. (Що)
сам не любиш, (те) й другому не чини (Народна мудрість).

**Завдання 7. Провідніайте займенники й поясніть їх від-
мінкові закінчення.**

1. Ніхто, дещо, який-небудь, скільки, ми, усякий, чий, абия-
кий, свій.

2. Ви, ніщо, ця, котрий, абиякий, будь-хто, нічий, наш, дещо,
свої, твій, він.

**Завдання 8. Випишіть займенники, визначте їх розряд і
відмінок.**

Усі ми знаємо слово порт. Та не кожний скаже, звідки воно.
Адже porta по-латині – «ношу», портмоне (гаманець) – «нести
монети», портфель – «нести аркуші» (паперу). Походження сло-
ва порт пов'язують із давньоримським звичаєм. При заснуванні
міста римляни оточували його стіною. Але перед тим, як вимуру-
вати її, місце оборювали плугом. Там, де мала бути міська брама,
не орали, а несли плуга на руках. Отже, porta буквально означає
«місце, де плуга несли на руках». Звідси значення porta – «двері».
Тепер нам стає ясно, чому служник, який стоїть біля дверей готе-
лю, називається порт'є і звідки походить слово порт'єра (завіса,
що затуляє двері) (Є. Чак).

ТЕМА № 5: ДІЄСЛОВО

Завдання 1. Випишіть дієслова, визначте їх вид і час:

1. У дохристиянські часи писанка виконувала роль оберега.
2. Наші предки вірили у її магічну силу. 3. Глиняні писанки, яки-
ми виганяли злі сили, були знайдені в давніх похованнях. 4. В
Україні археологи виявили близько двадцяти міст, які були цен-
трами виготовлення цього чудо-витвору. 5. Зберігати звичай пи-
санкарства – наш обов'язок (За О.Воропаєм). 6. Зріла пісня в гаях

солов'їна, вітерець пелюстки рвав з калини (М.Барчук). 7. А тим часом із діброви козак виїжджає, під ним коник вороненький на-силу ступає (Т.Шевченко). 8. Ніч упаде в моря, зійде рясна зоря, а посеред степів знов розцвіте калина (В.Шовкошитний). 9. Не дасть собі в душу наплювати (Нар. тв.). 10. Наші предки шанували сонце (Н.Кочережко).

Завдання 2. Знайдіть у тексті дієслова, визначте їх вид, поставте їх у форму інфінітива, утворіть видові пари, де можливо.

У морі

Шторм переходив в ураган. Пароплав підкидало чимраз дужче, і щосекунди можна було сподіватись, що якір не втримає судна, що його зірве і тоді понесе просто на берег, де розіб'є об прибережне каміння.

Аж ось із присвистом гарматного снаряда шарпонував вітер, і, здавалося, затріщали щогли на пароплаві. Боцман і матрос притиснулися до брашпиля. Запінилась уся поверхня моря, і штурман Кар відчув, як ураз пароплав рвонувся кормою вперед.

Тепер настала страшна хвилина для пароплава. Шторм підхопив пароплав і, заливаючи хвилями, поніс до берега.

(М. Трублаїні)

Завдання 3.

1) Від дієслів недоконаного виду утворіть дієслова доконаного виду, з двома з них складіть речення.

Блискати, ойкати, стрибати, штовхати, закреслювати, поскрипувати, писати, казати, сивіти, ходити, грюкати, кричати.

2) Від дієслів доконаного виду утворіть дієслова недоконаного, з двома з них складіть речення.

Підказати, змахнути, підписати, заспокоїти, оцінити, випросити, розклеїти, виписати, протягти, скрутити.

Завдання 4. Запишіть подані словосполучення у два стовпчики: I – перехідні дієслова, II – неперехідні дієслова.

Пишуть твір, малює на дошці, їхати в метро, підійшли до школи, вивчив вірш, заспівав пісню, відрізати хліба, не прочитав оповідання, бережить природу, грає у футбол, не помітила помилки, підійти до школи, стрибнути з трампліна.

Завдання 5. Спишіть речення, вставляючи пропущені літери, визначте перехідність та неперехідність дієслів.

1. І прийде час, коли без тр...воги перекуєш на молоти мечі.
2. Ми ро...віяли хмари похмурі, щоб над нами сіяла блакит...
3. Світить со...нце для нас над з...млею, даль шумує, як вітер в...
сни. 4. Я люблю, коли в листя з...лене д...рева одягає в...сна, і
під вітром х...таються клени, і співає в квітках дал...на. (Б. Со-
сюра) 5. Срібні роси впали на ст...жки, а в ріл...ю добірні та
важківпали зерна. (П. Дорошенко) 6. На розгорнуту книгу снігів
опустився в...чір і синій під смуток. (М. Стельмах) 7. Віт...р в
гаї нагинає лозу і тополлю, лама дуба, котить полем пер...котипо-
ле. (Т. Шевченко) 8. Вони чули музику, дал...ку, незрозумілу,
прекрасну. (О. Гончар)

Завдання 6. Від поданих дієслів утворіть форми минулого часу.

Везти, стати, пекти, брести, вести, заграти, співати, нести, плести, мести, перемогти, берегти, лягти, текти, гребти, допо-
могти, іти, пливти, стерегти.

**Завдання 7. Від неозначеної форми утворіть дієслова ми-
нулого часу. Запишіть їх, розкриваючи дужки.**

1. За гори вже сонце (ховатись), рожевії хмарки (пливти). (М.
Рильський) 2. Буйно (сходити) пшениця, так, аж серце (молоді-
ти). 3. Рожевий пил (спадати, синіти) все кругом, і коси золоті
зоря (вплітати) в трави. 4. Вже (скосити) гречку, осінь недалечко.
5. (Співати) пташки голосисто у сяйві з небесних вершин. (Б. Со-
сюра)

**Завдання 8. Розподіліть слова у три колонки: I – мину-
лий час, II – теперішній, III – майбутній. Підкресліть другу від
початку слова літеру. За умови правильного розподілу слів роз-
шифровується початок речення: Хто не знає минулого, той не
вартий сучасного і не має майбутнього.**

Входив, знає, утворювала, дарує, мовчала, з'єднує, знайшов,
уміє, перелазив, читає, гнатиму, оздобив, буду ходити, зловлю,
боротимусь, згадаю, побачу.

**Завдання 9. Випишіть дієслова майбутнього часу, визна-
chte їх форму (проста, складна чи складена), утворіть від них
форму минулого часу.**

Першими, як зійде сніг, зацвітуть братки, за ними голубі про-
ліски, потім сон-трава. А там – розпусяться грона бузку, заси-
ніє земля, вкрившись килимом незабудок, дзвіночків, барвінку.

Згодом стрімко пов'ються вгору пагони запашного горошку та кручених паничів. І запишається казковий синьо-блакитний розмай весняного квітування. Блакитне цвітіння завершать восени косарики та айстри.

(З календаря.)

Завдання 10. Запишіть речення, замінивши дієслова у формі теперішнього часу майбутнім.

Ніжний шелест листя осики нагадує плескіт далекого моря. Замріяно лопотить листям береза. Кличуть під легку, прозору тінь крони ясеня, липи, дуба, які ніколи не закривають повністю бірюзової далечини неба. Навіває тихий спокій тонкий аромат матіоли. Заспокоює очі голубий та синій колір квітів.

(З календаря.)

Завдання 11. Спишіть прислів'я, вставляючи пропущені букви.

1. Все м...нет...ся, одна правда... . 2. Усе теє пр...годит...ся, що на полі... . 3. Раз оп...чеш...ся – другий... . 4. Не плюй в кр..ницю, знадобитеся води... . 5. На чужому коні не наїздиш...ся, на чужому добрі не... . 6. З добрим поживеш... – добре й переймеш..., з лихим зійдеш...ся – й свого... .

Для довідок: позбудешся, останеться, коріниться, напиться, остережешся, забагатієш.

Завдання 12. Прочитайте; дієслова, що в дужках, поставте у формі майбутнього часу.

Я на вбогім сумнім перелозі (Сіяти) барвисті квітки, (Сіяти) квітки на морозі, (Лити) на них сльози гіркі. І від сліз тих гарячих (розтанути) Та гора льодовая міцна, Може, квіти (зійти), і (настати) Ще й для мене весела весна. Я на гору круту крем'яную Камінь важкий (підіймати) І, несучи вагу ту страшную. Пісню веселу (співати) В довгу, темную нічку невидну Не (стулити) ні на хвилюк очей. Все (шукати) зірку провідну, Ясну владарку темних ночей. (Леся Українка)

Завдання 13. Випишіть з тексту дієслова теперішнього часу. Вкажіть їх особу, рід, число.

Як люди стали малювати

Люди давно помітили, що деякі речовини можуть залишати кольоровий слід на рівному камені: наприклад охра або попіл. Це і були фарби перших художників. Ці природні фарби не псуються

з плином часу, через це давні малюнки намалювали наші далекі предки, що жили в епоху палеоліту. Найчастіше давні люди зображали тварин, на яких вони полювали – бізонів, кабанів, мамонтів, або тих, яких вони боялися, наприклад шаблезубих тигрів. Малюнки ці виконані з високою майстерністю – кольорові, із збереженням пропорцій і дрібних деталей будови тварини. Від вдалого полювання залежало життя людини, тому вона малювала бажану здобич на стінах свого житла. Цим самим художник хотів вплинути на результат полювання.

Фігурки людей виникають в наскальних зображеннях пізніше. Ці зображення присутні в зображеннях полювання, військових дій та невідомих ритуалів. Давні художники зображали людей спрощено, схематично в порівнянні з тваринами. За цими малюнками можна встановити деякі події, предмети полювання та предмети домашнього вжитку. В таких картинках лежать джерела піктографії (зображення подій за допомогою схематичних малюнків).

Художники того часу не малювали портретів. Бажання зобразити себе з'являється в епоху появи перших держав – в Древньому Єгипті та Месопотамії.

Завдання 14. Прочитайте текст, знайдіть дієслова минулого часу, замініть їх теперішнім, запишіть.

Відцвіли сади і весняні першоквіти. Затихли солов'їні трелі в садках і перелісках. Та не змарніла краса природи з відходом весни.

Буйною зеленню закучерявились ліси, гаї і парки. Наливаються соком яблука і груші, в лісах уже загорілися рум'янцем принадні плоди суниць, з'явилися перші боровики і лисички.

(З газети)

Завдання 15. Випишіть дієслова, що належать:

а) до I дієвідміни: мазати, клеїти, поїти, біліти, білити, кидати, кричати, розповісти, бачити, віяти, бити, просити, радити, спати, бігти, хотіти, булькотати;

б) до II дієвідміни: писати, кричати, жати, слати, бурмотіти, свистати, свистіти, чекати, везти, жити, радити, мостити, відповісти, вити, сипати, шити.

Завдання 16. До дієслів першої особи однини запишіть форму інфінітива.

Іду, їду, веду, біжу, тешу, їжджу, колишу, змащу, вимощу, відсилаю, відішлю, люблю, ловлю, згублю, висію, допомагаю, допоможу.

Завдання 17. Запишіть дієслова у формі першої особи однини та другої, третьої особи множини, не змінюючи виду дієслова.

Ходити, водити, попередити, возити, хрестити, сердитись, стерегти, пекти, воркотіти, косити, лепетати, джеркотіти, джеркотати, дати, їсти.

Завдання 18. Від поданих дієслів утворіть форми 1-ої особи однини та 3-ої особи множини і поясніть зміни приголосних.

Ростити, мести, радити, зберегти, стерегти, мерзнути, сохнути, любити, графити, світити, плакати, сивіти, спати, жати, стригти, мастити, крутити, чистити, дихати, ловити, гнати, водити, казати, трусити, полоскати, терпіти, сікти, мостити, ткати, вертіти, дихати, провадити.

Завдання 19. Продієвідмінійте слова в усіх часових формах:

Спати, танцювати, боятися, ходити, виїжджати.

Завдання 20. Випишіть дієслова в три групи: дієслова дійсного, умовного та наказового способів.

1. Як тільки сонце виринуло з-за перелогів і степ усміхнувся до нього рум'яними росами, почули куренівці далекий грізний гуркіт, що все наближався і наближався (Г. Тютюнник). 2. О, коли б люди могли так любити свою батьківщину! (О. Ольжич). 3. Він бігти, а я давай кричати (А. Головка). 4. Не хвали мене в вічі, не гудь поза очі (Нар. творчість). 5. Хай пісня буде щира і неложна, хай чиста правда з неї устає (П. Тичина). 6. Коли б ми плакати могли, Які б річки з очей незрячих, Які б річки із сліз гарячих По Україні потекли! (О. Олесь). 7. А він дивився на неї, на її білі прекрасні руки, на її чисте-пречисте лице, плавав поглядом у тихій воді її бездонних очей, і здавалося йому, що тут, біля них, час зупинився зовсім... (П. Загребельний).

Завдання 21. Випишіть дієслова дійсного способу, указавши час, число, особу, рід (де можливо).

1. Живе, як бобер у салі. 2. Нажився, наче зеленого мила ложкою наївся. 3. Пропало життя, як несолена капуста. 4. Нехай вони живуть, як віночки плетуть. 5. Літа пливуть, як вода. 6. Не минеться, як бабі жнива. 7. Занедужала, як згоріла. 8. Пропав, як сіль у воді. 9. Пропадеш ти, як булька на воді. 10. Бійся того,

як лихої болесті. 11. Боюся, аж зубами цокочу. 12. Одлягло од серця.

(Народна творчість)

Завдання 22. Від поданих дієслів, де можливо, утворіть усі форми наказового способу.

Плакати, сміятися, схотіти, сповзти, кататися, набирати, мріяти, затоптати, виїхати, бути, списати, випрати, порвати, збожеволіти, замріятися, заслухатися.

Завдання 23. Перепишіть, розкриваючи дужки, дієслова у дужках поставте в форму умовного способу.

1. Ах, коли (вистачати) мені сили й часу, (написати) я роман про визволення Західної України, про возз'єднання наших народів... 2. Це (могти) вийти величезне полотно, голос тисячоліття, всесвітній крик, новий «Кобзар» у прозі. 3. Я (працювати) день і ніч хоч сто років і ніколи не (знати) ні втоми, ні нудьги, і ніколи не (надокучати) мені робота. 4. Я думав по дорозі: єдине, чого я (хотіти) під отсей кінець свого життя – написати одну справді хорошу і потрібну народу книгу. 5. Я (могти) довго жити і творити лише на основі добра, на основі позитивних стимуляторів (О. Довженко).

Завдання 24. Поставте дієслова в другій і третій особі однини та множини теперішнього та майбутнього часу дійсного способу. Визначте дієвідміну кожного слова.

Боротися, зупинитися, клеїти, колоти, повірити, вручити, мати, виходити, цікавитися, кликати, зумовити, підвищити, знаходити, забезпечити, перемогти, перемагати, міститися, розширюватися, розширитися, розв'язати, визволити, визволяти, знайти, об'єднати, досягти, досягати, їздити, виїжджати, нагромадити, нагромаджувати, відбутися, відбуватися, вирости, виростити, визнати, відвернути, показати, роззброїти, роззброювати, відзначитися, дихати, зневажати, наполягати, наполягти, домагатися, долати.

Завдання 25. Утворіть від поданих дієслів форми наказового способу другої особи однини й першої та другої особимножини.

Визначити, лягти, підкреслити, застругати, тратити, моргнути, креслити, плескати, повісити, брехати, казати, пекти, провітрити, хникати, прати, дихати, їсти, вимірювати, розказувати, вигнати.

ТЕМА № 6: ДІЄПРИКМЕТНИК

Завдання 1. Знайдіть у реченнях дієприкметники. Від яких дієслів вони походять? Позначте словотворчі афікси.

1. Розчулена до краю душа жадібно сприймає веселі звуки. 2. Завмирають люди, дрижать їхні плечі від розкритої таємниці, тремтять вії від набіглої щасливої сльози. 3. – Мало тепер чести між людей, – несподівано басовитим голосом одповів кобзар, підводячи до товариства свою голову з невидючими білими очима. Це була замкнена в собі людська істота... 4. Із станції повиходило кілька службовців – переляканих, мовчазних. 5. На небі відбувалося театральне видовище, день померкнув, крізь потемнілі хмари пролилась... осіння холодна блакить... 6. Набої одразу потрапили на пристріляні місця, на блакитні лави ворога.

(Ю. Яновський)

Завдання 2. Прочитайте речення. Випишіть дієприкметники, визначте їх вид, час, рід, число, відмінок.

1. Підхоплена хвилями шлюпка вилетіла в море (М. Трублаїні). 2. Тремтячими руками розгорнув Тарас папір (О. Іваненко). 3. Дбайливо политі й старанно підстрижені квіти красувалися серед в'янучих трав (В. Собко). 4. Око знов ваблять блукаючі вогні (М. Коцюбинський). 5. Згаяного часу і конем не доженеш (Народна творчість). 6. В зів'ялих листочках хто може вгадати красу всю зеленого гаю (І. Франко). 7. Не цвіти ж, мій цвіте новий, нерозвинений цвіте, зов'янь тихо, поки твоє серце не розбите (Т. Шевченко). 8. Коли весною зацвіте трава в палаючих серпанках, в степ на курган крутий іде старенька зморена журавка (Д. Луценко). 9. Струмує теплий дим по коліях розмитих, дощами добрими напоєних доріг (М. Рильський).

Завдання 3. Спишіть, вставляючи пропущені закінчення. Дієприкметники підкресліть, визначте їх рід (в однині), число і відмінок.

1. Осяян... сонцем, усміхнен... люди по вулицях Києва йдуть (В. Сосюра). 2. Пісня моя в невмируч... силі в моїм серці ясніє, живе (І. Франко). 3. Віз котився вузькою найжджен... дорогою (М. Коцюбинський). 4. Засліплююч... струміль рідкої сталі з важким шумом ринув у ківш. 5. Дорога зникла десь у

горах за перевалом, до блиску викупай... зливами, повит... на верхах серпанками вогких розсіян... хмар (О, Гончар). 6. Між пожовкл... стернями лежить бит... осінній шлях (Ю. Яновський). 7. Якщо вода не тече, її називають мертвою, стояч... . 8. На березі валялися верби з корінням, викинут... повинню (М. Коцюбинський).

Завдання 4. Випишіть із наведених речень дієприкметники. Визначте їх вид, стан, час.

1. Дрібні хатки під солом'яними дахами залишалися позаду, їх змінили кам'яні будинки, криті гонтою і бляхою, муроване передмістя тіснішало, стискалося... 2. Чужинці загомоніли, захоплені сміливими словами незнайомого... 3. Він був не надто високий, але кремезний, одягнений у дорогий запорізький жупан; брязнула об край столу шабля в обсипаних коштовними каменями піхвах... 4. Полковник чекав з розпростертими для обіймів руками, поки кошовий скочив з коня. 5. Катерина повернула голову до сенаторів, обвішаних медалями й орденами, перев'язаних навхрест малиновими і голубими стрічками... 6. З перев'язаною рукою, в довгополій шинелі квапиться до станиці Зимовейської відпущений з війни поранений солдат Омелько Пугач. 7. Тупіт уже за спиною, чути мову вершників, та не оглядався мандрівник, задивлений у плин ріки, заглиблений у себе (Із творів Р.Іваничука).

Завдання 5. Утворіть:

а) від поданих дієслів – пасивні дієприкметники минулого часу. Провідмініайте дієприкметник чоловічого роду, утворений від виділеного дієслова.

Наситити, **загоїти**, виписати, замісити, виплекати, шити;

б) від поданих дієслів – пасивні дієприкметники минулого часу. Провідмініайте дієприкметник жіночого роду, утворений від виділеного дієслова.

Зберегти, **натрудити**, заспокоїти, перемелювати, бажати, прогнати;

в) від поданих дієслів – активні дієприкметники минулого часу. Провідмініайте дієприкметник чоловічого роду, утворений від виділеного дієслова.

Постаріти, порідіти, **обважніти**, згоріти, позеленіти, потемніти.

Завдання 6. Перепишіть, розкриваючи дужки. Від дієслів, що в дужках, утворіть активні дієприкметники і поставте їх у потрібному роді, числі й відмінку.

1. Мовчання й тиха скорбота залягли в (заніміти) залі (І. Цюпа). 2. Від землі йде духмяний аромат (зів'язнути) трав (Я.Баш). 3. Попадало додолу покручене, (зчорніти) листя (М. Коцюбинський). 4. Стиха лушиться зерно з (перестигнути) колоса (М. Коцюбинський). 5. Бачу, як синє небо розтяли чорні (дихати) крила ворони (М. Коцюбинський). 6. У лісі вже ставало тісно від (прибувати) військ (О. Гончар). 7. Край шляху серед (палати) маків зостався свіжий горбик землі з маленьким гранчастим обеліском (О. Гончар). 8. Смереки жалібно стогнали, наскрізь (промкнути) у темній пущі (І. Франко).

Завдання 7. Перепишіть, розкриваючи дужки. Від дієслів, що в дужках, утворіть пасивні дієприкметники й поставте їх у потрібному роді, числі й відмінку.

1. Сумно в гаю (заспокоїти), вічною ніччю (придавити) (Леся Українка). 2. Земле моя рідна! Ти вздовж і впоперек (сходити) (натрудити) солдатськими ногами (М. Чабанівський). 3. Добріє світ, (народитися) в любові (Т. Коломієць). 4. Край моря сонце золотить (укрити) лісом гори (Н. Забіла). 5. Ніким не (сходити) нас ждуть путі (О. Ющенко). 6. Рівно й спокійно дише (натоми-тися) з праці земля (М. Рильський). 7. І на (оновити) землі врага не буде, супостата (Т. Шевченко). 8. Тепла ніч, (наповнити) степовими пахощами, пропливла над Асканією (О. Гончар). 9. Вже минули село і поїхали понад течією, (обсадити) густими старими вербами (І. Нечуй-Левицький).

Завдання 8. Утворіть усі можливі дієприкметники від дієслів.

Прибути, оспівати, білити, зачарувати, зів'язати, опастися, кинути, ілюструвати, затремтіти, узутися, пиляти, велити, згоріти, розтати, зіпріти, обернути, краяти, затопити, запрягти.

Завдання 9. Випишіть словосполучення з дієприкметниками у дві колонки: 1 – активні, 2 – пасивні.

І. 1. Чого не було й не буде, а назване людьми. 2. Зимою біле, весною чорне, літом зелене, осінню стрижене. 3. У лісі рощене, з лісом рівняється, а лісу не бачить. 4. Чорне сукно залізло у вікно. 5. Повернуте до сонця золоте донце. 6. Скручена, зв'язана, на кілок посаджена, по подвір'ю гуляє (Нар. творчість).

Ключ: 1) Пташине молоко. 2) Поле. 3) Серцевина в дереві. 4) Ніч. 5) Соняшник. 6) Мітла.

II. Скривджений, думаючий, змальований, прогнилий, вихований, охриплий, лежачий, знаючий, стиснений, задубілий, міцніючий, знемагаючий, заціпенілий, зсунутий, зчорнілий, побілений, гуркочучий, оживаючий, знайдений, киплячий, знепритомнілий, оцінений, переписаний, діючий.

ТЕМА № 7: ДІЄПРИСЛІВНИК

Завдання 1. Знайдіть у реченнях дієприслівники, визначте їх час, позначте суфікси.

1. Шахай клянеться собі, обходячи церкву, зупиняючися перед святим козацтвом на стінах, клянеться не допустити жалости до серця (Ю. Яновський). 2. Хтось, не добігаючи, вистрілив, і ту ж мить за ним безладно запахкали постріли (Б. Антоненко-Давидович). 3. Міліціонер, гукнувши з жаху, подався навпростець, а начміліції, облившись потом, випустив револьвер додолу й безтямно відсахнувся назад на сідлі (В. Підмогильний). 4. Вона [мати] стоїть, звівши руки, і зажурно дивиться на мене (М. Хвильовий). 5. Присівши на порозі і схиливши на обіруччя голову, зажурено спочиває ненька... (В. Скуратівський). 6. Після похмурої темної ночі, в котру не переставав хлюскати лапастий дощ, розливаючи великі річки-озера по землі, починало світати (Панас Мирний). 7. Пролизавши язиком замерзлу шибку, сягаючи оком за небокраї, Данько бачив уже свою Каховку містом щастя... (О. Гончар).

Завдання 2. Вибірковий диктант. Із поданих форм дієслова випишіть дієприслівники, визначте вид кожного.

Розмовляючи, підбадьорений, схиляючись, збираючись, бажаючи, відірвати, відірваний, відірвавшись, молодіти, молодіючий, молодіючи, умивати, умивши, умившись, розказати, розказуючи.

Завдання 3. Запишіть дієслова, від яких утворилися подані дієприслівники. Укажіть вид дієприслівників.

Змагаючись, перемігши, склавши, пишучи, відпочиваючи, стомлюючись, відчинивши, сплячи, помившись, застигнувши, роблячи, нахилиючи, спинивши, наївшись.

Завдання 4. Визначте вид поданих дієприслівників і випишіть їх у дві колонки: 1) дієприслівники недоконаного виду; 2) дієприслівники доконаного виду.

Кличучи, встигнувши, допомігши, теревенячи, оклигавши, вживаючи, бачачи, зиркнувши, вразивши, очікуючи, дивлячись, замріявшись.

Ключ. З других букв прочитайте два слова, пропущені у прислів'ї «..., й ... іржею візьметься».

Завдання 5. Від поданих дієслів утворіть дієприслівники недоконаного виду і запишіть у дві колонки: 1) із суфіксом –учи (–ючи); 2) із суфіксом –ачи (–ячи).

Вносити, свистати, белькотіти, свистіти, іти, палахкотати, клекотати, лізти, ойкати, одужувати, місити, здоровити, волочити, туркотати, очікувати, смалити, ліпити, сипати.

Ключ. З других букв має скластися закінчення виразу О.Підсухи (чотири слова) «Щастя – не знати спокою, ...».

Завдання 6. Від поданих дієслів утворіть дієприслівники доконаного виду.

Зібрати, зупинити, пройти, виконати, запитати, розповісти, скопати, засіяти, організувати, відрізати, обнести, почекати, скликати, відібрати, зламати, впіймати, вгледіти, вилікувати.

Завдання 7. Спишіть, замінюючи взяті в дужки дієслова дієприслівниками. Поставте, де треба, коми.

1. Андрійко село оббіжить, вернеться червоний (сміятися, пустувати). 2. А Василько буде хоч ціленьку ніч ту довгу зі мною сидіти, мене (слухати) та мені у вічі пильненько (дивитися). 3. Було як місяць у віконечко засвітить, Василько дивиться, очей не (зводить) (3 творів Марка Вовчка). 4. Часом Остап зупинявся (прислухатися, придивлятися) (М.Коцюбинський).

Завдання 8. Від поданих слів утворіть можливі форми дієприслівників, поясніть їх творення.

Іхати, проїхати, везти, привезти, ламати, ходити, залишати, вивчати, летіти, ростити, хотіти, лити, вилити, виїжджати, м'яти, махати, махнути, синіти, посинити, оголошувати, оголосити, забивати, забити, розстилати, розстелити, сісти, сидіти, сідати, колоти, заплести.

Завдання 9. Перекладіть українською мовою правила поведінки на вулиці. Знайдіть дієприслівники, визначте їх вид, виділіть суфікси.

1. Ідти по тротуару нужно, придерживаясь правой стороны. 2. Пешеходы, идя по обочинам загородной дороги, движутся навстречу движущегося транспорту. 3. Сойдя с трамвая, троллейбуса, автобуса, нужно идти до перекрёстка и только там переходить дорогу.

ТЕМА № 8: ПРИСЛІВНИК

Завдання 1. У наведених реченнях знайдіть прислівники, розподіліть їх на групи за значенням. Утворіть, де можливо, форми вищого та найвищого ступенів порівняння.

1. А тепер... Що тепер? Моє серце навіки стерпне. На пожежах печалі я пам'ять свою обпалю. Якби ти знав, як солодко, нестерпно і як спочатку я тебе люблю! 2. Мені легко, що вже аж трудно. Мені страшно: забуду пароль. Мене кличе суворо і трубно мій обов'язок, мій король. 3. Оця реальна мить вже завтра буде спомином, а післязавтра – казкою казок. 4. Я в джунглях була і насилу вибрела. Душі предків приходять навшпиньках, щоб подивитись, кого я вибрала. 5. Як довго йшла до тебе, як нехутко, і скільки ще і сумнівів, і втом! 6. А ти десь там, за даллю вечоровою, а ти десь там, за морем тишини, – так владно, так повільно вичаровуєш мене із ночі, з тиші, з далини...

(Л. Костенко)

Завдання 2. Визначте розряди за значенням поданих прислівників.

Безвісти, заочі, удвоє, завжди, лежма, навгад, уручну, там, сидьма, уповні, зараз, звідси, уволю, по-людськи, угору, утрюх, доверху, наперед, упорожняк, заодно, стоячи, навроперек, тричі, усюди, лежачи, напоказ, вгорі.

Завдання 3. Випишіть у дві колонки прислівники і прикметники у формах вищого і найвищого ступенів порівняння разом зі словами, від яких вони залежать, ставлячи в дужках запитання.

Зразок. Найближче (де?) стояв. Найближче (яке?) вікно.

1. Та найпишніше там цвітіння, найвище серце там з літа, де рух, де дія, де горіння, чуттів і мислей повнота. (М. Рильський)
2. Панас Кандзюба хвилювався найбільше. (М. Коцюбинський)

3. А найгірше я шукаю проклятого пана... щоб задушити. (Т. Шевченко) 4. У лимані ловилась риба більше дністров. (І. Нечуй-Левицький) 5. Собаці благородство не допоможе – тим більше вовку. (Нар. творч.) 6. Все було сьогодні якимсь незвичайним: і сонце світило ласкавіше й тепліше, і повітря було бархатистіше і живлючіше, і вся природа дивилася усміхнено й ласкаво. (Ю. Збанацький)

Завдання 4. Від поданих прислівників утворіть всі можливі форми вищого і найвищого ступенів порівняння.

Зразок: Високо – вище, більш високо, значно вище, набагато вище, найвище, найбільш високо, щонайвище.

Вузько, багато, дорого, гарно, далеко, погано, урочисто.

Завдання 5. Спишіть, від поданих у дужках слів утворіть прислівники вищого чи найвищого ступенів порівняння.

1. Місяць все (щедро) оббризкував саявом оброшені дерева і шляхи. (Чітко) вимальовувалися нерозсідані коні. (М. Стельмах) 2. (Часто) зустрічаються перлини молочно-білого кольору, (рідко) – ніжно-рожевого або з жовтуватим відтінком. 3. Звірині й пташині сліди в лісі (гарно) видно взимку. (З календаря) 4. Тьма, як вода у повідь, заливала все (широко) й (широко) степ, здіймалась усе (високо) та (високо) і нарешті злилась з темним і густим небом. (В. Винниченко)

Завдання 6. Перепишіть прислів'я, на місці крапок вставляючи прислівники у формі вищого ступеня порівняння.

1. ... орати – ... хліба мати. 2. Безчестя... смерті. 3. ... діла – слів. 4. ... на п'ять хвилин раніше, ніж на хвилину.... 5. Борг чим ... лежить, тим... росте. 6. Живи так, щоб тобі було добре, а іншим ще.... 7. ... менше та краще.

Для довідок: гірше, довше, більше, краще, більше, глибше, ліпше.

Завдання 7. Перепишіть речення. Користуючись довідкою, вставте пропущені прислівники.

1. Посідали діти на траві ... вогнища. 2. ... прилетів вологий вітер. 3. Пострибав горобець 4. ... в стелі підземелля одчинився люк. 5. ... вибрався він з-під листя. 6. ... шкідливих комах винищують шпаки. 7. Пив тигр ..., певний у своїй силі й могутності. 8. Назбирали ми їх 9. Я ... опустився снопові на спину.

Для довідок: зненацька, чимало, навропростець, навколо, повільно, швидко, нишком, багато, невдовзі.

Завдання 8. Допишіть прислівники протилежні за значенням.

Назад, вночі, тихо, мало, сьогодні, вгору, ліворуч, повільно, холодно, зранку, влітку, весело, завжди, всюди, близько, низько, широко, спочатку, там, добре.

Завдання 9. Знайдіть синоніми, об'єднайте їх у синонімічні ряди.

Всенародно, важко, брудно, раптово, скрутно, несподівано, неохайно, прилюдно, раптом, зненацька, навкруги, трудно, навколо, неакуратно, наосліп, довкола, на темні очі, навмання.

Завдання 10. Запишіть словосполучення з прислівниками у три колонки: а) прислівник позначає ознаку дії; б) прислівник позначає ознаку предмета; в) прислівник позначає ознаку ознаки.

Працювати самовіддано, широко розстилатися, приїхати надовго, таємничо кружляючи, ніколи не забувати, зупинка напівдорозі, падіння сторчака, надзвичайно весело, так далеко, зовсім інший, перекинутий догори, низько навислий.

Завдання 11. Передайте зміст словосполучення, речення одним словом – прислівником.

1. Як-небудь, сяк-так, як прийдеться. 2. Старанно зроблено, виготовлено. 3. Без зацікавлення, все одно, не має значення. 4. Високо в небі, в повітрі. 5. На дрібні шматочки, частини, повністю. 6. Куди-небудь у невизначеному напрямку; за межі чогось. 7. Не несучи нічого із собою, без зброї, не докладаючи особливих зусиль. 8. Вниз, на землі. 9. До недавнього часу. 10. До повного задоволення. 11. Абсолютно все, нічого не залишаючи. 12. Даремно, безрезультатно. 13. Охоче, із задоволенням, з любов'ю до якого-небудь заняття. 14. Послідовно, одне за одним. 15. У гніві, дуже розсердившись.

Для довідок: акуратно, вгорі, дочиста, абияк, підряд, уцент, доне-схочу, марно, спересердя, байдуже, залюбки, геть, голіруч, донедавна, долі.

ТЕМА № 9: СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ

Завдання 1. З поданого тексту випишіть окремо прості, складні та складені прийменники.

1. Вечірня вулиця – в берегах вишневого цвіту (Є. Гуцало).
2. – Що ви таке говорите, бадіко Онуфрію! – кликнув Івоніка,

що понад усе любив справедливість і правду... (О. Кобилянська). 3. Тече річка між камінням, Россю прозивають; По тій річці серед ночі Огнища палають (П. Куліш). 4. То, правда, щойно сплив з дахів прозорими окапинами березень, уздовж набережної, з пологих берегів... (В. Качкан). 5. Хочеш, ходімо зараз у парк, зберемо навколо себе цілу ораву хлопців, і ти будеш серед нас, мов цариця (О. Гуреїв). 6. Раптом десь всередині будинку заграв баян і почулася пісня (О. Гончар). 7. Незважаючи на ніж генерала Чудловського, він [Грак] лишився живий і здоровий (О. Чорногуз). 8. Позбавити людину рідної мови – чи то згідно з її волею, чи всупереч їй – аморально: це те ж саме, що підрізати коріння її духовності (В. Русанівський).

Завдання 2. Згрупуйте подані приєменники у синонімічні ряди:

Задля, близько, всупереч, опріч, біля, межи, крім, з, над, до, для, наперекір, коло, між, із, побіля, кругом, заради, проміж, навколо, край, серед, зі, близ, навкруг, поміж, понад, окрім, круг.

Завдання 3. Користуючись словником, перекладіть подані словосполучення українською мовою.

По собственному желанию, по поручению директора, по примеру старших, по приказу министра, специалист по металлу, по собственной воле, знать по газетам, по просьбе сотрудника, по выходным дням, по прибытии на место, отличный по качеству, послать по почте.

Завдання 4. Прочитайте речення. Назвіть прості та складні, підрядні та сурядні сполучники. Випишіть у дві колонки сполучники сурядності та підрядності.

1. Вже й місяць підбився височенько, вийшов з-за дерев у ярку та й став посеред неба. 2. А в сторожці пахло сонцем, що цілий день угрівало долівку та стіни сухими теплими ящиками з-під насіння та деревієм. (Гр. Тютюнник) 3. Насувалася ніч, але гомін на полях не стухав. (Марко Вовчок) 4. День був ясний, сонячний, проте холодний. (Ю. Мушкетик) 5. Листя щодалі, то більше опадало. (Д. Міщенко)

Завдання 5. Подані вирази замініть стійкими словосполученнями з парними сполучниками сурядності ні – ні.

Зразок: розгубитися, не знаючи, що робити – ні в сих, ні в тих.

1. Сказати не влад, недоречно. 2. Дуже переляканий, вражений, здивований. 3. Безпричинно, безпідставно приставати. 4. Надзвичайно втомитися.

Для довідок: ні рук, ні ніг не чути; ні з сього, ні з того; ні живий, ні мертвий; ні в тин, ні в ворота.

Завдання 6. Спишіть прислів'я, вставляючи на місця крапок пропущені сполучники.

1. Наука в лісі не веде, ... з лісу виводить. 2. ... добре жити, треба працю любити. 3. ... такий до роботи, ... до розмови. 4. В очі любить. ... за очі гудить. 5. М'яко стелить, ... твердо спати. 6. Не той урожай, ... в полі, а той ... в коморі. (Нар. творчість)

Для довідок: що, а, як, щоб, проте, що, якби, та.

Завдання 7. Прочитайте речення. Випишіть з речень частки й визначити їх розряди за значенням.

1. На тебе, краю мій, не надивився ні вдень, ні вночі, ні вранці на зорі... (А. Малишко). 2. Не страшні для мене вітри, ні підводні каміння,— я про них би не згадала в краю вічного проміння (Леся Українка). 3. Рання весна тільки-но заходить у тихі села (І. Цюпа). 4. На клумбах горіли маки, а ранні левкої тільки що розпускались (М. Коцюбинський). 5. Птиця спускалась усе нижче та нижче (І. Нечуй-Левицький). 6. У квітках усі вулиці кричать: нехай, нехай живе свобода! (П. Тичина). 7. Чи то так сонечко сіяло, чи так мені чого було? (Т. Шевченко).

Завдання 8. Перепишіть, розкриваючи дужки. Поясніть правопис часток.

1. Все так (же) над озером мріє калина, де юність моя протекла (В. Сосюра). 2. Пішов (би) я в Україну, пішов (би) додому, там (би) мене привітали, зраділи (б) старому (Т. Шевченко). 3. А серце б'ється, свіжий вітер дише, не (мов) би хоче остудить чоло (М. Рильський). 4. Сьогодні йому, як ні (коли), хотілося (чим) скоріш виїхати за місто (Л. Дмитерко). 5. Не так (то) робиться все хутко, як швидко оком ізмигнеш (І. Котляревський). 6. Вже хто (зна) скільки часу минуло з тої пори (В. Кучер). 7. Гукати в минуле – даремна турбота, гукай у майбутнє – хто (небудь) почує (О. Підсуха). 8. Тішся, дитино, поки (ще) маленька, ти (ж) (бо) живеш навесні (Леся Українка). 9. Що (кілька) метрів зупинялися передихнути (О. Гончар). 10. Любіть працю на Землі, бо без цього не буде щастя нам і нашим дітям, ні (на) якій планеті.

ті (О. Довженко). 11. Цей дріт приносить телеграми хто (зна) (з) якої далини (М. Рильський).

Завдання 9. Поясніть значення словосполучень. Спишіть, розкриваючи дужки.

І. Бігти (не) чуючи ніг; з уст пари (не) пустити; води (не) сколотити; вір своїм очам, а (не) чужим речам; де (не) згода, там часто шкода; (не) всякому слуху вір; (не) далеко шукати; (не) зважаючи (ні) на що; (не) мало води утекло; (не) хтувати (не) безпекою; порошу (не) вистачає; хто (не) довго спить, тому щастить; (не) більше і (не) менше; (не) добитися; (не) до сміху.

ІІ. (Ні) холодно (ні) жарко; (не) чути (ні) рук (ні) ніг; (ні) живий (ні) мертвий; (ні) де й голки встромити; без (ні) якого наміру; далі (ні) куди; (ні) коли й угору глянути; (ні) кроку назад; (ні) чого й думати; це вже (ні) на що (не) схоже.

Завдання 10. Прочитайте виразно речення, випишіть вигуки, визначте, до якої групи за значенням і за походженням вони належать.

1. Ой, людині славно, вільно жить весною, з долею ріднитись юно-молодою. (М. Шпак.) 2. О рідний Донбасе, мій тату могутий, ти в серці моєму навек заяснів! (В. Сосюра) 3. Ет, багато казати, та мало слухати – хмуріють очі майстра. (М. Стельмах) 4. Отакої! Що ж це нам, первина? – сказала Оріся. (А. Головка) 5. Ох і добре ж копається земля – як пух, а лопата – немов пір’їнка. (І. Сенченко)

Завдання 11. Перепишіть речення, вставляючи потрібний вигук.

1. (О-ох, о-о, ой, ай)! – важко зітхнув Остап. – Обридло вже мені по цих краях горювати. (П. Мирний) 2. (Ет, ат, ну, ач, ой), вигадки! Велике діло – миші. (Л. Глібов) 3. (Ануге, ну-ну, нумо, ану), Остапівно, почнімо тії, про молоду журавку й чорну ниву! (А. Малишко) 4. (Ех, ох, ах, ой), земляче, земляче, – каже, – якби ти знав, яке мені горе, ти б не сердився. (А. Тесленко) 5. (Ага, агов, ах, ой), то ти. Ось дов’яжи снопів, а я піду. (Леся Українка)

Завдання 12. Виберіть і запишіть вигуки, які можуть виражати почуття. Складіть 4 речення з вигуком ох, так, щоб у 1 реченні він виражав захоплення, у 2 – співчуття, у 3 – задоволення, а в 4 – досаду.

Страх!, слава!, цур!, жаж!, честь!, кось-кось, ой-ой-ой!, ану-ну!, а-а!, еге-еге, гай-гай!, ну-ну, ух!, ох!, нумо!, і-і!, ех!, ррраз!, брр!, тпру!, ага!, агей!, агу!, еч!

Завдання 13. Виберіть вигук і розподіліть їх у два стовпчики: I – ті, що виражають вітання та побажання, II – ті, що виражають прохання, запрошення.

Добрий день, дорога матусю! Будьте здорові, любі бабусю та дідусь! Прощайте, товариші! Будь ласка, напиши. Прошу, заходьте. Перепрошую, я запізнилась. Спасибі за науку. Дякую, було дуже смачно. Даруйте, ще не все сказано. Щасливих свят! На здоров'я! До зустрічі! Добрий вечір, сестро.

Завдання 14. Відновіть текст: уставте необхідні частки, сполучники, прийменники з довідки.

I. Деякі люди порушують права інших людей на життя ... свободу, вільний розвиток ... безпеку. Вони роблять це, вважаючи, ті – «інші» – гірші, ... вони, за якимись ознаками: ... не того кольору шкіри, ... не тієї національності. А трапляється, ... нехтують права ... за ознакою статі ... віку. Слід бути толерантною людиною, тобто поважати погляди ... вподобання інших незалежно від того, ... збігаються з твоїми. І ще треба знаходити компроміс – ... це зближує людей, які мають різні погляди.

Для довідок: і, чи, що, ніж, або, або, або, що, й, чи, і, чи, тому що.

II. Людина не може ... праці. ... їй вона виокремилася ... світу тварин і вдосконалює своє існування ... Землі. Щасливі ті люди, ... яких праця стала захопленням, радістю і гордістю. Вони працюють не тільки заради грошей, а насамперед ... задоволення ... того, що їм удалося. Великим стимулом ... роботі служить усвідомлення того, що твоя справа потрібна іншим, корисна ... інших і є часткою всього великого колективу – суспільства.

Для довідок: без, завдяки, зі, на, для, заради, від, у, для.

Завдання 15. Перекладіть текст українською мовою, знайдіть службові слова та кваліфікуйте їх як частини мови.

Выражение «калиф на час» связано с именем калифа Гарун-аль-Рашида – светского и духовного главы Багдада, который ради шутки временно передал свою власть другому. Выдав себя за приезжего купца, желающего осмотреть Багдад, калиф попал в гости к молодому багдадцу Абу-Гассану. Хозяин, не подозревая о высоком сане своего гостя, поделился с ним своей самой со-

кровенной мечтой: хоть один раз отведасть сладостей калифской жизни.

Подсыпав Абу-Гассану в вино снотворное, Гарун-аль-Рашид приказывает перенести юношу во дворец и оказывать ему калифские почести. Проснувшись, новоиспеченный калиф начинает вкушать райские плоды дворцовой жизни и распоряжаться, как настоящий правитель.

(В. Мокієнко)

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ

УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ

I варіант

1. Позначте рядок, у якому зазначено правильну кількість букв в українській мові:

- а) 30;
- б) 33;
- в) 32;
- г) 31.

2. Як називається сукупність букв, прийнятих у певній писемності і розташованих у певному порядку:

- а) графіка;
- б) орфографія;
- в) орфоепія;
- г) алфавіт.

3. Які є види букв:

- а) великі й малі, каліграфічні й писані;
- б) великі й невеликі, друковані й писані;
- в) великі й невеликі, друковані й рукописні;
- г) великі й малі, друковані й писані.

4. Скільки голосних звуків в українській мові:

- а) 4;
- б) 6;
- в) 8;
- г) 10.

5. В алфавітному порядку записані всі слова рядка:

- а) міць, авіатор, береза, вікно, шабля;
- б) спека, вантаж, слон, гарбуз;
- в) війна, мріяти, школа, ярмо;
- г) абажур, валянок, баклан, граната.

6. В алфавітному порядку записані всі слова рядка:

- а) літера, засць, гирло, ватажок;
- б) рослина, вішалка, верстат, верста;
- в) дипломат, диплом, депутат, дилетант;
- г) перемога, реклама, сніданок, фойє.

7. Позначте рядок, у якому правильно розташовано назви місяців року за алфавітом:

- а) червень, жовтень, вересень, квітень;
- б) серпень, січень, березень, травень;
- в) листопад, грудень, січень, вересень;
- г) березень, вересень, грудень, квітень.

8. Позначте рядок, у якому в усіх словах слід писати літеру г:

а) ..оробенятко, ..умка, ..уля, ..рунт;

б) ..азда, ..осподар, ..отувати, ..удзик;

в) ..анок, ..валт, ..удзь, ..уральня;

г) ..остювати, ..урток, ..острий, ..отовність.

9. У якому рядку допущено помилку при розташуванні слів в алфавітному порядку:

а) долина, доля, драже, дріботіти;

б) заговорити, загубити, зажура, заколотник;

в) овація, оборона, огортати, ознака;

г) реквізит, режисер, ремінь, рефлекс.

10. Визначте рядок, у якому буквосполучення ДЖ, ДЗ в усіх словах передають один звук.

а) джміль, підживити, джентльмен, дзвонар;

б) віддзвеніти, джмелиний, дзьобати, дзига;

в) відзвучати, піджарювати, дзюркотливий, джин;

г) подзвонити, джинси, дзенькіт, віддзеркалити.

II варіант

1. Позначте рядок, у якому зазначено правильну кількість звуків в українській мові:

а) 35;

б) 36;

в) 37;

г) 38.

2. Який склад називається відкритим:

а) який закінчується голосним звуком;

б) який закінчується приголосним звуком;

в) який починається голосним звуком;

г) який починається приголосним звуком.

3. У якому рядку в словах усі склади відкриті:

а) доля, рука, арія, озеро;

б) тінь, майстер, давній, садок;

в) дуб, сестра, рівновага, осінь;

г) їжа, утихомирити, склади, лісок.

4. Скільки приголосних звуків в українській мові:

а) 20;

б) 21;

в) 22;

г) 23.

5. В алфавітному порядку записані всі слова рядка:

а) надія, врода, концерт, приміщення;

б) радість, рикошет, риска, рослина;

в) гвинт, ласун, пиріг, армія;

г) трибуна, фонтан, ліхтар, гриб.

6. В алфавітному порядку записані всі слова рядка:

а) підручник, подвір'я, помідор, поріг;

б) будинок, барвінок, батіг, буклет;

в) пам'ять, таблиця, салат, дорога;

г) лев, тигр, леопард, ягуар.

7. У якому рядку правильно розташовано назви днів тижня за алфавітом:

а) неділя, понеділок, четвер, субота;

б) вівторок, неділя, понеділок, п'ятниця;

в) середа, субота, понеділок, п'ятниця;

г) четвер, субота, понеділок, неділя.

8. Позначте рядок, у якому літери Я, Ю, Є в усіх словах позначають один звук:

а) пляма, боляче, всюди, ллється;

б) яблуко, пасуться, знання, м'ясо;

в) лякливий, моє, боєць, щодня;

г) хазяйський, праця, воювати, суддя.

9. Визначте, у якому рядку в усіх словах слід писати літеру г:

а) ..уральня, ..уцулка, ..руздь, ..арнір;

б) ..араж, ..арбуз, ..ребінь, ..ріх;

в) ..аздування, ..анок, ..елгота-ти, ..ава;

г) ..рунтовий, ..онка, ..рунт, ..лобальний.

10. Позначте рядок, у якому всі склади закриті:

а) підзвіт, гудзик, бур'ян, вільний;

б) повний, землевласник, дво-значний, самоскид;

в) гірський, крайній, день, віджити; г) равлик, зайчик, узяв, пензлик.

ВИМОВА ГОЛОСНИХ ТА ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

I варіант

1. Ненаголошені [е] та [и] у вимові зближуються і вимовляються:

а) то як [ei], то як [ie];

б) як [ei];

в) як [ie];

г) як [i].

2. Позначте рядок, у якому в усі слова потрібно вставити ненаголошену літеруА:

а) г..разд, б..гато, б..ятися, г..рчайий;

б) к..рогва, б..гаття, ..таман, ..мулет;

в) б..рабан, к..лач, к..ровай, к..зан;

г) к..чан, х..зяїн, б..гатій, см..кувати.

3. У якому рядку в усіх словах пропущено літеру И:

а) ч..кати, ц..буля, ч.пурний, ч..сний;

б) ш..рокий, к..шеня, п..ріг, н..рка;

в) пл..кат, л..мон, г..рой, гр...нат;

г) т..рен, лис..ця, л..генда, п..сня.

4. У якому рядку в усіх словах пропущено літеру О:

а) ж..втіш, ч..рнозем, ш..лом, ч..вен;

б) ж..ржина, ч..ремха, увеч..рі, уч..ра;

в) Ч..рнівці, ш..бетання, п..літ, ч..рний;

г) ож..ледь, ш..вковий, ш..вчик, ль..н.

5. Визначте рядок, у якому всі склади відкриті:

а) каталог, чайка, голка, перебільшувати;

б) сестра, рушник, усмішка, реп'ях;

в) гора, говорю, думаю, світло;

г) затверджено, надзвичайний, навпаки, дітки.

6. Позначте рядок слів, у яких всі приголосні тверді:

а) дорога, книга, ручка, мости;

б) міст, яма, зелений, техніка;

в) соняшник, хлопчик, хутірець, поле;

г) яблуна, єнот, їжак, їжа.

7. Позначте рядок слів, у яких всі приголосні дзвінкі:

а) будівля, джем, джміль, нога;

б) кладка, ложка, лізти, празький;

в) голуб, обсадити, різкий, солодкий;

г) хлів, сад, клуб, приповідка.

8. У якому рядку у всіх словах є приголосний звук [й]:

а) м'ята, мільйон, пів-Європи, юнак;

б) серйозно, йод, рюкзак, поряток;

в) рясно, люди, Марія, пюре;

г) сибіряк, зап'ястя, літаючи, вчорашнє.

9. Позначте рядок, у всіх словах якого є губні приголосні:

а) ворог, булка, мільярд, газета;

б) овес, місто, фіалка, бібліотека;

в) книга, білка, журнал, пюпітр;

г) золото, бачити, спати, сніг.

10. У якому рядку в усіх словах дзвінкий [г] вимовляємо, як парний йому глухий [х]:

а) берег, вогенько, кігті, граблі;

б) полегкість, дорогий, зігнутий, загнаний;

в) нігті, легко, дьогтю, вогко;

г) ріг, могли, гриб, дігтяр.

II варіант

1. Перед яким голосним всі приголосні вимовляються твердо:

а) [o];

б) [y];

в) [a];

г) [e].

2. У якому рядку в усіх словах пропущено літеру А:

а) ск..кати, л..мить, ух..пив, п..латка;

б) к..тити, г..ниться, дог..няє, ск..зати;

в) допом..гти, кл..нятися, покл..нитися, к...ра;

г) л..мати, заг..няти, х..пати, л...зити.

3. У яких випадках ненаголошений [о] вимовляється як [оу]:

а) у всіх позиціях;

б) лише в деяких словах перед складом з наголошеним [у];

в) у всіх словах перед складом з наголошеним [у];

г) лише в деяких словах перед складом з ненаголошеним [у].

4. У якому рядку в усіх словах у корені потрібно писати літеру И:

а) к..вш, зач..нити, узг..р'я, з..рка;

б) щ..рий, г..ря, к..п'яток, к..лим;

в) ч..танка, г..сть, ч..пляти, п..л;

г) к..сник, част..й, ш..шка, ч..ремха.

5. У якому рядку в усіх словах пропущено літеру О:

а) л..пата, г..нчар, с..лдат, к..за;

б) б..гач, б..гатир (силач), к..зак, к..бзар;

в) х..зяїн, к..лач, к..жан, к..ра;

г) т..вар, м..настир, г..рячий, г..ра.

6. Позначте рядок, у якому всі слова мають м'який приголосний:

а) садиба, гайок, веселощі, коромисло;

б) білочка, крашанка, степ, колиска;

в) малюк, синь, люлька, ялинка;

г) персик, світло, тигреня, тисяча.

7. Позначте рядок слів, у якому всі приголосні глухі:

а) порошинка, сніг, криголам, бігти;

б) кухлик, порох, сніжинка, крига;

в) пушок, суп, схопити, коса;

г) зблизька, соняшник, дуб, салат.

8. Приголосний [ц] вимовляється:

а) м'яко тільки в кінці слів іншомовного походження;

б) твердо в кінці слів іншомовного походження та деяких вигуків;

в) м'яко в усіх випадках;

г) твердо в усіх випадках.

9. Приголосний [р] вимовляється:

а) м'яко в усіх випадках;

б) твердо в усіх випадках;

в) м'яко в кінці складу й твердо на початку складу;

г) твердо в кінці складу й м'яко на початку складу.

10. Виберіть правильний варіант написання:

а) 1 – смушка; 2 – смужка;

б) 1-берізка; 2-беріска;

в) 1 – якби; 2 – ягби;

г) 1 – злехка; 2 – злегка.

ВЖИВАННЯ М'ЯКОГО ЗНАКА

I варіант

1. Укажіть правильну відповідь: «М'який знак вживається...»:

а) у середині слів після літер д, т, з, с, ц, л, н, р перед буквами, що позначають м'які приголосні звуки;

б) після літер д, т, б, п, ц, л, н, якщо вони передають м'які приго-

лосні звуки [д'],[т'],[б'],[п'],[л'],[ц'],[н'];

в) після літер, що позначають м'які приголосні звуки у середині складу перед літерою а;

г) у буквосполученнях -льц-, -ньц-, -нь-ч, -ль-ч, що походять із -льк-, -ньк-.

2. Визначте рядок, у якому всі слова з м'яким знаком написані правильно:

а) хто-небудь, сопільчин, галці, русальці;

б) вишеньці, людськість, льодовий, синьоокий;

в) стілчик, не виспавшись, сопілонька, рибалський;

г) скриньці, топольці, осліньчик, земляньці.

3. Визначте рядок, у якому усі слова написані правильно:

а) поставте, ненчин, вірте, масці;

б) пончик, камінчик, мізинчик, батенько;

в) менший, мисці, кінський, білісінький;

г) ялинці, Галинці, соньця, призьба.

4. Укажіть, якому правилу відповідають наведені приклади правопису м'якого знака: станьте, галька:

а) перед буквами, що позначають тверді приголосні;

б) у кінці слова;

в) перед ї, йо та я, ю, є, що позначають два звуки;

г) після н перед шиплячими.

5. Визначте правило, яке обґрунтовує вживання м'якого

знака у словах сядьмо, будівельник:

а) у середині слів після літер д, т, з, с, ц, л, н, р на позначення м'якості приголосного звука перед голосним о;

б) після літер д, т, з, с, ц, л, н у кінці слова або складу перед наступним твердим приголосним звуком;

в) після літери л перед наступним м'яким приголосним звуком;

г) між двома м'якими приголосними.

6. Укажіть продовження правила, яке аргументує правильне написання слова секретар, «М'який знак не вживається ...»:

а) після літер, що позначають губні, шиплячі, г, к, х, г та р у кінці слова;

б) після літери р, що позначає твердий звук [р] у кінці складу;

в) після літери, що позначає приголосний звук, який стоїть після голосного;

г) в усіх словах української мови, які містять в собі дві однакові літери.

7. Визначте рядок, у якому всі слова треба написати з м'яким знаком:

а) тіл...ки, біл...мо, дев'ят...сот, кул...гати;

б) куз...ня, скандал...ник, ін...ший, лял...ці;

в) кобзар..., тан...ці, лял...чин, близ...кий;

г) стан...те, слиз...кий, злаз...те, т...охкати.

8. Укажіть рядок, у якому всі слова з м'яким знаком написані правильно:

- а) київський, посунься, тінню, повістю;
- б) ньюанс, медальйон, меньше, всядься;
- в) різьба, Харків, чотирьма, Зінька;
- г) поліський, доньці, Горький, вузько.

9. Коли вживається буквосполучення ЬО:

- а) при збігу приголосних на позначення подовжених м'яких звуків;
- б) всередині складу для позначення м'якості попереднього приголосного звука перед [о];
- в) для позначення твердості попереднього приголосного звука;
- г) завжди після літери, що позначає твердий приголосний звук.

10. У якому рядку допущено помилку на вживання м'якого знака:

- а) сильний, досьє, тонший, дванадцять;
- б) цільовий, шістдесят, близькість, ганьба;
- в) різьблення, чотирма, стілець, малярський;
- г) женьшень, тьмяний, сльози, одягнешься.

II варіант

1. Укажіть правильну відповідь: «М'який знак не вживається...»:

а) після літери л навіть перед наступним м'яким приголосним звуком;

б) після літер д, т, з, с, ц, ж, ш у словах іншомовного походження та р;

в) після р у кінці слова;

г) після літер д, т, з, с, ц, л, н у кінці слова або складу.

2. Позначте рядок, у якому в кожному слові допущено орфографічну помилку:

а) учительчин, няньці, рибалці, київський;

б) матінці, яблунці, Ніньці, мірці;

в) сопільці, бурульчин, тонший, Таньчин;

г) Парасьці, тополці, кузьня, рибонка.

3. Позначте рядок, у якому немає помилок у написанні слів:

а) бадьорість, льох, грільці, хвацько;

б) мільйон, рибоньці, мудрець, обмаль;

в) пеньок, майорить, секретарь, Харків;

г) бойовий, працевитий, кобзар, мовець.

4. У якому рядку в кожному слові після приголосної пишеться м'який знак:

а) донец...кий, Гриц...ко, сон...ця, сяд...;

б) багат...ма, кін...чик, міл...йон, робит...ся;

в) ручен...ка, джерел...це, вуз...ко, хвац...ко;

г) радіст..., корис...тю, сім...десят, піч...ю.

5. У якому рядку не всі слова пишуться з м'яким знаком:

- а) брен...кіт, дон...ка, нян...ка, козац...кий;
- в) снит...ся, косит...ся, лял...ці, хлопчис...ко;
- б) т...мянний, радіст..., с...міх, пасовис...ко;
- г) ган...ба, пісен..., близ...ко, т...мяно.

6. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з м'яким знаком:

- а) брен...кіт, дон...ка, нян...ка, кін...;
- б) т...мянний, різн...бяр, радіст..., корис...тю;
- в) снит...ся, лял...ці, виховател...ці, кабардин...ський;
- г) київс...кий, с...вято, тіл...ки, Натал...чин.

7. Позначте рядок, у якому всі слова пишуться з буквосополученням ЇО:

- а) л...н, л...довик, тр...х, Мурав...в;
- б) син...го, кол...ру, сер...зно, бад...рий;
- в) вол...вий, пол...вий, га...вий, ма...ріти;
- г) верхн...го, л...х, тін...вий, д...готь.

8. У слові якого рядка допущена помилка на вживання м'якого знака:

- а) прип'ятський, колодязний, ковзкий, уманський;
- б) зменшити, велетенський, бриньчати, гуцульський;
- в) вінницький, доньчин, на вишеньці, читацький;
- г) батальйон, велетенський, Ньютон, портгера.

9. У якому рядку всі слова з м'яким знаком записані правильно:

- а) волинський, каміньчик, повірте, різьбяр;
- б) волинський, камінчик, повірте, різьбяр;
- в) волинський, камінчик, повірте, різьбяр;
- г) волинський, камінчик, повірте, різьбяр.

10. У якому рядку всі слова пишуться без м'якого знака:

- а) біл...ший, печал...ний, корін...чик, міл...йон;
- б) тюр...ма, джміл..., повір...те, емал...ований;
- в) Ігор..., стан...те, ніч...ний, пробивають...ся;
- г) майбут...не, Натал...чин, щас...тя, у повіс...ті.

ВЖИВАННЯ АПОСТРОФА

I варіант

1. Апостроф – це:

- а) розділовий знак, який уживається для відокремлення слів, словосполучень і речень;

- б) надрядковий графічний знак, який передає на письмі роздільну вимову;

- в) графічний знак для позначення на письмі м'яких приголосних звуків;

г) графічний знак для позначення на письмі надтвердих приголосних звуків.

2. Апостроф ставиться:

а) перед я, ю, є, ї після літер б, п, в, м, ф, що позначають губні приголосні звуки, якщо перед ними є інший кореневий приголосний (крім р);

б) перед я, ю, є, ї після літер б, п, в, м, ф, що позначають губні приголосні звуки, якщо перед ними немає іншого кореневого приголосного (крім р);

в) перед я, ю, є після м'якого р на початку складу;

г) після будь-якого приголосного перед я, ю, є, ї для позначення роздільної вимови.

3. За яким правилом пишеться слово пів..яблука:

а) у складних словах, перша частина яких закінчується на приголосний, а друга починається з я, ю, є, ї;

б) після префіксів, що закінчуються на приголосний, перед коренем на я, ю, є, ї;

в) перед я, ю, є, ї після літер б, п, в, м, ф, що позначають губні приголосні звуки, якщо перед ними немає іншого кореневого приголосного (крім р);

г) взагалі не належить до правопису апострофа, оскільки пишемо через дефіс.

4. Знайдіть слово, у корені якого ставиться апостроф:

а) медв..яний;

б) духм..яний;

в) моркв..яний;

г) рум..яний.

5. Апостроф пишеться в орудному відмінку однини в слові:

а) матір;

б) честь;

в) жовч;

г) нехворощ.

6. Помилку на правило «Вживання апострофа» допущено в рядку:

а) Мар'яна, духмяний, сім'я, різдвяний;

б) Зоряна, моркв'яний, інтере'р, арфя'р;

в) м'яз, священний, капюшон, зобов'язання;

г) роз'ятрити, сузір'я, трав'яний, дит'ясла.

7. Помилку на правило «Вживання апострофа» допущено в рядку:

а) транс'європейський, п'ятниця, сюжет, п'ятеро;

б) рюкза́к, дит'ясла, Руж'є, багрянець;

в) цвях, роз'ятрений, м'ятний, без'языкий;

г) пів-яблука, грюкати, пів'ягоди, коряга;

8. Помилку на правило «Вживання апострофа» допущено в рядку:

а) мавп'ячий, сором'язливий, лижвар, різьбяр;

б) слов'яни, рутвяний, мюзикл, пюре;

в) обє'ктив, виряджати, солові'ний, запя'сний;

г) Мі'нност, бюджет, м'ясний, черв'як.

9. Помилку на правило «Вживання апострофа» допущено в рядку:

а) фюзеляж, голуб'ята, медвяний, солом'яний;

б) переджнив'я, віде'мний, кон'юнктура, ряжанка;

в) б'юро, прем'єра, пір'істий, міжгір'я;

г) возз'єднання, відсвяткувати, кур'єр, тім'я.

10. Позначте речення, у якому при перекладі з російської мови виділене слово слід написати з апострофом:

а) Торфяной дух разносился далеко;

б) Праздничный концерт удался;

в) Моряки остались довольны;

г) Пюре подали холодным.

II варіант

1. Апостроф не ставиться:

а) після префіксів із кінцевим приголосним перед наступними і, е, а, о, у;

б) після префіксів, що закінчуються на твердий приголосний, перед я, ю, є, ї;

в) після р у кінці складу перед я, ю, є, ї;

г) не межі префікса і кореневого я, ю, є, ї в словах іншомовного походження.

2. Позначте рядок, у якому всі слова вживаються без апострофа:

а) дзв...якнути, мавп...ячий, цв...ях, бур...я;

б) рум...яний, мереф...янський, верб...я, В...ячеслав;

в) роз...ятрити, з...ясувати, міль...ярд, гар...ячий;

г) трьох...ярусний, пів...юрти, р...юмсати, Св...ятослав.

3. Знайдіть слово, у корені якого не ставиться апостроф:

а) дерев...яний;

б) олов...яний;

в) мавп...ячий;

г) круп...яний.

4. Знайдіть слово, у якому апостроф ставиться після префікса:

а) з...агітувати;

б) без...іменний;

в) з...уміти;

г) без...ядерний.

5. Знайдіть слово, у якому після Р не ставиться апостроф:

а) сузір...я;

б) дір...явий;

в) подвір...я;

г) матір...ю.

6. Позначте рядок, у якому допущено помилку на правила вживання апострофа:

а) різьбярство, зм'якшити, подвір'ячко, мавпячий;

б) сп'яніти, верб'я, матір'ю, об'єктивно;

в) матерями, миш'як, інтерв'ю, медв'яний;

г) звірячий, міжгір'я, ін'єкція, Мін'юст.

7. Позначте рядок, у якому всі слова вживають з апострофом:

а) без...іменний, пор...ядок, бур...я, п...ята;

б) з...економити, під...їхати, зв...язок, цв...ях;

в) об...єм, подвір...я, в...ялий, пір...я;

г) в...ється, моркв...яний,
інтерв...ю, п...є.

8. Знайдіть слово, у якому після Р ставиться апостроф:

- а) р...ясний;
- б) бур...ян;
- в) кучер...явий;
- г) бур...як.

9. Знайдіть слово, у корені якого ставиться апостроф:

- а) медв...яний;
- б) духм...яний;
- в) моркв...яний;

г) рум...яний.

10. У якому рядку написання слів з апострофом пояснюється одним правилом:

- а) інтерв'ю, з'явитися, м'ятний, Лук'ян;
- б) пів'ящика, з'юрмитися, п'єдестал, подвір'я;
- в) рум'яніють, пам'ять, Об'ю, під'їхати;
- г) арф'яр, черв'як, верф'яний, стерв'ятник.

ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ ТА ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ ЧЕРГУВАННЯ У//В, І//Й

І варіант

1. Літеру И слід писати в усіх словах рядка:

- а) вит..рати, пом..рати, приб..рати, заст..лати;
- б) виб..ру, вистлю, заст..лю, обиратиму;
- в) ст..лити, вб..рати, сп..ртися, заб..ру;
- г) вит..р, зап..рати, ст..рти, завм..рати.

2. Літеру Е слід писати в усіх словах рядка:

- а) пом..рати, заст..лати, зап..рати, заб..рати;
- б) вист..лю, виб..ру, вип..ру, вит..р;
- в) об..рати, ст..лити, вист..лити, зат..рти;

г) вм..р, вм..рати, об..ру, обп..ртися.

3. Літеру І в корені дієслів слід писати в усіх словах рядка:

- а) вигр..бти, прич..пити, бр..хати, ч..кати;
- б) викор..нити, зав..ртіти, спостерегти, загр..бти;
- в) зам..тати, збер..гати, нар..кати, спостер..гати;
- г) стер..гти, вип..кти, л..тіти, нар..кти;

4. Чергування [о] з [а] у корені дієслова відбувається в усіх словах рядка:

- а) проваджати, вносити, виростити, договорювати;
- б) потопити, лазити, простити, переконати;

в) ховати, встановлювати, походжати, малювати;

г) гонити, котити, скакати, вимагати.

5. Чергування голосних [о, е] з [і] не відбувається в усіх словах рядка:

а) Михайлів, попіл, чекати, дієслово;

б) сторож, студент, вогонь, хорт;

в) водостік, лід, явір, політ;

г) важіль, сік, ведмідь, дзвін.

6. У якому рядку всі слова пишуться з суфіксом –цьк-:

а) німе..кий, вінни..кий, черка..кий, молоде..кий;

б) криворі..кий, студент..кий, гайдама..кий;

в) кременчу..кий, тка..кий, коза..кий, чума..кий;

г) чиновни..кий, овру..кий, золотоні..кий, автомобіліст..кий.

7. Помилки в чергуванні приголосних при їх збігу допущено в рядку:

а) казаський, буцацький, убогство, празький;

б) Німеччина, Вінниччина, козаччина, Туреччина;

в) цюріхський, узбецький, юнацький, чеський;

г) студентський, гігантський, фашистський, агентство.

8. Помилки в чергуванні приголосних при їх збігу допущено в рядку:

а) рільництво, Галичина, одеський, ткацький;

б) господарство, грецький, парубоцтво, вимощений;

в) ризький, бугський, французький, багацтво;

г) птаство, туристський, інтелігентський, волзький.

9. У якому рядку допущено помилку при чергуванні приголосних:

а) багацтво, запоріжський, птаство, одеський;

б) сплачувати, колишу, грецький, моряцький;

в) господарський, убозтво, ткацький, черкаський;

г) купецтво, гадяцький, товариство, туристський.

10. У якому рядку в усіх випадках на місці пропуску потрібно писати У:

а) небо .. зорях; запитала .. Андрія; повернувся ..чора;

б) .. моєї мами; гарний ..рожай; оселився .. Житомирі;

в) записала .. зошит; живемо .. Одесі; гарний ..читель;

г) ..своїй оселі; прийшов ..досвіта; була .. Львові.

II варіант

1. Літеру І в корені дієслів слід писати в усіх словах рядка:

а) вигр..бти, прич..пити, бр..хати, ч..кати;

б) зам..тати, збер..гати, нар..кати, спостерігати;

в) викор..нити, зав..ртіти, спостер..гти, загр..бти;

г) стер..гти, випекти, л..тіти, нар..кти.

2. Літеру Е в корені дієслів слід писати в усіх словах рядка:

а) викор..нити, зам..сти, нар..кти, зам..тати;

б) оббріхувати, оч..кувати, нар..кати, вигр..бати;

в) зберігати, л..тати, ч..пляти, зав..ртіти;

г) стер..гти, прич..пити, бр..хати, збер..гти.

3. Позначте рядок, у якому в усіх словах пишеться І:

а) щ..міти, л..тіти, ч..мало, ч..пляти;

б) щ..бетання, св..чка, в..шня, соп..лка;

в) дон..чка, п..ч..риця, л..тній, л..стопад;

г) б..р, б..ліють, л..тній, малюс..нький.

4. Позначте рядок, у якому в усіх словах [о], [е] чергується з [і] при словозміні:

а) шелест, атом, гора, нога;

б) гомін, осінь, клекіт, струміль;

в) плітка, воля, клопіт, брезент;

г) віз, шофер, промінчик, нагорода.

5. Позначте рядок, у якому в усіх словах при словозміні відбувається чергування [о]- [а]:

а) перемогти, гонить, коти-ти, схопити;

б) проводити, кроїти, монастир, могли;

в) гаразд, солдат, котушка, плести;

г) скакати, багаття, хапати, літати.

6. Позначте рядок, у якому в усіх словах можливе чергування приголосних звуків:

а) друг, вік, дух, ріг;

б) пастух, стіл, язик, поріг;

в) бік, вухо, каша, молоко;

г) пече, пише, бігає, читає.

7. Помилки в чергуванні приголосних при їх збігу допущено в рядку:

а) бряжчати, інтелігентський, прощати, дощаний;

б) острозький, птахівництво, боягузтво, Одещина;

в) кріпацтво, вояцтво, Житомирщина, бузький;

г) оренбургський, ескі-моський, печенізький, волохський.

8. Помилки в чергуванні приголосних при їх збігу допущено в рядку:

а) козацький, багатство, збаразький, вінницький;

б) пражський, криворізький, Донетчина, черкаський;

в) казахський, кавказький, товариський, братський;

г) пропагандистський, гігантський, центристський, агентський.

9. У якому рядку допущено помилку при чергуванні приголосних:

а) солдатцтво, боягузство, французький, люблю;

б) птаство, кавказький, заїжджати, графіти;

в) ламаншський, плачу, убозтво, можу;

г) криворізький, намащувати, бережу, громаджу.

10. Позначте рядок, у якому чергування І/Й, У//В відповідає правопису:

а) піднявся вгору, вірю у тебе, уклали угоду;

б) дощ іде, море і степ, дні й ночі;

в) батьки і діти, купатися в хвилях, в будень і свято;

г) у нього в очах, навчається в інституті, сказав усе.

СПРОЩЕННЯ В ГРУПАХ ПРИГОЛОСНИХ

I варіант

1. Явище спрощення:

а) виникає внаслідок чергування приголосних;

б) сприяє уникненню складних для вимови звукосполучень, забезпечуючи милозвучність мови;

в) відбувається внаслідок уподібнення давнього суфіксального [й] до попереднього приголосного;

г) відбувається для того, щоб краще запам'ятовувати правопис слів.

2. Спрощення відбувається у вимові й передається на письмі:

а) в усіх словах зі збігом приголосних;

б) у словах іншомовного походження;

в) у питоми українських словах (крім винятків);

г) у всіх словах, незважаючи на їх походження.

3. Яке з правил умотивовує наявність спрощення приголосних у словах блиснути, хруснути, бризнути, тріснути:

а) у групах приголосних -зкн-, -скн- під час творення дієслів із суфіксом -ну-

б) у групах приголосних -ждн-, -здн-, -стл-, -стн- у прикметниках

в) у групі приголосних -стн- у прикметниках, утворених від іменників іншомовного походження

г) спрощення відбувається за традицією

4. У якому рядку всі слова написано правильно:

а) захисний, звісно, багатство, перепускний;

б) проїздний, пристрастний, срібний, росла;

в) гусне, учасник, пізній, гончар;

г) вискнути, мастний, первісний, пестливий.

5. У якому слові при перекладі українською мовою відбудеться спрощення приголосного:

а) шестисот;

б) объездной;

в) комендантський;

г) студенческий.

6. У якому рядку при відмінюванні відбудеться спрощення приголосного в кожному слові:

а) ненависть, якість, цілість, ніжність;

б) власність, злість, кістка, невістка;

в) область, усно, баласт, форпост;

г) користь, щастя, студент, агент.

7. У якому рядку допущено помилку при спрощенні приголосних:

а) тижневий, проїздний, улесливий, чесний;

б) місцевість, виїзний, щасливий, рідкісний;

в) обласний, хвастливий, гігантський, невістці;

г) доблесний, усно, звісно, хворостняк.

8. У якому рядку допущено помилку при спрощенні приголосних:

а) кістлявий, тижневий, ненависний, якісний;

б) цілісний, месник, очисний, хвастливий;

в) улесливий, рідкісний, ненависний, комендантський;

г) тріснути, тижневик, контрастний, пестливий.

9. Помилки при спрощенні приголосних допущено в рядку:

а) обласний, пестливий, якісний, очисний;

б) ненавистний, жалісний, гігантський, тижня;

в) парламентський, хруснути, яхтсмен, солдатський;

г) захисник, буревісник, скатерка, шістнадцятий.

10. Помилки при спрощенні приголосних допущено в рядку:

а) безсовісний, поїзний, якісний, баласний;

б) випускний, кістлявий, тижневий, учасник;

в) (на) персні, кореспондентський, дилетантський, медалістці;

г) шістсот, зап'ястний, хруснути, тріснути.

II варіант

1. У якому рядку допущено помилку при спрощенні приголосних:

а) випускний, рідкісний, проїзний, контрастний;

б) пізній, бризнути, вісник, усний;

в) перехрестний, обласний, хустці, агентство;

г) туристський, крикнути, брязнути, свиснути.

2. Позначте рядок, у якому в усіх словах не відбувається спрощення приголосних на письмі:

а) чес..ний, виїз..ний, тиж..невий, проїз...ний;

б) зап'яс..ний, хворос..няк, улес..ливий, чес...ний;

в) турис..ський, студен..ський, якіс..ний, вартіс...ний;

г) шіс...надцять, кіс..лявий, хвас..ливий, шіс...десять.

3. Укажіть рядок, у якому в усіх словах відбувається спрощення:

а) гіган..ський, зліс..ний, кіль-кіс..ний, форпос..ний;

б) радіс..ний, пристрас..ний, вартіс..ний, балас..ний;

в) виїз..ний, студен..ський, со-віс..ний, хвас..ливий;

г) жаліс..ний, поїз..ний, тиж..невий, щас..ливий.

4. Позначте рядок, у якому всі групи приголосних записані правильно:

а) безпристрасний, персні, кістлявий, альпінський;

б) виїзний, тижня, приміський, контрастний;

в) перехресний, зап'ястний, каратистський, студентці;

г) пісний, в'їжджений, блиснути, убоztво.

5. Укажіть, у якому рядку порушено правило спрощення в групах приголосних:

а) лестоші – улесливий, щастя – щасливий, вість – вісник, честь – чесний;

б) якість – якісний, захист – захисний, стелити – слати, вість – вісник;

в) перстень – перстня, брязк – брязкнути, плюск – плюснути, проїзд – проїздний;

г) пристрасть – пристрасний, область – обласний, кіль-

кість – кількісний, заздрість – заздрісний.

6. Позначте рядок, у якому не порушено правило спрощення в усіх групах приголосних:

а) тиждень – тижневий, виїзд – виїздний, писк – пискнути;

б) випуск – випускний, контраст – контрастний, улестити – улестливий;

в) тиск – тиснути, користь – корисливий, масло – масний;

г) брязк – брязнути, блиск – блискнути, аспірант – аспіранський.

7. Що об'єднує слова шістсот, баластний, шістнадцять, студентський, хвастливий:

а) закінчується на м'який приголосний;

б) спрощення приголосних лише у вимові;

в) відбувається чергування голосних;

г) у них наголошений перший склад.

8. У якому рядку в усіх словах відбулося спрощення:

а) форпос..ний, корис..ний, щас..ливий, улес..ливий;

б) рис..нути, провіс..ник, вис..нути, свис..нути;

в) безвиїз..ний, влас..ний, зліс..ний, кіс..лявий;

г) ненавис..ний, якіс..ний, ціліс..ний, мес..ник.

9. Слова написані правильно в усіх словах рядка:

а) беззахистно, улесливо, пестливо, корисно;

б) шістнадцять, шістсот, хворосняк, капусняк;

в) болісний, тоскний, шістсот, зап'ясний;

г) абонентський, кореспондентський, комендантський.

10. Спрощення приголосних на письмі позначилося в усіх словах рядка:

а) перехрес..ний, пристрас..ний, заздріс..ний, перс...ні;

б) форпос..ний, контрас..ний, чес..ний, гіган...ський;

в) захис..ник, хвас..ливий, учас..ник, піз...но;

г) доблес..ний, піаніс..ці, капос..ний, студен..ський.

ПОДВОЄННЯ ТА ПОДОВЖЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ

I варіант

1. У якому рядку всі слова записано правильно:

а) знаряддя, зроблений, волосся, лебединий;

б) чайний, старовиний, молодю, хвилинний;

в) навання, поораний, сонний, середньовічя;

г) узлісся, чуйністтю, задоволення, щедрістю.

2. У якому рядку всі слова записано правильно:

а) колосся, сказаний, пташиний, годинник;

б) вихований, силенний, здійснений, законний;

в) прибуття, блаженний, огненний, безвинний;

г) судів, життя, туманний, данний.

3. Знайдіть слово, у якому м'які приголосні подовжуються:

а) віст(р)я;

б) коло(с)я;

в) тер(т)я;

г) шас(т)я.

4. Знайдіть слово, у якому є збіг букви -н-:

а) казарме(н)ий;

б) віко(н)ий;

в) післяреформе(н)ий;

г) ю(н)ий.

5. Знайдіть слово, у якому немає збігу букви -н-:

а) осі(н)ий;

б) щоде(н)ий;

в) зако(н)ий;

г) букве(н)ий.

6. Подвоєння літер в усіх словах відбувається в рядку:

а) сумлін..ий, священ..ий, віддзеркалений, військкомат;

б) причин..ий, солов'їн..ий, буквен..ий, дан..ий;

в) від..ячити, нагороджен..ий, солом'ян..ий, солов'їн..ий;

г) священ..ик, беззастережний, підметен..ий, страйк..ом.

7. Подвоєння літер в усіх словах відбувається в рядку:

а) напів..ідчинений, письмен..ий, бездон..ий, возз'єднання;

б) недоторкан..ий, нездолан..ий, в..ібрати, зацікавлен..ий;

в) незлічен..ий, невпізнан..ий,
зав..ишки, нужден..ий;

г) незмін..ий, вогнян..ий, напо-
єн..ий, без..аперечний.

**8. Подвоєння літер не відбу-
вається в усіх словах рядка:**

а) шален..ий, жадан..ий, хре-
щен..ий, свячен..ий;

б) військкомат, воз..’єднання,
священ..ик, довгождан..ий;

в) несказан..ий, бажан..ий, не-
подолан..ий, нездолан..ий;

г) л..яний, страшен..ий, неоці-
нений, нескінчен..ий.

**9. Подвоєння літер не відбу-
вається в усіх словах рядка:**

а) від..ерти, наддніпрянський,
закінчен..ий, зламан..ий;

б) сумлі..ий, без..журний, ден..
ий, злочин..иця;

в) списан..ий, від..ячити, зва-
рен..ий, качин..ий;

г) жадан..ий, скошен..ий, не-
зламн..ий, глинян..ий.

**10. У якому рядку допущено
помилки при подвоєнні приголо-
сних:**

а) оббити, невпинність, попід-
тинню, віссу;

б) хрещений, здійснений,
військкомат, попада;

в) прусський, подання, памо-
роззю, кутя;

г) навантажений, попідтинню,
манна, бонна.

II варіант

**1. Знайдіть слово, у якому м’які
приголосні не подовжуються:**

а) охолодже(н)я;

б) підні(ж)я;

в) приві(л)я;

г) перехрес(т)я.

**2. Знайти слово, у якому не-
має збігу букви -н-:**

а) осі(н)ій;

б) щоде(н)ий;

в) зако(н)ий;

г) букве(н)ий.

**3. Подвоєння літер в усіх сло-
вах відбувається в рядку:**

а) міськ..ом, вимушен..ий, зро-
щен..ий, обеззброїти;

б) спів..ідношення, старан..
сть, невпин..о, під..обрюватися;

в) благословен..ий, захоплен..
ий, надбан..ий, жадан..ий;

г) пташин..ий, безсон..ий. сум-
лін..ість, від..звеніло.

**4. Подвоєння літер в усіх сло-
вах відбувається в рядку:**

а) самовід..ано, пещен..ий,
прихован..ий, нездолан..ий;

б) під..анство, годин..ик,
спин..ий, без..лімітний;

в) бов..аніти, зроблен..ий,
довгождан..ий, нескінчен..ий;

г) роз..ява, кін..ота, від..алік,
письмен..ик, нездолан..ий.

**5. Подвоєння літер не відбу-
вається в усіх словах рядка:**

а) письменник, буквен..ий,
солов’їн..ий, непередбачуван..ий;

б) довгождан..ий, нечемн..ий,
нез’ясова..ий, спів..ітчизник;

в) заметен..ий, священ..ик,
невимушен..о, нагороджен..ии;

г) нав..ипередки, колін..ий, ша-
лен..ий, сторон..ий.

**6. Подвоєння літер не відбу-
вається в усіх словах рядка:**

а) надсадн..ий, в..ічливий, роз-
мальован..ий, дан..ий;

б) зігран..ий, сумлін..ий, без-
сумнівн..ий, цін..ий;

в) віддзеркалення, завершен..
ий, мурашин..ий, змушен..ий;

г) безпомічн..ий, неподолан..
ий, проведен..ий, невпевнен..ий.

7. Позначте рядок, у якому є помилки у вживанні подовжених та подвоєних приголосних:

а) осінній, вихований, лютяся, віддзеркалювати;

б) сказаний, молоддю, розріс-
ся, старанний;

в) лляний, тінню, розкішню, бовваніти;

г) статей, шалений, істинний, піввідра.

8. У якому рядку допущено помилки при подвоєнні приголосних:

а) нездоланий, колосся, лібре-
то, воз'єднання;

б) навантажений, попідтинню, манна, бонна;

в) нетто, асамблея, навмання, радістю;

г) ілюзія, фін, кіннота, антена.

9. Позначте рядок зі словами, від яких можна утворити прикметники з -нн-:

а) кінь, осінь, день, сон;

б) чавун, пташина, туман, океан;

в) лимон, калина, вдячність, міна;

г) година, ворона, закон, ціна.

10. Подвоєння літер відбувається у всіх словах у рядку:

а) Керч...ю, відповід...ю, знан...ь, повіст...ю;

б) швидкіст...ю, суцвіт...я, ту-
ман...ість, плин...ість;

в) священ...ий, необачніст...ю, ран...ій, розріс...я;

г) підніж...я, картин...ість, узбіч...я, відкрит...я.

ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ

I варіант

1. Префікс при- надає словам значення:

а) збільшеної ознаки;

б) наближення або приєднання;

в) пестливості або зменшеності;

г) збільшеності або згрубілості.

2. З'ясуйте, яке з правил умотивовує правопис слів пр..стольний, пр..велебний, пр..подобний, пр..освященство:

а) префікс пре- вживається у словах старослов'янського походження;

б) префікс при- виражає результат дії, її частковість;

в) префікс прі- пишеться у словах-винятках;

г) префікс пре- вживається для вираження найвищого ступеня ознаки.

3. Префікс при- в усіх словах пишеться в рядку:

а) пр..глушувати, пр..парувати, пр..власнити, пр..вабливість;

б) пр..довгий, пр..восходительство, пр..плести, пр..білити;

в) пр..бідний, прибалтійський, пр..вразий, пр..хорошити;

г) пр..старкуватий, пр..гошати,
пр..блуда, пр..язнь.

4. Префікс пре- в усіх словах пишеться в рядку:

а) пр..стол, пр..велебність, пр..
довгий, пр..амбула;

б) пр..сгрій, пр..милий, пр..му-
дрий, пр..меншений;

в) пр..тензійний, пр..нишклий,
пр..старий, пр..бій;

г) пр..тяжкий, пр..бавитися,
пр..чистий, пр..бинтувати.

5. Літера С у префіксах в усіх словах пишеться в рядку:

а)..фальцювати, ..купка, чере..
змужжя, ..лизати;

б) ..плітати, .. чеплення,
ро..в'язка, бе..захисний;

в) ..плакатися, бе..діяльний,
ро..тиснути, бе..таланний;

г) ..тверджувати, ..формувати,
..хованка, ..пізнитися.

6. Літера З у префіксах в усіх словах пишеться в рядку:

а) чере..сідельник, ..сунути,
..шаленіти, ..танцювати;

б) ..ціплений, ..чинити, ..коло-
тити, ..чутися;

в) ро..чистити, ..рушити, ..мар-
нувати, ..різати;

г) ..чеплення, ..бити, ..дрібніти,
..пересердя.

7. Літера З у префіксах в усіх словах пишеться в рядку:

а) бе..крайї, бе..хмарний, ..ці-
дзувати, ..прямувати;

б) ..шиток, ..мастити, ..молоти-
ти, ..чавити;

в) ро..душити, ро..чавити, роз-
базарити, ..формувати;

г) ро..класти, чере..шіїчник,
..чудуватися, ..колихнутися.

8. У якому рядку допущено помилки у правописі префіксів:

а) безграмотний, скрикнути,
розгорнути, безхарактерний;

б) стримувати, розкрутити,
безіменний, розмноження;

в) безпечний, сформувати,
роскопати, зфабрикований;

г) безкоштовний, списувати,
розгойдати, схибити.

9. У якому рядку всі слова пишуться з префіксом з-:

а) ...тиха, ...ховати. ...лити,
...чистити;

б) ..бити, ...різати, ...кріпити,
...топтати;

в) ...горіти, ...будити, ...шити,
...цілити;

г) ...казати, ...питати, ...хова-
ти, ...фотографувати.

10. Коли пишеться префікс с-:

а) перед приголосними к, п, т,
ф, х;

б) після приголосних к, п, т, ф,
х;

в) після приголосних д, т, з, ц,
л, н;

г) після приголосних б, п, в, м.

II варіант

1. З'ясуйте, яке з правил умовно вживається при написанні слів пр..звище, пр..звисько, пр..рва, пр..рвистий:

а) префікс пре- пишеться для вираження найвищого ступеня ознаки;

б) префікс *прі-* вживається в окремих словах;

в) префікс *при-* виражає приєднання, наближення;

г) префікс *прі-* вживається в старослов'янських словах.

2. Префікс *при-* в усіх словах пишеться в рядку:

а) *пр..глушений, пр..світити, пр..купити, пр..дніпровський;*

б) *пр..ставити, пр..варений, пр..зирство, пр..малий;*

в) *пр..старий, пр..глибокий, пр..года, пр..зидент;*

г) *пр..хороший, пр..краса, пр..д'явник, пр..дикат.*

3. Префікс *пре-* в усіх словах пишеться в рядку:

а) *пр..хороший, пр..берегти, пр..биральник, пр..злий;*

б) *пр..стольний, пр..товстий, пр..фект, пр..фіксація;*

в) *пр..цедент, пр..балтійський, пр..бивний, пр..болотний;*

г) *пр..тендент, Пр..балтика, пр..бережжя, пр..м'єра.*

4. Літера *С* у префіксах в усіх словах пишеться в рядку:

а) *..питати, ..фотографувати, ..качати, ..хопити;*

б) *бе..болісний, ..мити, бе..фокусний, ..ходинка;*

в) *..тикатися, ро..пустити, бе..хоння, бе..принципний;*

г) *ро..повідь, бе..хмарний, ..тиснути, ..ліпити.*

5. Літера *З* у префіксах в усіх словах пишеться в рядку:

а) *..повідати, ро..різати, ..хибити, безтурботний;*

б) *..коротити, ..розуміти, ..вернути, ..пекти;*

в) *..крутити, ..берегти, ..сипати, розказати;*

г) *..сунути, ..бирати, ..читати, ..дійснити.*

6. Літера *З* у префіксах в усіх словах пишеться в рядку:

а) *..чавити, ..хідці, ..чудуватися, ..читувач;*

б) *хвилювати, розмалювати, ..цідити, ..палахнути;*

в) *..терти, ..творити, ..ламати, ..реагувати;*

д) *..чіплювач, ..берегти, ..цілювати, ..нищений.*

7. У якому рядку всі слова мають однаковий префікс:

а) *пр..шити, пр..варений, пр..мудрий, пр..звисько;*

б) *пр..азовський, пр..амбула, пр..копати, пр..рва;*

в) *пр..вабити, пр..красний, пр..стол, пр..поганий;*

г) *пр..кордонний, пр..боркати, пр..гірклий, пр..ийти.*

8. У якому рядку в усіх словах пишеться префікс *при-*:

а) *...старий, ...морський, ...клеїти, ...боркати;*

б) *...глибокий, ...завзятий, ...мудрий, ...красний;*

в) *...морожений, ...спокійно, ...будувати, ...хворіти;*

г) *...вокзальний, ...порошило, ...везти, ...азовський;*

9. Зазначте пару слів, у кожному з яких при перекладі на українську мову слід вживати морфему *прі-*:

а) пресный, прицепной, примерный, приемный;

в) приграничний, припухлость, пристанище, премьеря;

б) приоритет, приятель, привелегия, престиж;

г) фамилия, прозвище, пропась, приоритет.

10. Зазначте пару слів, у кожному з яких префікс зі- може чергуватись із зо-:

а) зіщулитись, зім'яти, зімкнути, зіпсувати;

в) зідрати, зігнути, зігрівати, зіпрівати;

б) зітліти, зімлівати, зіштовхнути, зіп'ястись;

г) зіпсувати, зіп'ястись, зібралось, зіскочити.

ІМЕННИК

I варіант

1. У якому рядку всі подані слова – іменники:

а) залізо, віск, променіти, востковий;

б) рух, читати, завдання, радість; в) звертання, синява, сміливість, радість;

г) мурашня, комбайнер, напекір, черговий.

2. У якому рядку всі іменники – жіночого роду:

а) соло, рагу, депо, таксі; б) канікули, Суми, Чернівці, столи;

в) місіс, мадам, леді, путь; г) собака, перекотиполье, череда, дорога.

3. Іменники, що вживаються тільки в формі множини:

а) зустрічі, меблі, зошити сумки; б) Черкаси, ворота, окуляри, ножиці;

в) канікули, ласощі, метелики, Суми;

г) шорти, рукавиці, спідниці, солодощі.

4. У якому рядку всі подані слова – конкретні іменники:

а) степ, коваль, молоко, дружба;

б) листопад, смерека, море, мрія;

в) літак, століття, Дмитро, Карпати;

г) воля, висота, багатство, сила.

5. У якому рядку всі іменники належать до неістот:

а) погода, розлука, шафа, сніданок;

б) велосипед, коваль, школяр, читанка;

в) світанок, місяць, сонце, кошени;

г) стілець, книга, маля, пляшка.

6. Позначте рядок, у якому всі іменники м'якої групи:

а) женьшень, пісняр, плавання, якір;

б) Каїр, дідусь, перукарня, капіляр;

в) школяр, перукар, екземпляр, бджоляр;

г) перстень, трагедія, кар'єр, комар.

7. Іменники середнього роду типу колосся, волосся, обличчя належать до:

а) I відміни;

б) II відміни;

в) IV відміни;

г) III відміни.

8. Закінчення -а у формі родового відмінка однини мають іменники:

а) вальс, теніс, футбол;

б) ліс, пісок, ситець, інститут;

в) Київ, Львів, Миколаїв, Дніпро;

г) озеро, поле, сніг, мороз.

9. У якому рядку в усіх іменників III відміни в орудному відмінку відбувається подовження кінцевого приголосного між двома голосними:

а) мати, ніч, радість, ніжність;

б) любов, мить, повинь, смерть;

в) верф, тінь, осінь, мідь;

г) подорож, велич, розкіш, даль.

10. До IV відміни належать усі іменники варіанта:

а) гусенятко, осялятко, весілля, лоша;

б) зобов'язання, плем'я, лощатко, село;

в) вим'я, тім'я, ім'я, курча;

г) вначатко, собачення, теля, затишся.

II варіант

1. У якому рядку всі подані слова – іменники:

а) богатир, синь, міжпланетний, підштовхнути;

б) земля, горе, ластівка, лимон;

в) перепілка, попередження, вірний, попідтинню;

г) рибалка, лісовий, підсніжник, кинути.

2. У якому рядку всі іменники чоловічого роду:

а) Суддя, надія, Ілля, гілля;

б) лоша, зілля, дівча, круча;

в) дріб, край, біль, Сибір;

г) холод, мить, піч, меч.

3. У якому рядку всі іменники належать до істот:

а) гурт, олівець, сум, подія;

б) народ, сестра, комбайнер, любов;

в) син, робітник, Сашко, джміль;

г) зошит, учень, юнак, рок.

4. У якому рядку всі іменники збірні:

а) братва, хованки, ножиці, листя;

б) жіноцтво, колосся, гілля, мурашва;

в) суспільство, сум, глина, нафта;

г) цукор, молоко, пластилін, канікули.

5. У якому рядку усі іменники вживаються тільки в однині:

а) золото, боротьба, асфальт, піхота;

б) пісок, папір, двері, комашня;

в) село, пагорб, дружба, гнів;

г) трава, пшениця, руда, солома.

6. У якому рядку всі іменники мішаної групи:

а) миша, плащ, викладач, межа;

б) вежа, лелека, хмара, нога;

в) бджола, вівця, гараж, млин;

г) кобзар, звір, джерело, плач.

7. У якому рядку в усіх іменників в давальному та орудному відмінках відбуватиметься чергування к//ц, г//з, х//с:

а) липа, проблема, Микола, рука;

б) каліка, мрія, смуга, груша;

в) скрипка, тайга, свекруха, шишка;

г) вода, перемога, сопілка, муха.

8. У якому рядку всі іменники в родовому відмінку однини матимуть закінчення -у (-ю):

а) слухач, кінь, голод, сіно;

б) учень, обрій, горизонт, ліс;

в) журавель, багаття, плече, ключ;

г) лід, очерет, ячмінь, барвінок.

9. Апостроф у формі орудного відмінка ставиться у таких іменниках:

а) повість, радість, гордість, доповідь;

б) любов, кров, верф, мати;

в) піч, міць, ніч, мідь;

г) скатерть, полинь, юність, даль.

10. Іменники плем'я, тім'я, ім'я належать до тієї самої відміни, що й іменники:

а) теля, лоша, пташеня, каченя;

б) пір'я, подвір'я, сузір'я, міжгір'я;

в) плече, море, озеро, поле;

г) дівча, хлоп'я, свиня, порося.

ПРИКМЕТНИК

I варіант

1. У якому рядку всі слова – прикметники:

а) синюватий, білий, стараний, непоборний;

б) срібний, малиновий, незламний, священний;

в) лисячий, серпневий, малий, місцевий;

г) червоний, неоціненний, догожданий, спілий.

2. У якому рядку всі прикметники м'якої групи:

а) ранній, синій, пізній, вечірній;

б) рідний, розумний, великий, смачний;

в) літній, безкрай, палкий, могутній;

г) мужній, короткий, давній, сизий.

3. У якому рядку всі прикметники якісні:

а) дерев'яний, тихий, херсонський, мовчазний;

б) світлий, теплий, милий, дологий;

в) полуничний, сестрин, сонячний, залізний;

г) мертвий, живий, цілющий, вовчий.

4. У якому рядку всі прикметники у словосполученнях відносні:

а) золота обручка, вовчий апетит, залізне терпіння, малинова хустка;

б) золоте серце, срібний дзвін, лисячий характер, мідний казан;

в) пропаща душа, ведмежий слух, соколиний зір, заяча лапа;

г) шовкова тканина, кам'яна будівля, заяча шапка, ведмежий кожух.

5. У якому рядку всі прикметники у словосполученнях присвійні:

а) ведмежа лапа, липовий мед, батьківська порада, вовча натура;

б) вовче лігво, ведмежий барліг, материне плаття, Галина сестра;

в) шипшиновий чай, житній хліб, зоряне небо, грибний суп;

г) плюшевий ведмідь, норкова шуба, братова машина, отчий дім.

6. У якому рядку вищий та найвищий ступені порівняння прикметників творяться за допомогою буквосполучення –жч–:

а) солодкий, добрий, гарний, ясний;

б) легкий, мудрий, сумний, важкий;

в) дорогий, дужий, близький, вузький;

г) чистий, далекий, ніжний, глибокий.

7. Укажіть рядок, у якому всі прикметники у вищому та найвищому ступенях порівняння мають суфлітвну форму:

а) добрий, малий, поганий, великий;

б) гарний, старий, молодий, товстий;

в) високий, рідний, смачний, багатий;

г) здоровий, широкий, приємний, тонкий.

8. У якому рядку всі прикметники найвищого ступеня порівняння:

а) новіший, синіший, солодший, хоробріший;

б) більш глибокий, менш вдалий, більш зручний, менш привабливий;

в) найприємніший, найбільш тривкий, якнайхолодніший, щонайкращий;

г) дальший, рідніший, менший, ясніший.

9. У якому рядку форма вищого ступеня порівняння прикметників твориться за допомогою суфікса –ш–:

а) високий, бідний, поганий, мирний;

б) далекий, солодкий, швидкий, легкий;

в) дужий, вузький, низький, близький;

г) міцний, сміливий, хоробрий, сильний.

10. Укажіть рядок, у якому якісні прикметники не можуть утворювати ступені порівняння:

а) щирий, жирний, вірний, білий;

б) сивий, вороний, німий, глухий;

в) червоний, швидкий, тонкий, короткий;

г) добрий, зелений, молодий, тихий.

II варіант

1. У якому рядку всі слова – прикметники:

- а) вишневий, морозний, шкіряний, польовий;
- б) перчений, зніжковілий, не-прошений, жаданий;
- в) новоспечений, сонний, каліновий, коричневий;
- в) згрубілий, зіпсований, далекоглядний, вичерпний;
- г) необхідний, матеріальний, кольоровий, незбагненний.

2. У якому рядку всі прикметники м'якої групи:

- а) гарячий, пекучий, осінній, трикутний;
- б) творчий, молочний, тутешній, братів;
- в) сусідній, справжній, обідній, майбутній;
- г) солідний, тотожний, величний, заможний.

3. У якому рядку всі прикметники якісні:

- а) ватний, колючий, високий, шовковий;
- б) новий, жорстокий, порядний, темний;
- в) Сергіїв, материн, дядьків, тітчин;
- г) кисневий, алюмінієвий, робочий, гірський.

4. У якому рядку всі прикметники у словосполученнях відносні:

- а) гаряча кава, холодний день, жорстка вода, солодкий сон;
- б) лисячий слід, ведмежа ноша, вовчий нюх, дівочий голос;

в) повнолиций хлопець, довговія дівчина, творча людина, талановитий поет;

г) банківський працівник, прибережний пісок, шкіряний ремінь, цегляний дах.

5. У якому рядку всі прикметники у словосполученнях присвійні:

а) глиняна круча, будній день, народний депутат, художній твір;

б) солов'їний спів, оленячі роги, борсуча нора, лев'яча шкіра;

в) весняна пора, сусідній будинок, культурний захід, зовнішні обставини;

г) Петрів зошит, яблуневий цвіт, каштанове дерево, студентський квиток.

6. У якому рядку вищий та найвищий ступені порівняння прикметників творяться за допомогою буквосполучення –жч–:

а) низький, важкий, вузький, близький;

б) тонкий, рідкий, глибокий, старий;

в) лисий, босий, сліпий, глухий;

г) твердий, м'який, вогкий, сухий.

7. Укажіть рядок, у якому неправильно вжито форми ступенів порівняння прикметників:

а) легший, більш веселий, менш важливий, дальший;

б) самий сумний, найбільш щирий, найменш вірніший, щонайхоробріший;

в) найбільший, найсвітліший, найзручніший, найліпший;

г) довший, смачніший, гарніший, чистіший.

8. У якому рядку всі прикметники вищого ступеня порівняння:

а) міцніший, розумніший, більш досвідчений, менш відчайдушний;

б) найбагатший, найменш справедливий, якнайджчий, щонайцікавіший;

в) частий, малий, корисний, товстий;

г) найменш відданий, більш стабільний, значно більший, найбільш серйозний.

9. У якому рядку форма вищого ступеня порівняння прикметників твориться за допомогою суфікса -ш-:

а) простий, складний, затишний, прибутковий;

б) тендітний, лагідний, ніжний, милий;

в) грубий, багатий, далекий, слабкий.

10. Укажіть рядок, у якому прикметники можуть утворювати ступені порівняння:

а) переважний, архіважливий, малюсінський, здоровенний;

б) лисий, білявий, смаглявий, босий;

в) безмежний, широченний, смугастий, прекрасний;

г) здібний, кмітливий, розумний, старанний.

ЧИСЛІВНИК

I варіант

1. У якому рядку всі слова – числівники:

а) двійка, семеро, потроїти, вчетверо;

б) двоє, один, тисяча, сорок шість;

в) десятий, п'ятиповерховий, подвоїти, вісім;

г) одинадцять, одиниця, десятизначний, чверть.

2. У якому рядку всі числівники власне кількісні:

а) сімнадцять, сто, тридцять, два;

б) троє, шестеро, двадцатеро, дванадцатеро;

в) дві третіх, півтори, нуль цілих шість сотих, одна восьма;

г) кілька, чимало, стонадцять, багато.

3. У якому рядку всі числівники збірні:

а) обидва, вісім, дев'яносто, шістнадцять;

б) півтора, одна друга, три цілих одна десята, три четвертих;

в) десятеро, тридцатеро, четверо, двоє;

г) немало, кількадесят, декілька, чимало.

4. У якому рядку всі числівники складні за будовою:

а) двадцять один, сорок шість, тридцять сім, вісімдесят шість;

- б) сто, три, десять, чотири;
- в) п'ятдесят шостий, сто перший, сорок третій, вісімнадцятий;
- г) дванадцять, шістдесят, вісімдесят, чотирнадцять.

5. Укажіть рядок, у якому допущено помилку при відмінюванні числівника:

- а) сіми, вісьми, шісти, п'яти;
- б) двадцяти, сімнадцяти, одинадцяти, тридцяти;
- в) тринадцяти, дев'ятнадцяти, п'ятнадцяти;
- г) шістнадцяти, дванадцяти, десяти, чотирьох.

6. У якому рядку всі числівники в усіх відмінках, крім називного і знахідного, мають закінчення -а:

- а) один, два, обидва;
- б) сорок, дев'яносто, сто;
- в) три, чотири, п'ять;
- г) шістсот, сімсот, вісімсот.

7. Укажіть рядок, у якому у числівників відмінюються обидві частини:

- а) тринадцять, одинадцять, сімнадцять, дванадцять;
- б) п'ятдесят, сімдесят, вісімдесят, шістдесят;
- в) чотириста, двісті, шістсот, вісімсот;
- г) чотирнадцять, двадцять, тридцять, дев'яносто.

8. У якому рядку неправильно узгоджено числівник з іменником:

- а) три книги, два подарунки, чотири громадянина, два озера;
- б) півтораєста кілометра, три трактора, двоє професорів, сорок грам;

в) півтори склянки, одна друга площі, три десятих ділянки, півтора метра;

г) кілька діб, чимало ночей, багато хлопців, мало дівчат.

9. Укажіть рядок, у якому допущено помилки у написанні числівників:

- а) чотирьма, сімисот, одинадцять, восьмидесяти;
- б) сорока, десяти, восьмистам, двадцятьма;
- в) сімох, шестистах, ста, п'ятьох;
- г) одному, трьома, двохсот, тисячею.

10. Порядкові числівники на -сотий, -тисячний, -мільйонний пишуться:

- а) через дефіс;
- б) разом (одним словом) ;
- в) окремо (двома словами);
- г) разом або окремо, залежно від того, яким членом речення виступають.

II варіант

1. У якому рядку всі слова – числівники:

- а) чотирирядний, подвоїти, удвох, чотирикутник;
- б) чотири, тринадцять, другий, три сьомих;
- в) десяток, сотня, тисяча, мільйон;
- г) першочерговий, половина, втрое, нуль.

2. У якому рядку всі числівники позначають приблизну кількість:

а) три з половиною дні; десять років і два місяці;

б) днів зо три, років десяти, біля семисот кілометрів;

в) не по днях, а по годинах; з п'ятого через десяте,

г) семеро, дванадцятро, шістнадцятро.

3. У якому рядку всі числівники неозначено-кількісні:

а) півтора, півтори, обидві, дві десятих;

б) нуль, тисяча, мільйон, мільярд;

в) кілька, мало, декілька, багато;

г) вісімнадцять, сорок шість, двадцять сім, одна сьома.

4. У якому рядку всі числівники прості за будовою:

а) двадцять, тринадцять, дев'яносто, шістсот;

б) сорок два, сімдесят вісім, сто п'ять, тридцять три;

в) сімнадцятий, трьохсотий, шістдесятій, двадцять восьмий;

г) один, три, шість, десять.

5. Складені порядкові числівники відмінюються так:

а) відмінюються всі слова;

б) відмінюється перше й останнє слово;

в) відмінюється останнє слово;

г) останнє слово може відмінюватись або залишатись незмінним.

6. Оберіть правильний варіант правопису кількісних числівників:

а) п'ятдесяти, шести, двохсот, ста;

б) п'ятидесятьох, шісти, двісті, чотирьома;

в) п'ятидесяти, шости, двохстами, шестидесяти;

г) семистам, вісьми, на шестисот, дев'яностах.

7. Оберіть правильний варіант правопису давального відмінка кількісних числівників:

а) двостам, п'ятьстам, шестидесяти, семидесяти;

б) двомстам, п'ятистам, шістдесяти, сімдесяти;

в) вісьми, сімстам, чотиром, дев'яносто;

г) трьом, восьмиром, двохстам, вісьмомдесяти.

8. Оберіть правильний варіант правопису орудного відмінка кількісних числівників:

а) чотирма, вісьмома, сьомастами, ста;

б) вісьма, семистами, сороками, чотирьома;

в) стами, сімстами, сорок, чотирьох;

г) тристами, шістьмадесятьма, чотирнадцятьма, п'ятистами.

9. Оберіть правильний варіант вживання словосполучень:

а) сімдесят два депутата, шістдесят два учня, сорок чотири будинків;

б) сімдесят шість депутатів, сорок чотири будинка, двадцять два будинки;

в) тридцять один учень, сімдесят шість депутатів, сорок чотири будинки;

г) півтора літри, десять сторінок, два оленя, кілька день.

10. Оберіть правильний варіант правопису орудного відмінка кількісного числівника якому відповідає число 1847:

а) тисячею вісімсот сорока сім'ю;

б) тисячею вісімстами сорока сімома;

в) тисячею восьмистами сорока сьома;

г) тисячею вісьмастами сорока сімома.

ЗАЙМЕННИК

I варіант

1. Усі займенники є неозначеними в рядку:

а) дечому, мною, усяким, аби з ким;

б) казна-кому, ніякого, будь-кого, тією;

в) якийсь, казна-який, щось, хтось;

г) кому-небудь, казна-чого, нами, себе.

2. Означальний займенник ужито в реченні:

а) Ніщо не віщувало дощу.

б) Хто хоче щастя зазнати, той повинен свій край шанувати.

в) Я тебе не сльозою – ждатиму.

г) З кожним днем він вільніше почувався і в школі, і на людях.

3. Позначте рядок, у якому всі займенники є вказівними:

а) наш, цей, ота, усяке;

б) отой, таке, свої, стільки;

в) отакий, скільки, ніхто, якийсь;

г) стільки, такий, оця, цією.

4. Позначте рядок, у якому всі займенники належать до особових:

а) ніякий, їм, їй, який;

б) себе, ви, йому, котрий;

в) нам, тобі, вами, я;

г) їхній, наш, якийсь, такий.

5. Позначте рядок, у якому всі займенники належать до одного розряду:

а) стільки, кожний, хтось, наш;

б) отакий, той, оця, ніскільки;

в) чий-небудь, будь-хто, абихто, дехто;

г) наш, щось, нічий, їхній.

6. Усі займенникові форми написано правильно в рядку:

а) в декого, будь-до чого, бозна-що, ні з ким;

б) де-який, де з ким, на чийо-мусь, будь хто;

в) аби-яка, якась, казна з ким, хтозна скільки;

г) з будь-чим, будь з чим, ніякий, казна-чий.

7. Правильною є форма займенника в рядку:

а) підійшли до його;

б) нагородили всіх учнів;

в) необхідно з їми поговорити;

г) подивився на них.

8. У якому рядку всі займенники відмінюються як прикметники:

а) хто-небудь, стільки, весь, самий;

- б) що, абиякий, будь-що, він;
- в) твій, я, себе, цей;
- г) інший, такий, деякий, котрий.

9. У якому рядку всі займенники пишуться разом:

- а) ні/хто, де/який, аби/який, ні/котрий;
- б) ні/для/кого, ні/який, де/що, хтозна/що;
- в) ні/скільки, ні/з/чим, де/хто, казна/що;
- г) ні/чий, будь/який, ні/від/чого, казна/хто.

10. Через дефіс пишуться такі займенники:

- а) хто/сь, де/який, аби/чий, котрий/сь;
- б) аби/що, де/кого, котрого/сь, що/сь;
- в) казна/хто, будь/кого, що/не-будь, хтозна/стільки;
- г) аби/в/кого, де/в/кого, хтозна/до/кого, аби/з/ким.

II варіант

1. Усі займенники є особовими в рядку:

- а) тобі, нас, у них, їй;
- б) таким, тому, цій, стількох;
- в) кого, чому, яким, котрих;
- г) всі, жодного, кожним, інша.

2. Форми називного відмінка, а також роду та числа не має займенник:

- а) хтось;
- б) себе;
- в) стільки;
- г) хтозна-який.

3. Відносний займенник ужито в реченні:

а) Стільки правди, як у решеті води.

б) Нікого не залишилося в тій хаті з їхнього роду.

в) Чого сам не любиш, того й другому не чини.

г) Сивий дух полинів, мов той хміль, настояний на солоді, п'янить і хвилює.

4. Позначте рядок, у якому всі займенники є вказівними:

- а) цим, тієї, стільком, ті;
- б) всіх, всякі, іншій, кожній;
- в) такий, ця, яким, скільки;
- г) хтось, комусь, якихось, чийсь.

5. Питальний займенник ужито в реченні:

- а) Чия відвага, того й перемога.
- б) Може, ти зі мною надто строга, та й чого б ти ніжною була?
- в) Які літа – такий і розум.
- г) Хто з молоду працює, той на старість панує.

6. Позначте рядок, у якому всі займенники належать до одного розряду:

- а) аби-хто, кого, чим-небудь, казна-кого;
- б) таким, цієї, всього, ними;
- в) його, їх, тебе, себе;
- г) моему, твій, її, вашому.

7. Усі займенникові форми написано правильно в рядку:

- а) у їх, його, вашім, всьому;
- б) будь-до кого, комусь, аби-ким;
- в) декого, скількись, кого-не-будь, у неї;
- г) з будь-яким, до невідь-кого, на йому, всієї.

8. Правильною є форма займенника в рядку:

- а) подивився на його;
- б) звернувся до її;
- в) говорив з їми;
- г) знайшов у неї.

9. Разом пишуться такі займенники:

- а) хто/сь, де/який, скільки/сь, котрий/сь;
- б) аби/що, де/кого, котрого/сь, що/сь;
- в) казна/хто, будь/кого, що/небудь, хтозна/стільки;

г) аби/в/кого, де/в/кого, хтозна/до/кого, аби/з/ким.

10. Окремо з ні пишуться такі заперечні займенники:

- а) ні/хто, ні/чим, ні/якому, ні/чийому;
- б) ні/про/що, ні/перед/чим, ні/від/кого, ні/до/якого;
- в) ні/чим, ні/кому, ні/якому, ні/кого;
- г) ні/який, ні/чий, ні/якого, ні/ким.

ДІЄСЛОВО

I варіант

1. Позначте рядок, у якому не всі слова належать до форм дієслова:

- а) працював би, купують, заспіваймо, пожовтіти;
- б) будемо говорити, обступаючи, дрімота, чесати;
- в) розуміючи, надісланий, ховаючи, маячня;
- г) учити, навчивши, учіння, учителька.

2. Позначте рядок, у якому всі дієслова є інфінітивами:

- а) охопити, побачити, ішов, терпіла;
- б) говорити, спати, сміятися, чекати;
- в) сидіти, наїжачитися, діждалися, поїдем;
- г) малювала, стежити, махати, забagnetься.

3. Дієслівні форми, кожна з яких не змінюється за часами, складають рядок:

- а) шелестів би, мандруєш, летить, працюю;
- б) помий, утворюється, світився б, зажди;
- в) прийди, турбуйся, пишалась би, заморочила;
- г) визначив би, покажи, відкинеш, напишіть.

4. Укажіть рядок, в якому всі дієслова доконаного виду:

- а) блистіти, ойкати, пожалітись, знайти;
- б) сформувати, вгледіти, ви-найти, розповісти;
- в) стрибати, кинути, ниряти, ламати;
- г) крикнути, грюкнути, свистіти, штовхнути.

5. Укажіть рядок, у якому всі дієслова у словосполученнях неперехідні:

а) керувати загоном, писати твір, читати роман, мити підлогу;

б) іти з другом, чути пісню, перебувати на лікуванні, любити квіти;

в) спекти коровай, навчати дітей, слухати маму, пасти корову;

г) сумувати за рідними, рости в саду, летить птах, квітнути на клумбі.

6. Укажіть ряд дієслів першої дієвідміни:

а) полоти, тонути, заліпити, біліти;

б) стелити, оборонити, ударити, булькотати;

в) клеїти, зважати, бувати, муркотати;

г) сказати, проорати, підписати, жати.

7. Дієслова другої дієвідміни складають рядок:

а) намочити, оборонити, насмілитись, доїти;

б) оцінити, придавити, зблиснути, варити;

в) поранити, уповільнити, прославитися, синіти;

г) заскочити, обдурити, поботорити, кричати.

8. Укажіть речення з дієсловом теперішнього часу другої особи множини:

а) Ще почуєте про нього не раз.

б) Відчуваєте пахощі лугових трав?

в) Прополете моркву, потім поллєте квіти.

г) Будете читати вголос.

9. Укажіть ряд дієслів, які змінюються за особами:

а) порадив, слухаю, зрозумієте, знайшла;

б) опанував, вітали, росла, пустили;

в) розшукаю, питаємо, знало, розуміли;

г) запитую, розкажеш, малюють, мріємо.

10. Укажіть ряд дієслів, які не мають складної форми майбутнього часу:

а) рахувати, здійснювати, відновлювати, ламати;

б) поздоровити, обладнати, утворити, робити;

в) пробувати, перечитувати, зігрівати, морочити;

г) закладати, підбирати, гукаати, дзвонити.

II варіант

1. Позначте рядок, у якому не всі слова належать до форм дієслова:

а) відпускаючи, турбувати, перехідний, замріяний;

б) спілкуючись, посміхнувся, принісши, пускаючи;

в) гордувати, посивілий, серйозний, мовчазний;

г) бігатимете, господарюючи, освітлений, лікувати.

2. Позначте рядок, у якому всі дієслова є інфінітивами:

а) нездужати, нездоровиться, цвіте, кохаю;

б) летіти, одягати, переконуватися, чекати;

в) заздрити, цвів, охопити, любив;

г) відпустити, горіти, мила, горять.

3. Укажіть ряд дієслів, які змінюються за родами:

а) покричить, сповістив, блукав, пише;

б) виглянув, задумав, переліз, прогрімів;

в) викине, протримається, розрісся, спізнююся;

г) братиме, прочитають, кричить, летимо.

4. Дієслова недоконаного виду складають рядок:

а) виправити, скасувати, доглянути, зрозуміти;

б) відповідати, призначати, одержати, вивчити;

в) дозволяти, подивитися, розпочинати, гинути;

г) приховувати, дарувати, стерегтися, сподіватися.

5. Укажіть рядок, у якому всі дієслова у словосполученнях перехідні:

а) головувати над ними, в'янути за ним, читати повільно, старанно писати;

б) веселитися з нею, зустрічатися з друзями, купатися в озері, листуватися з поетом;

в) ліс зеленіє, матір сумує, шипіти на туристів, голосно дзюрчати;

г) нести сумку, посадити дерево, копати город, шити сукню.

6. До I дієвідміни належать дієслова:

а) жити, знати, біліти, шити;

б) сидіти, стояти, кричати, бачити;

в) вірити, боятися, муркотіти, булькотіти;

г) готувати, шкодувати, наполягати, дивитися.

7. Укажіть ряд дієслів другої дієвідміни:

а) оцінити, заморитися, прибирати, спати;

б) говорити, задивитися, побачити, могли;

в) стелити, оборонити, впасти, хотіти;

г) стирати, білити, виносити, жити.

8. Дієслова майбутнього часу першої особи множини складають рядок:

а) запрошуватимемо, візьмете, зруйнуємо, знатимуть;

б) наспіваєте, розхитуємо, вирішимо, знайдете;

в) перенесемо, вигадаете, подумаємо, зможете;

г) заморозимо, заслухаємось, виховуватимемо, чекатимемо.

9. Укажіть речення з дієсловом теперішнього часу другої особи множини:

а) Ще почуєте про нього не раз.

б) Відчуваєте пахощі лугових трав?

в) Прополете моркву, потім поллєте квіти.

г) Будете читати вголос.

10. Укажіть рядок, у якому всі дієслова вжито в наказовому способі:

а) поллється, задзвонить, при-
несуть, покажуть;
б) спишіть, заспівайте, стежте,
зайдіть;

в) розказала, турбували, при-
ходили, чекали;
г) допоміг би, прийшла б, об-
грунтувала б, прибіг би.

ДІСПРИКМЕТНИК. ДІСПРИСЛІВНИК

I варіант

1. Укажіть рядок, у якому всі слова дієприкметники:

- а) замерзлі, яскравий, свіже, бажаний;
- б) збережений, зелене, полохливий, наляканий;
- в) вишитий, похмурий, тихий, мирний;
- г) згаслий, киплячий, згорілий, живучий.

2. Укажіть рядок, у якому всі дієприкметники активні:

- а) процвітаючий, лежачий, палаючий, ріжучий;
- б) бажаючий, знесений, палаючий, проспіваний;
- в) керуючий, вивчений, принесений, зморений;
- г) нависаючий, зламаний, сказаний, сяючий.

3. Укажіть рядок, у якому всі дієприкметники пасивні:

- а) зіпсований, почорнілий, керуючий, сидячий;
- б) убраний, скошений, забутий, утрачений;
- в) писаний, побілілий, нависаючий, працюючий;
- г) купований, поклеєний, стоячий, прикипілий.

4. Укажіть рядок, у якому всі дієприкметники *теперішнього часу активного стану*:

- а) розквітлий, пожовклий, митий, литий;
- б) розквітаючий, ваблячий, люблячий, відпочиваючий;
- в) змоклий, схвильований, змоклий, пробачений;
- г) розчервонілий, розгублений, змучений, засмучений.

5. Укажіть рядок з дієприкметниками *недоконаного виду*:

- а) вирощений, вимащений, ви-
найдений, прокладений;
- б) зростаючий, обмежую-
чий, програмуєчий, узагальню-
ючий;
- в) зміцнілий, захеканий, згас-
лий, вилікуваний;
- г) зігрітий, опале, посунутий,
зігнутий.

6. Укажіть, у якому рядку всі слова є дієприслівниками:

- а) розмовляючи, підбадьоре-
ний, одягнуто, схиляючись;
- б) натомлено, збираючись, ба-
жаючи, відірвати;
- в) відірваний, відірвавшись,
молодіти, молодіючий;
- г) молодіючи, написавши,
умившись, розказуючи.

7. Який рядок містить дієприслівники тільки недоконаного виду:

- а) чаруючи, позичивши, переробивши, відсвівши;
- б) відповідаючи, перечитавши, нагрівшись, прослухавши;
- в) пізнаючи, пишучи, доповівши, пізнавши;
- г) посміхаючись, зберігаючи, дивлячись, стрибаючи.

8. У якому рядку всі дієприслівники мають доконаний вид:

- а) пишучи, малюючи, лякаючи, моргаючи;
- б) читаючи, співаючи, ковтаючи, тремтячи;
- в) переглянувши, поставивши, схиливши, зоравши;
- г) борючись, молячись, б'ючись, чекаючи.

9. Укажіть речення в якому вжито дієприслівниковий зворот:

- а) Там синіє Дніпр широкий: з жовтими пісками, з високими берегами, з темними лісами.
- б) Заспівали, затукали тяжкі краплини, спадаючи з листя і квіти, на землю.
- в) Де-не-де ще тремтів на гілці одинокий скручений дудочкою листок.
- г) Ніжна тиха кришталево чиста мелодія почувалася ніби здалека.

10. Виділіть речення, у якому правильно розставлено розділові знаки при дієприслівниковому звороті:

- а) Вітри північні тремтять, за-тихаючи між кущами лавровими.

б) Солодкою стрілою пізній цвіт скрадаючись, приморозок рани-ть.

в) Весняний вітер нетерпляче зітхає оббігаючи узлісся.

г) Майнувши сірим хвостом дорога безшумно сховалася в зелені хлібів.

II варіант

1. У якому рядку всі слова – дієприкметники:

- а) притихлий, вилитий, високий, митий;
- б) прив'язаний, розстелений, грізний, лютий;
- в) здоровенний, несказаний, зимовий, морський;
- г) пророслий, засніжений, співаючий, заспаний.

2. У якому рядку всі дієприкметники активного стану:

- а) згаданий, засіяний, радіючий, закутий;
- б) зажурений, лежачий, пожив-кий, згорілий;
- в) співаючий, сидячий, посиві-лий, змарнілий;
- г) задуманий, зажурений, гра-ючий, співаючий.

3. У якому рядку всі дієприкметники пасивного стану:

- а) зів'ялий, розквітлий, перед-бачений, спорожнілий;
- б) записаний, вимитий, зна-йдений, зіпсований;
- в) висвітлений, вишитий, пада-ючий, літаючий;
- г) сяючий, засіяний, стомле-ний, стертий.

4. Укажіть рядок, у якому всі дієприкметники минулого часу активного стану:

- а) працюючий, крокуючий, старіючий, палаючий;
- б) сказаний, намальований, зроблений, улюблений;
- в) здичавілий, забитий, прикипілий, посинілий;
- г) лежачий, стоячий, сидячий, тремтячий.

5. Укажіть рядок з дієприкметниками доконаного виду:

- а) шукаючий, ріжучий, стогнучий, читаючий;
- б) написаний, посивілий, засохлий, утрачений;
- в) думаючий, жевріючий, зростаючий, сплячий;
- г) світліючий, червоніючий, бовваніючий, плачучий.

6. Укажіть, у якому рядку всі слова є дієприслівниками:

- а) благаючи, ворогуючи, скошено, милуючись;
- б) зарахувавши, зламавши, заплаканий, сумуючи;
- в) повертаючись, розповідаючи, досліджений, терти;
- г) перебуваючи, повернувшись, злякавшись, розгадавши.

7. У якому рядку всі дієприслівники мають доконаний вид:

- а) намалювавши, спізнившись, вітаючись, сміючись;
- б) сказавши, побіливши, принісши, зачинивши;
- в) перекладаючи, переконавшись, пронісши, граючи;

г) розірвавши, покохавши, знайшовши, радіючи.

8. У якому рядку всі дієприслівники мають недоконаний вид:

- а) говорячи, вітаючи, плачучи, ховаючись;
- б) вийшовши, похилившись, поклявшись, переступивши;
- в) отямившись, закривши, майнувши, додержавши;
- г) ідучи, гадаючи, поїхавши, отримавши.

9. Укажіть речення в якому вжито дієприслівниковий зворот:

- а) Каштан стояв обпалений сонцем.
- б) Зимовий вечір, закуривши люльку, розсипав зорі.
- в) Теплі вересневі дощі ніби повернули капітанові загублену молодість.
- г) В нашої бабусі сидить дід у кожусі, на печі нагрітий, без води умитий.

10. Позначте неправильно побудоване речення із дієприслівниковим зворотом:

- а) Перемігши супротивника, кияни увійшли до фіналу.
- б) Дивлячись кінофільм, несподівано сяйнула блискавка, вдарив грім і розпочався дощ.
- в) Посадивши біля школи липи, клени і каштани, семикласники повернулися до класу.
- г) Відвідавши природознавчий музей, школярі жваво ділилися враженнями від побаченого.

ПРИСЛІВНИК

I варіант

1. Знайдіть рядок, у якому всі слова – прислівники:

- а) вічно, темно, біжучи, жовто;
- б) голосно, ліворуч, день у день, безумовно;
- в) один, вільно, зранку, дивно;
- г) по-іншому, коротко, викрикуючи, сумно.

2. Виділіть рядок, у складі якого – словосполучення з прислівниками зі значенням часу дії:

- а) панує довго-довго, записувала щоліта, весело співати, зробив навмисне;
- б) прийшов увечері, побачив уперше, співати втрюх, сказав згарячу;
- в) складали з давніх-давен, зібрати взимку, гуляли дотемна, пішов рано-вранці;
- г) падати донизу, колись приїде, говорив спросоння, повернути праворуч.

4. Усі прислівники якісно-означальні в рядку:

- а) гарно, нині, гаряче, навмисне;
- б) розумно, мало, спересердя, важко;
- в) радісно, пішки, спекотно, холодно;
- г) добре, наполегливо, погано, весело.

5. Усі прислівники причини в рядку:

- а) замолоду, на зло, мимохіть, спересердя;

б) зопалу, спросоння, згарячу, ненароком;

в) коли-не-коли, в цілому, з діда-прадіда, казна-як;

г) спекотно, холодно, по-братськи, завзято.

6. Усі прислівники місця в рядку:

а) зухвало, зліва, назустріч, карколомно;

б) мізерно, ліворуч, наприкінці, туманно;

в) десь-колись, здалеку, байду-же, навколо;

г) уві сні, внизу, віддалік, високо.

7. Правильно утворені форми ступенів порівняння прислівників у рядку:

а) дорожче, ще ніжніше, голосніше, більш вдало;

б) вище, якнайголосніше, якнайшвидше, дорожче;

в) ліпше, куди швидко, прекрасно, страшніше;

г) найрадісно, маліше, більш виважено, найкраще.

8. Неправильно утворені форми ступенів порівняння всіх прислівників у рядку:

а) найбільш часто, тепліше, найсміливіше, гарніше;

б) суворіше, зовсім просто, найпростіше, якнайдешевше;

в) саме простіше, дуже гарно, прекрасно, солодкіше;

г) дуще, найменш вигідніше, повніше, смачно.

9. Усі прислівники пишуться разом у рядку:

а) на/похваті, по/ночі, у/розтіч, на/жаль;

б) в/щерть, за/світла, на/виво-
ріт, на/провесні;

в) од/віку, з/переляку, на/відріз,
з/гарячу;

г) на/взнак, в/подорож, до/речі,
що/духу.

**10. Усі прислівники пишуть-
ся через дефіс у рядку:**

а) пліч/о/пліч, з давніх/давен,
день/у/день, по/латині;

б) на/гора, коли/не/коли, без
кінця/краю, де/небудь;

в) віч/на/віч, по/простому, сам/
на/сам, хтозна/коли;

г) ледве/ледве, по/праву, по/
друге, як/не/як.

II варіант

**1. Усі слова є прислівниками
в рядку:**

а) стрімголов, змалечку, впере-
мішку, босоніж;

б) стромляючи, важко, легко,
спересердя;

в) не раз, зроду-віку, до дому,
час від часу;

г) щосили, казна-звідки, будь-
де, давній.

**2. Усі прислівники належать
до одного розряду за значенням у
рядку:**

а) багато, устократ, натроє,
мало;

б) вночі, швидко, жартома, хи-
тро;

в) довкола, згори, торік, зопалу;

г) далеко, сухо, уранці,
туди.

**3. Усі прислівники кількісно-
означальні в рядку:**

а) мало, надвоє, тричі, занадто;

б) трохи, поодинці, до речі, до-
дому;

в) дуже, один в один, на жаль,
як-не-як;

г) тепло, сміливо, низько, ви-
соко.

**4. Усі прислівники способу дії
в рядку:**

а) верхи, завжди, учора, по-
латині;

б) на-гора, далеко, на щастя,
понині;

в) навшпиньки, по-
молодечому, по-нашому, пішки;

г) бігом, одвіку, гуртом, завтра.

**5. Усі прислівники мети в
рядку:**

а) наперекір, навмисне, мимо-
хідь, напоказ;

б) жартома, нагорі, посередині,
дарма;

в) зумисне, зозла, нашвидко-
руч, всерйоз;

г) на зло, ненароком, тихо, вго-
лос.

6. Усі прислівники часу в рядку:

а) торік, вчора, доти, тоді;

б) завтра, зранку, набакир, на-
вприсядки;

в) завжди, довіку, попідтинню,
зрання;

г) досі, віднині, спросоння, по-
підвіконню.

**7. Правильно утворені форми
ступенів порівняння прислівників
у рядку:**

а) найкраще, дуже швидко,
найменш популярніше, дуже добре;

б) більш популярно, помалу, найбільш густо, висче;

в) менш вправно, маліше, до-рогше, наймиліше;

г) веселіше, якнайголосніше, тепліше, найсміливіше.

8. Неправильно утворені усі форми ступенів порівняння прислівників у рядку:

а) поганіше, маліше, найхороше, менш важливіше;

б) веселіше, більш звучно, трохи краще, значно голосніше;

в) ніжніше, найбільш сміливо, менш завзято, куди менше;

г) вужче, більш ясно, найшвидше, менш довго.

9. Усі прислівники пишуться окремо в рядку:

а) (до)лиця, (уві)сні, (на)гора, (на)встіж;

б) (на)віку, (що)години, (в)зимку, (по)змосі;

в) (по)руч, (в)літку, (до)вокола, (що)місяця;

г) (до)речі, (через)силу, (без)сліду, (за)кордон.

10. Через дефіс пишуться всі прислівники в рядку:

а) ледве/ледве, по/одинці, по/друге, хоч/не/хоч;

б) врешті/решт, сам/на/сам, рік/роком, сам/самотою;

в) десь/не/десь, сьак/так, по/людськи, давним/давно;

г) часто/густо, казна/де, слово/в/слово, дарма/що.

СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ

I варіант

1. Позначте рядок, у якому всі прийменники прості:

а) на, за, поруч, залежно від;

б) у, в, за, на;

в) поруч, з-за, з-під, посеред;

г) з-поміж, з-під, над, через.

2. Позначте рядок, у якому всі прийменники складені:

а) кругом, крізь, поруч, про;

б) залежно від, незважаючи на, під час, на відміну від;

в) близько, всупереч, проти, у зв'язку;

г) кінець, задля, коло, від.

3. Позначте рядок, у якому всі прийменники вторинні:

а) поза, над, задля, щодо;

б) від, без, заради, для;

в) внаслідок, поруч, крізь, ззаду;

г) з-поміж, край, навпроти, не-подалік.

4. Позначте рядок, у якому всі прийменники пишуться разом:

а) на\зустріч, в\наслідок, за\ради, по\над;

б) із\за, з\за, з\поміж, під\час;

в) залежно\від, на\в\коло, по\під, в\слід;

г) з\над, на\зустріч, з\поміж, по\ряд.

5. Позначте рядок з правильно побудованими словосполученнями:

а) послати за хлібом, піти за водою;

б) по проханню батьків, зайшов під вечір;

в) ріс серед сосен, продирався крізь кущі;

г) дати по яблуці, зруйнований через повінь.

6. Укажіть рядок, у якому всі сполучники похідні:

- а) тому що, як, мов, бо;
- б) для того щоб, немов, а, бо;
- в) мовби, тому що, і, але;
- г) якщо, як, зате, що.

7. Укажіть рядок, у якому всі сполучники протиставні:

- а) зате, проте, а, але;
- б) і, та (в значенні але), ні-ні, однак;

- в) або, чи, то, однак;
- г) хоч...хоч, чи...чи, але, зате.

8. Укажіть рядок, у якому всі сполучники причинові:

- а) аж, що й, бо, як, мов;
- б) бо, тому що, тим що, у зв'язку з тим що;

в) ледве, щойно, тим що, дарма що;

- г) після того як, аби, щоб, наче.

9. Укажіть рядок, у якому всі сполучники пишуться разом:

а) з\тим\щоб, коли\б\то, от\же, ні\ж;

б) тільки\но, тому\то, як\би, про\те;

в) або\що, за\тим, то\що, тако\ж;

- г) або\ж, все\ж, не\мов, ані\ж.

10. Укажіть рядок, у якому всі сполучники пишуться через дефіс:

а) що\б, наче\б\то, як\що, ніби\то;

б) але\ж, з\тим\щоб, не\мов, за\те;

в) ото\ж, тако\ж, себ\то, або\що;

г) тільки\но, тому\що, ніби\то, якби\но.

11. Укажіть рядок, у якому всі частки словотворчі:

- а) не, хтозна-, хай, мов;
- б) ні, -казна, аби-, де-;
- в) чи-, -небудь, наче, гаразд;
- г) би(б), же(ж), -будь, казна-.

12. Укажіть рядок, у якому всі частки означальні:

- а) власне, так, ж, бо;
- б) якраз, саме, справді, ледве;
- в) мало, нехай би, все, невже;
- г) ось, атож, куди, ані.

13. Укажіть рядок, у якому всі частки емоційно – експресивні:

- а) куди, ані, бо, якраз;
- б) адже, нехай, хоча, то;
- в) все, таки, саме, наче;
- г) куди там, що, ну й, де там.

14. Укажіть рядок, у якому всі частки зі словами пишуться окремо:

- а) саме, лиш, хоч, невже;
- б) би(б), казна-, як-, небудь-;
- в) то, хтозна-, чим-, екс-;
- г) он, ось, аби-, віще-.

15. Укажіть рядок, у якому всі частки зі словами пишуться через – дефіс:

- а) таки, аби-, -сь, де-;
- б) будь-, -небудь, казна-, хтозна-;

- в) би, –бо, хай, ані;
- г) то, –таки, чи, мов.

16. Укажіть рядок, у якому всі вигукі є вторинними:

- а) Слава! ох! ого! на!
- б) спасибі! рятуйте! браво! отакої!

- в) леле! ану! нумо! га!
г) лихо! Боже! ану! фу!

17. Укажіть рядок з спонукальними вигуками:

- а) геть! будь ласка! тю! ого!
б) гей! агов! годі! киць – киць!
в) тпру! Дякую! гм! фа!
г) гей! Добридень! ах! ой!

18. Укажіть рядок із звуконаслідувальними вигуками:

- а) ха – ха – ха! фа! ого! тпру!
б) дінь! тю! агов! тьох-тьох!
в) кукуріку! геть! киць – киць!

но!

г) гав – гав! ку – ку! цок – цок!
хрусь!

19. Укажіть рядок, у якому всі вигуки пишуться через дефіс:

- а) му/у/у, тук/тук, о/го/го, хить/хить;
б) їй/бо, ех/раз, ану/гей, от/тобі/ї/на;
в) будь/ласка, до/побачення, тим/то/ї/ба, на/добраніч;
г) ану/мо, їй/богу, киць/киць, ха/ха.

20. Укажіть речення, у якому вжито вигук:

- а) По злиднях, по гіркій, по циганській долі закаблуками!
б) Б'ється, стогне, зітхає море!.. Бу-ух!.. бу-ух!.. бу-ух!
в) Земле рідна, чим далі ти від мене, тим дорожча.
г) Наше село зараз же за Дніпром.

II варіант

1. Позначте рядок, у якому всі прийменники складні:

- а) поруч, з-за, з-побіду, з-під;
б) на, за, у, зі;
в) край, коло, біля, без;
г) під час, залежно від, з-над, з-поміж.

2. Позначте рядок, у якому всі прийменники первинні:

- а) круг, незважаючи на, з-під, до;
б) за, над, навпроти, через;
в) без, у, для, під;
г) через, з-за, край, коло.

3. Однозвучними з іменником є прийменники:

- а) край, кінець, коло, круг;
б) близько, мимо, осторонь, понад;
в) поруч, позад, поверх, крім;
г) навкруги, всередині, протягом, унаслідок.

4. Позначте рядок, у якому всі прийменники пишуться окремо:

- а) по\над, в\з\довж, із\за, по\за;
б) по\біля, по\між, на\в\круг, по\серед;
в) під\час, залежно\від, незважаючи\на, з\огляду\на;
г) залежно\від, на\в\круг, з\за, з\межи.

5. Позначте рядок, у якому всі прийменники пишуться через дефіс:

- а) по\між, незважаючи\на, по\біля, у\вигляді;
б) з\побіду, на\в\круг, за\для, по\за;
в) в\наслідок, за\ради, по\над, з\межи;
г) із\за, з\над, з\поміж, з\за.

6. Укажіть рядок, у якому всі сполучники непоміжні:

- а) а, бо, і, але;
б) а, але, якщо, як;

- в) зате, що, і, бо;
г) коли, немов, хоч, або.

7. Укажіть рядок, у якому всі сполучники єднальні:

- а) також, не тільки, а, але;
б) або, чи, хоч, чи...чи;
в) і, й, та(в значенні і), ні-ні;
г) ні-ні, не то...не то, або...або, і.

8. Укажіть рядок, у якому всі сполучники розділові:

- а) як-так, а й, зате, але;
б) то...то, чи...чи, проте, та-кож;

- в) або, чи, хоч, або...або;
г) не то...не то, і, але, однак.

9. Укажіть рядок, у якому всі сполучники допustові:

- а) хоч, хай, дарма що; незважаючи на те, що;
б) щойно, тим що, ніби, хоч;
в) тому що, якби, але, ледве;
г) неначе, коли б, аби, тільки.

10. Укажіть рядок, у якому всі сполучники пишуться окремо:

- а) коли\б\то, ані\ж, ні\ж, мов\би;
б) тим\часом\як, але\ж, так\що, з\тим\щоб;
в) тому\що, за\те, от\же, що\б;
г) з\тим\щоб, мов\би, ото\ж, як\би.

11. Укажіть рядок, у якому всі частки модальні:

- а) хай, би, авжеж, хіба;
б) та, аж, годі, певне;
в) ж, бо, все, куди;
г) ось, он, еге ж, невже.

12. Укажіть рядок, у якому всі частки належать до формотворчих:

- а) не, хай, ось, мов;

- б) ні, нехай, таки, немов;
в) би(б), нехай, -най, -що-;
г) ані, би, хіба, невже.

13. Укажіть рядок, у якому всі частки вказівні:

- а) ось, он, от, це;
б) якраз, куди там, щоб, все;
в) просто, де там, хай, не;
г) це, куди, ні, ну й.

14. Укажіть рядок, у якому всі частки зі словами пишуться разом:

- а) аби\хто, казна\як, тільки\що, коли\сь;
б) хто\сь, де\небудь, будь\з\ким, мов\би;
в) аби\хто, ані\хто, де\далі, хто\сь;
г) де\далі, адже\ж, ні\би, не\мов\би\то.

15. Укажіть рядок, у якому частка ні з різними частинами мови пишеться окремо:

- а) ні\який, ні\сенітниця, ні\до\чого, ні\яковий;
б) ні\що; ні\дош, ні\сніг; ні\з\ким, ні\котрий;
в) ні\вроку; ні\високий, ні\низький, ні\риба, ні\м'ясо; ні\кче-ма;
г) ні\до\чого, ні\з\ким; ні\хо-лод, ні\тепло, ні\на\чому.

16. Укажіть рядок, у якому всі вигук є первинними:

- а) а! о! ох! фу!
б) ай! га! браво! Боже!
в) ух! брр! страх! оце так!
г) нумо! ой! гайда! леле!

17. Укажіть рядок з емоційними вигуками:

- а) тю! ай! ой! ого!

б) гм! агов! геть! дінь!
в) от тобі й на! Добридень! тік-так! ура!

г) ой! годі! гав – гав! хресь!

18. Укажіть рядок з вигукми, що є словами ввічливості:

а) Будь ласка! от тобі й на! ого! дпр!

б) Добраніч! гей! годі! фе!

в) Добридень! Дякую! Перепрошую! Даруйте!

г) Ласкаво просимо! ку – ку! дінь! бабах!

19. Укажіть рядок, у якому всі вигуки пишуться через дефіс:

а) ай\ай\ай! ку\ку! їй\Богу! ану\ну!

б) ха\ха\ха! го\ді! ов\ва! гай\да!

в) їй\бо! а\гов! ге\й! кап\кап!

г) їй\право! тьох! ну\ну! в\йо!

20. Укажіть речення, у якому вжито вигук:

а) Он який ти, виріс же як. Хоч зараз-таки професором став.

б) Коло млина, коло броду барвінок не сходить.

в) Овва! Маленька Миш спасає Льва!

г) І все-таки до тебе думка лине, мій занапашений, нещасний краю!

ТЕКСТИ ДЛЯ ЧИТАННЯ, ПЕРЕКЛАДУ ТА ПЕРЕКАЗУ

АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ПОДІЛ ПРИДНІСТРОВСЬКОЇ МОЛДАВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Територія Придністров'я адміністративно поділена на п'ять районів – Григоріопольський, Кам'янський, Дубосарський, Рибницький, Слободзейський та два міста республіканського підпорядкування – Тирасполь та Бендери. Основна частина території держави, за винятком міста Бендери, знаходиться на лівому березі Дністра.

До міст у ПМР зараховують населені пункти, в яких проживає понад п'ять тисяч осіб і які відрізняються характером зайнятості мешканців, господарським, культурним, соціально-економічним та історичним значенням. У республіці виділяють вісім міст – Бендери, Григоріополь, Дністровськ, Дубоссари, Кам'янка, Рибниця, Слободзея, Тирасполь.

Селищами у Придністров'ї є вісім населених пунктів, які не можуть бути віднесені до категорії міст, але більша частина їх жителів своїм характером основної діяльності прямо не пов'язана з сільським господарством. Такими є селища Глинне, Карманово, Колосово, Красне, Маяк, Новотираспольське, Первомайськ, Солячне.

Селами у республіці вважають населені пункти, основна частина мешканців яких зайнята в аграрному секторі. У Придністров'ї налічується сто сорок сім сіл.

Також у державі виділяють чотири залізничні станції – Кам'янка, Колбасна, Новосавіцька, «Пост-47», які пов'язані з обслуговуванням транспортного сполучення та охороною шляхів сполучення. Крім того, є церковне селище Ново-Нямецького Свято-Вознесенського чоловічого монастиря (с. Кіцкани).

Крайній північний населений пункт Придністров'я – село Фрунзівка, крайній західний – Червоний Жовтень, крайні східні –

село Стара Андріяшівка і Первомайськ, крайній південний – Незавертайлівка.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

місто – город	налічувати – насчитывать
підпорядкування – подчинение	залізничний – железнодорожный
державна – государство	обслуговування – обслуживание
зараховувати – причислять	сполучення – сообщение
виняток – исключение	шлях – путь
понад – более	чоловічий – мужской
мешканець – житель	північний – северный
відрізнати – отличать	західний – западный
господарський – хозяйственный	східний – восточный
селище – поселок	південний – южный

НАСЕЛЕННЯ ПРИДНІСТРОВСЬКОЇ МОЛДАВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Етнічний склад населення Придністровського регіону завжди був різноманітним, що пояснюється як історично, так і географічно. Протягом тисячоліть на території нашої держави перетиналися інтереси різних народів і культур: стародавніх греків, варварів, кіммерійців і фракійців, скіфів і римлян, слов'ян, тюрків і германців. Нерідко тут розгортався театр військових дій. Половці, угорці, монголо-татари, поляки, литовці, кримські татари, турки, молдавани, українці і росіяни вели запеклі бої. Тут зустрічалися різні цивілізації – землеробські й скотарські, християнські та мусульманські, кочові й осілі, миролюбні та войовничі.

У наш час на території Придністров'я проживають представники тридцяти п'яти національностей. Майже третину населення складають молдавани, стільки ж росіяни та українці, чимало є болгар, менше гагаузів, білорусів, німців, євреїв, вірменів, татар.

У 1990 році населення республіки становило сімсот тридцять тисяч жителів. Постійна тенденція до зростання мешканців зберігалася до 1992 року, однак із цього періоду починається неухильне скорочення числа жителів. За результатами останнього перепису населення, який пройшов у республіці у 2004 році, в ПМР налічувалося п'ятсот п'ятдесят п'ять тисяч чоловік, у тому числі 69% міських жителів та 31% сільських.

Демографічна ситуація у Придністров'ї є достатньо складною. Статистика свідчить, що смертність у державі перевищує народжуваність. Найбільше у республіці громадяни вмирають через хвороби системи кровообігу, органів травлення і через злоякісні новоутворення. Травми і нещасні випадки серед причин смертності на останньому місці.

Визначальними у впливі на демографічний стан у Придністров'ї як в історичному, так і в сучасному плані, є міграційні процеси населення.

Основна частина населення республіки сповідує православ'я. Серед християн-протестантів діють офіційно зареєстровані п'ятидесятники, баптисти, адвентисти сьомого дня, свідки Єгови. Є нечисленні релігійні громади іудеїв, старообрядців, римокатоликів, греко-католиків, буддистів, мусульман.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

склад – состав	злоякісний – злокачественный
різноманітний – разнообразный	новоутворення – новообразо-
протягом – в течение	вание
перетинатися – пересекаться	випадок – случай
стародавній – древний	визначальний – определяю-
запеклий – ожесточенный	щий
неухильний – неуклонный	стан – положение
свідчити – свидетельствовать	сучасний – современный
народжуваність – рождаемость	сповідувати – исповедовать
кровообіг – кровообращение	діяти – действовать
травлення – пищеварение	громада – община

ТИРАСПОЛЬ

Тирасполь – столиця Придністровської Молдавської Республіки. Заснований у 1792 році за особливою вказівкою полководця Олександра Суворова як фортеця на місці древнього молдавського поселення Стара Сукля, спаленого турками. Назва міста походить від грецької назви річки Дністер – Τύρας і πόλις – «місто».

З 1806 року Тирасполь – повітовий центр Херсонської губернії. У роки Громадянської війни захоплювався білогвардійцями.

Звільнений 12 лютого 1920 року бригадою Григорія Котовського. Однією з героїчних сторінок в історії міста є період Великої Вітчизняної війни. 3 липня 1941 року Тирасполь окупували німецько-фашистські загарбники. 12 квітня 1944 року місто було звільнено військами Третього Українського фронту під командуванням генерал-лейтенанта Михайла Шарохіна. За мужність і стійкість, проявлені тираспольчанами в роки війни, місто було нагороджено орденом Вітчизняної війни I ступеня.

У наші дні Тирасполь – важливий політичний, науковий, економічний і культурний центр Придністров'я. Згідно даних перепису населення, проведеного в ПМР у листопаді 2004 року, населення Тирасполя склало майже сто шістдесят тисяч осіб.

2 вересня 1990 року в Тирасполі була проголошена Придністровська Молдавська Республіка. У місті знаходяться всі гілки влади ПМР, також зосереджено багато середніх професійних та вищих навчальних закладів. У Тирасполі розвинені легка, харчова промисловість, електротехнічне машинобудування, енергетика, торгівля та сфера послуг. Столиця ПМР є одним з найбільш відвідуваних туристами міст Придністров'я і має значний потенціал культурних та історичних цінностей: у місті збереглися пам'ятки архітектури XIX-XX століть, є п'ять музеїв, театр.

У місті народилися видатні вчені – відомий російський хірург Микола Скліфосовський (1836), хімік-органік Микола Зелінський (1861), знаменитий імунолог, мікробіолог Лев Тарасевич (1868).

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

вказівка – указание	харчовий – пищевой
фортеця – крепость	промисловість – промышлен-
повітовий – уездный	ность
захоплювати – захватывать	машинобудування – машино-
загарбник – захватчик	строение
згідно – согласно	зберігатися – сохраняться
гілка – ветка	державний – государственный
влада – власть	видатний – выдающийся
зосереджено – сосредоточено	відомий – известный
заклад – заведение	

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я ПРИДНІСТРОВСЬКОЇ МОЛДАВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ

Міністерство охорони здоров'я Придністровської Молдавської Республіки є виконавчим органом державної влади, що виконує функції з вироблення державної політики та контролю у сфері охорони здоров'я.

Міністерство охорони здоров'я відповідно до покладених на нього завдань здійснює такі основні функції:

- розробляє і реалізує заходи щодо розвитку і вдосконалення медичної допомоги;

- вивчає стан здоров'я населення республіки, розробляє і здійснює заходи щодо попередження та ефективного лікування хвороб, зниження захворюваності, інвалідності та смертності, збільшення тривалості життя громадян;

- здійснює контроль за станом здоров'я дітей в організаціях освіти;

- вивчає причини захворюваності робітників і службовців з тимчасовою втратою працездатності та здійснює спільні заходи щодо їх зниження та оздоровлення;

- затверджує порядок проведення обов'язкових попередніх та періодичних медичних оглядів працівників, зайнятих на шкідливих роботах і на роботах із небезпечними виробничими факторами;

- організує надання медичної допомоги в надзвичайних умовах, при аваріях і катастрофах;

- здійснює контроль за медичною діяльністю підвідомчих організацій охорони здоров'я, включаючи контроль якості надання медичної допомоги;

- видає дозвіл на медичне застосування лікарських засобів, препаратів крові, кровозамінників, виробів медичного призначення і медичної техніки тощо.

Відомство очолює міністр охорони здоров'я Придністровської Молдавської Республіки, який призначається і звільняється з посади Президентом держави.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

вироблення – выработка
відповідно – в соответствии

вдосконалення – усовершен-
ствование

попередження – предупрежде-
ние
захворюваність – заболевае-
мость
тривалість – продолжитель-
ность
тимчасовий – временный
працездатність – трудоспособ-
ность

огляд – осмотр
шкідливий – вредный
небезпечний – опасный
умова – условие
якість – качество
надання – предоставление
застосування – применение
очолювати – возглавлять

РЕСПУБЛІКАНСЬКИЙ ЦЕНТР МАТЕРІ І ДИТИНИ

Республіканський центр матері і дитини – це державна уста-
нова, що надає спеціалізовану медичну допомогу жінкам та дітям.

Заклад є клінічною базою медичного факультету ПДУ ім. Т.
Г. Шевченка та медичного коледжу ім. Л. О. Тарасевича. На базі
установи проводиться підвищення кваліфікації лікарського і се-
реднього персоналу лікувальних закладів республіки.

До складу педіатричного стаціонару ДУ «РЦМіД» входять
такі підрозділи: відділення для новонароджених та недоноше-
них дітей, відділення для лікування дітей з респіраторними за-
хворюваннями, педіатричне відділення, хірургічне відділення,
відділення анестезіології, реанімації та інтенсивної терапії но-
вонароджених. Останнє відділення устатковане повним комплек-
сом сучасного обладнання, апаратами штучної вентиляції легень,
кисневими наметами, кувезами для виходжування недоношених
дітей. Для догляду за дітьми з респіраторною патологією, осо-
бливо глибоконедоношеними, успішно запроваджений метод за-
стосування сурфактанту.

До складу акушерсько-гінекологічного стаціонару Респу-
бліканського Центру матері і дитини входять фізіологічне та об-
серваційне пологові відділення, відділення патології вагітності,
відділення анестезіології та реанімації акушерства та гінекології,
відділення новонароджених акушерського стаціонару, відділення
гінекології та онкогінекології.

Всі акушерські підрозділи обладнані кардіомоніторами, що
дозволяють стежити за станом внутрішньоутробного плоду як

під час вагітності, так і в пологах. Застосовуються сучасні методики перинатальної діагностики. Розроблені та впроваджені стандарти допомоги при серцево-легеневій реанімації, аномаліях пологової діяльності, кровотечах. Широко застосовуються нейроаксіальні методики знеболювання пологів, а також при оперативному лікуванні.

До складу ДУ «РЦМіД» входить консультативно-діагностична поліклініка, яка надає медичну підтримку дітям і жінкам республіки. При поліклініці функціонує Центр репродуктивного здоров'я та планування сім'ї. Його основним завданням є охорона репродуктивного здоров'я населення, лікувально-діагностична допомога з різних питань розвитку і зміцнення служби планування сім'ї, а також вдосконалення інформаційної системи, що забезпечує громадян сучасними знаннями в питаннях репродуктивного здоров'я, сексуальної поведінки, формування санітарної культури в суспільстві.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

устаткований – оснащенный
обладнання – оборудование
штучний – искусственный
кисневий – кислородный
намет – палатка
виходжування – выхаживание
догляд – уход
запроваджений – внедрен

пологовий – родильный
вагітність – беременность
стежити – следить
серцево-легеневий – сердечно-
легочный
підтримка – поддержка
зміцнення – укрепление

ОСВІТА, КУЛЬТУРА ТА СПОРТ У ПРИДНІСТРОВСЬКІЙ МОЛДАВСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ

У сучасному суспільстві важлива роль належить розвиткові освіти, культури та спорту.

У Придністров'ї функціонують дошкільні освітні установи (дитячі садки) та загальноосвітні навчальні заклади, серед яких виділяють початкові, середні, основні та вечірні школи, гімназії, теоретичні ліцеї, корекційні освітні установи для вихованців із

відхиленнями у розвитку, школи-інтернати. Навчання ведеться російською, молдавською та українською мовами.

Мережа закладів професійного навчання держави включає установи початкової та середньої професійної освіти (ліцеї, училища, технікуми, коледжі) та вищі навчальні заклади (академії, інститути, університет).

Освітні установи Придністров'я здійснюють підготовку фахівців у багатьох галузях: будівництво, промисловість, енергетика, сільське господарство, торгівля та громадське харчування, побутове обслуговування, охорона здоров'я, економіка і право, освіта, культура і мистецтво. Навчальний процес у закладах освіти забезпечують кваліфіковані викладачі та майстри виробничого навчання.

У ПМР активно розвивається молодіжний рух, функціонують екологічні та дитячі організації молоді, громадські об'єднання, діють музичні та художні школи.

Держава славиться своїми закладами культури і мистецтва. У республіці багато музеїв, у фондах картинних галерей містяться твори живопису, графіки, скульптури, філателії. У галузі професійного мистецтва працює Придністровський державний театр драми та комедії ім. Н. С. Аронецької, Придністровський державний ансамбль танцю і народної музики «Віоріка», Державний симфонічний оркестр.

Наша республіка відома своїми досягненнями у галузі спортивної та туристичної роботи. На сьогодні у державі діє тридцять дитячих спортивних шкіл, в яких культивується двадцять два види спорту. Чимало наших спортсменів узяли участь та стали переможцями чемпіонатів Європи та світу.

Освітні, культурні та спортивні центри Придністров'я відкриті для співпраці з усіма країнами СНД та міжнародної спільноти.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

сучасний – современный
суспільство – общество
освіта – образование
установа – учреждение
заклад – заведение

початковий – начальный
вихованець – воспитанник
відхилення – отклонение
навчання – обучение
мережа – сеть

здійснювати – осуществлять	забезпечувати – обеспечивать
фахівець – специалист	викладач – преподаватель
галузь – отрасль, область	виробничий – производствен-
будівництво – строительство	ний
промисловість – промышлен-	молодь – молодежь
ність	діяти – действовать
господарство – хозяйство	міститися – содержаться
громадський – общественный	досягнення – достижение
харчування – питание	переможець – победитель
побутовий – бытовой	співпраця – сотрудничество
обслуговування – обслуживание	країна – страна
мистецтво – искусство	спільнота – сообщество

ПРИДНІСТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Придністровський державний університет ім. Т. Г. Шевченка – найбільший вищий навчальний заклад у Придністров'ї. Він є правонаступником першого вузу краю, діяльність якого розпочалася у 1930 році. У березні 1939 року в ознаменування 125-річчя від дня народження великого українського поета і художника Т. Г. Шевченка вузу присвоєно його ім'я.

У наші дні Придністровський державний університет як провідний науково-освітній центр Придністровської Молдавської Республіки розвивається за моделлю класичного багатопрофільного поліетнічного вузу.

У складі університету чотири інститути (Інститут мови та літератури, Інститут історії та державного управління, Інженерно-технічний інститут, Військовий інститут), вісім основних факультетів (фізико-математичний, природничо-географічний, медичний, економічний, педагогіки і психології, аграрно-технологічний, фізкультури і спорту, юридичний), Рибницька та Бендерська політехнічна філії, сто кафедр, науково-дослідні лабораторії, Ботанічний сад, Культурно-просвітницький центр, спортклуб «Рекорд», музеї.

Сьогодні у ПДУ ім. Т. Г. Шевченка навчається тринадцять тисяч студентів. Підготовка фахівців здійснюється за більш ніж шістдесятьма спеціальностями. Викладання ведеть-

ся трьома офіційними мовами – російською, молдавською та українською.

Професорсько-викладацький колектив університету налічує понад тисячу висококваліфікованих педагогів.

Щорічно співробітники публікують сотні наукових праць. За результатами науково-дослідної роботи за останні п'ять років отримано дев'яносто чотири патенти, більшість з яких захищають новітні розробки в області медицини і техніки.

Науковими дослідженнями активно займаються студенти вузу в рамках тематик студентських наукових товариств і гуртків.

У складі ПДУ функціонує видавництво, яке забезпечує потреби вузу в науковій та навчально-методичній літературі, видає монографії, брошури, збірники.

Наукова бібліотека університету є найбільшою в республіці – її книжковий фонд налічує понад дев'ятсот тисяч примірників.

Активну дослідницьку та просвітницьку роботу ведуть музеї університету – Музей археології, Зоологічний музей, Геолого-палеонтологічний музей, Музей історії ПДУ ім. Т. Г. Шевченка.

Університет надає особливого значення міжнародному співробітництву. На даний час вузом укладено більше дев'яноста договорів та меморандумів про співпрацю, зокрема, з партнерами у Росії, Україні, Білорусії, Китаї, Франції, Німеччини, Болгарії.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

правонаступник – правопреем-
ник
 провідний – ведущий
 склад – состав
 дослідний – исследователь-
ский

співробітник – сотрудник
 щорічно – ежегодно
 дослідження – исследование
 видавництво – издательство

УКРАЇНЬСКА МОВА

Українська мова – національна мова українців. Належить до слов'янської групи індоєвропейської мовної сім'ї. Є державною мовою в Україні, офіційною мовою Придністров'я.

Поширена також у Білорусі, Молдові, Польщі, Росії, Румунії, Словаччині, Казахстані, Аргентині, Бразилії, Великій Британії, Канаді, США та інших країнах, де мешкають українці. Українською мовою у світі послуговуються від сорока одного до сорока п'яти мільйонів осіб, вона входить до третього десятка найпоширеніших мов світу.

Для запису української мови використовують адаптовану кирилицю, а її правила регулює Національна академія наук України. Щороку 9 листопада в Україні відзначають День української писемності та мови.

Українська мова вважається однією з наймилозвучніших у світі. Вона дивує й захоплює багатством словника, безмежністю форм, плинністю. Цією мовою були написані неперевершені твори Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Михайла Коцюбинського. Українське слово живе в піснях народу, чаруючи світ поетичністю, мінливістю настроїв. Воно вводить нас у загадковий світ народних вірувань, фольклору, звичаїв, традицій.

Сучасна українська літературна мова пов'язується з конкретною подією – виданням «Енеїди» Івана Котляревського у 1798 році. Історія створення шедеву тісно пов'язана з нашим краєм, адже окремі розділи поеми були написані письменником під час служби у Бендерській фортеці. Знаменита «Енеїда» стала першим друкованим твором, написаним живою народною мовою.

Ще одну дату – 1840 рік, коли вперше було видано твори Тараса Шевченка, – можна вважати доленосною: з того часу українська літературна мова стала на важкий, але плідний шлях становлення і розвитку. Максимально залучаючи до літературної мови багатства народної мови, митець увів до мовно-літературної практики абстрактну лексику – новотвори, церковнослов'янізми, інтернаціоналізми. Завдяки творчості Шевченка українська мова постала перед світом як одна з розвинених мов.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

послугуватися – пользоваться
поширений – распространен-
ний
безмежність – бесконечность
плинність – текучесть
подія – событие

адже – ведь
друкований – печатный
доленосний – судьбоносный
плідний – плодотворный
завдяки – благодаря

ТАРАС ГРИГОРОВИЧ ШЕВЧЕНКО (09.03.1814 – 10.03.1861)

Народився в сім'ї селянина-кріпака в селі Моринцях на Черкащині. Рано лишився сиротою. Грамоти навчився у дяка. У 14 років узятий «козачком» до двору поміщика Енгельгардта, з яким переїхав до Вільна, а потім до Петербурга. В 1832 році відданий у науку до художника В. Ширяєва.

У 1838 році клопотами К. Брюллова, В. Жуковського, О. Венеціанова, Є. Гребінки та інших Тараса Шевченка було викуплено з кріпацтва. Цього ж року його прийнято до Академії мистецтв у Петербурзі.

У 1847 році за участь у Кирило-Мефодіївському товаристві та за антисамодержавні поезії заарештований і засланий солдатом до Орської фортеці Оренбурзького окремого корпусу з царською резолюцією про заборону писати й малювати.

У 1857 році завдяки клопотанням друзів Тараса Шевченка звільнили з заслання. Він прибув до Москви, потім до Петербурга. У 1859 році приїхав в Україну, де перебував під наглядом поліції. Постійно проживати на батьківщині йому заборонили і зобов'язали виїхати до столиці. Тяжке десятирічне заслання, хвороби спричинилися до передчасної смерті поета. Поховали його спочатку на Смоленському кладовищі Петербурга, а в травні 1861 року прах перевезли на Чернечу (тепер Тарасову) гору поблизу Канева.

Тарас Шевченко почав писати вірші у другій половині 30-х років. У 1840 році у Петербурзі вийшла перша збірка його поезій «Кобзар». У 1843-1845 роках написав цикл творів, в яких гостро ви-

ступив проти соціально-національного гноблення українського народу, створив низку високих зразків інтимної та пейзажної лірики.

Тарас Шевченко був одним з найвидатніших майстрів українського образотворчого мистецтва. Він працював у галузях живопису, графіки та скульптури, досконало володів технікою акварелі, олії, офорту, малюнка олівцем і пером. Він є автором понад тисячі мистецьких творів (не збереглося більше 160). У 1859-1860 роках виконав офорти з творів зарубіжних та російських художників, за які отримав звання академіка гравірування.

Ім'я Тараса Шевченка широко відоме в усьому світі: у багатьох країнах йому встановлено пам'ятники, його твори перекладені майже на всі мови світу, іменем Кобзаря в Україні названо навчальні заклади, театри, площі, вулиці, міста. Національна опера України, Київський національний університет, центральний бульвар міста Києва носять ім'я видатного сина українського народу – Тараса Шевченка.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

заборона – запрет	збірка – сборник
малювати – рисовать	гноблення – гнет
клопотання – ходатайство	низка – ряд
заслання – ссылка	зразок – образец
спричинитися – привести	образотворчий – изобразитель
передчасний – преждевременный	ний
поховати – похоронить	олівець – карандаш

МЕДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ ПРИДНІСТРОВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМ. Т. Г. ШЕВЧЕНКА

Медичний факультет ПДУ ім. Т. Г. Шевченка заснований у 1991 році. Тоді ж була організована перша на факультеті доклінічна кафедра медико-біологічних дисциплін. На даний час на факультеті функціонують тринадцять кафедр, з них одинадцять – клінічних, які розміщені в провідних республіканських і міських лікувальних закладах нашої республіки. На кафедрах працюють

сім професорів, докторів медичних наук, чотирнадцять кандидатів наук, доцентів.

Сьогодні медичний факультет – один з великих в університеті. Тут навчаються понад шістсот студентів.

Факультет надає можливість всім бажаючим присвятити себе педіатрії – одному з найбільш благородних розділів практичної медицини. А з 2014 року відкрилися нові спеціальності: «Педіатрія» і «Фармація». На кафедрах факультету на належному рівні ведеться методична робота, практично з усіх дисциплін є необхідні дидактичні матеріали, обладнаний комп'ютерний клас, у навчальному процесі активно використовуються засоби мультимедіа: проектори, інтерактивна дошка.

На високому рівні ведеться науково-дослідна робота, до якої активно залучаються студенти. На факультеті успішно функціонує наукове товариство молодих вчених та студентів «Антропос». Студенти щорічно беруть участь у роботі Міжнародної студентської конференції у Вінницькому національному медичному університеті імені М. І. Пирогова, де нерідко посідають призові місця.

До структури медичного факультету входять чотири науково-дослідні лабораторії. Співробітники систематично беруть участь у роботі міжнародних наукових конференцій, як в Придністров'ї, так і за його межами.

Факультет підтримує наукові зв'язки з кафедрами Одеського медичного університету, Московської медичною академією ім. І. М. Сеченова, Російським університетом дружби народів, Вінницьким національним медичним університетом, провідними вузами Санкт-Петербурга та іншими навчальними закладами країн СНД.

Співробітники кафедр виконують велику лікувальну роботу (консультують хворих, чергують в клініках, оперують). Крім того, вони надають значну допомогу органам практичної охорони здоров'я, залучаються Міністерством охорони здоров'я і соціального захисту ПМР для участі в підготовці важливих програмних документів.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

лікувальний – лечебный
можливість – возможность
бажаючий – желающий
належний – надлежащий

обладнаний – оборудованный
використовувати – использовать
засіб – средство
залучати – привлекать

товариство – общество
посідати – занимать
межа – предел
підтримувати – поддерживать
виконувати – выполнять

чергувати – дежурить
надавати – оказывать
значний – значительный
захист – защита

КЛЯТВА ГІППОКРАТА

Клянуся Аполлоном, Асклепієм, Гігієєю і Панакеею, і всіма богами і богинями, беручи їх у свідки, виконувати чесно, відповідно до моїх сил і розуміння таку присягу і письмове зобов'язання: поважати особу, що навчила мене лікарського мистецтва, нарівні з моїми батьками і в разі потреби допомагати їй у всьому; її нащадків вважати своїми братами, і те мистецтво, якщо вони захочуть його вивчати, викладати їм безплатно і без будь-якого договору; настанови, усні уроки і все інше в науці передавати своїм синам, синам свого вчителя і учням, пов'язаним зобов'язанням і клятвою за законом медичним, і нікому іншому.

Я спрямую режим хворих на їхню вигоду, відповідно до моїх сил і мого розуміння, утримаюся від заподіяння будь-якої шкоди і несправедливості. Я не дам смертельного засобу нікому, хто проситиме його в мене, і не вкажу шляху до такого замислу; так само я не дам ніякій жінці абортивного песарія. Чисто і непорочно провадитиму своє життя і творитиму своє мистецтво. Ні в якому разі я не робитиму розтину у хворих на кам'яну недугу, полишаючи це людям, які займаються цією справою. В який би дім я не зайшов, я ввійду туди для користі хворого, далекий від усього зловмисного, неправедного і згубного, особливо від любовних справ з жінками і чоловіками, вільними і рабами.

Що б під час лікування – а також і без лікування – я не побачив і не почув про життя людини, чого не слід коли-небудь розголошувати, я мовчатиму, вважаючи такі речі таємницею. Мені, який непорушно виконує клятву, нехай буде щастя в житті і в мистецтві і слава поміж усіх людей на вічні часи; тому, хто порушить або дасть нещирю клятву, нехай буде протилежне цьому.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

свідок – свидетель	шлях – путь
зобов'язання – обязательство	провадити – проводить
особа – лицо	розтин – сечение
нащадок – потомок	користь – польза
настанова – наставление	річ – вещь
спрямовувати – направлять	таємниця – тайна
заподіяння – причинение	протилежний – противоположные
шкода – вред	

КЛЯТВА ЛІКАРЯ

Набувши професії та усвідомивши важливість обов'язків, що покладаються на мене, у присутності моїх учителів і колег урочисто клянусь: усі знання, сили та вміння віддавати справі охорони і покращення здоров'я людини, лікуванню і запобіганню захворюванням, надавати медичну допомогу всім, хто її потребує, незмінно керуватися у своїх діях і помислах принципами загальнолюдської моралі, бути безкорисливим і чуйним до хворих, визнавати свої помилки, гідно продовжувати благородні традиції світової медицини; зберігати лікарську таємницю, не використовувати її на шкоду людині, дотримуватися правил професійної етики, не приховувати правди, якщо це не зашкодить хворому; постійно поглиблювати і вдосконалювати свої знання і вміння, у разі потреби звертатися по допомогу до колег і самому ніколи їм у цьому не відмовляти, бути правдивим щодо колег; власним прикладом сприяти вихованню фізично і морально здорового покоління, утверджувати ідеали милосердя, любові, згоди і взаємоповаги між людьми.

Вірність цій клятві присягаю пронести через усе своє життя.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

усвідомити – осознать	приховувати – скрывать
присутність – присутствие	відмовляти – отказывать
урочисто – торжественно	приклад – пример
керувати – руководить	сприяти – содействовать
чуйний – чуткий	згода – согласие
гідно – достойно	взаємоповага – взаимоуважение

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ: АКУШЕРСТВО ТА ГІНЕКОЛОГІЯ

НАРОДНА МЕДИЦИНА

Народна медицина виникла ще в доісторичні часи. Уже первісна людина, керуючись інстинктом самозбереження змушена була надавати собі лікарську допомогу при різного роду травмах та захворюваннях. І, цілком природно, засоби для цього шукала в навколишній природі.

Деякі рослини увійшли до арсеналу лікарських на основі спостережень за тваринами, які при нездужанні споживали ту чи іншу рослину. Обробка сировини збагачувала знаннями про нові лікувальні властивості рослинного та тваринного походження. При обробленні шкір, наприклад, дізналися про в'язучі властивості дубової та вербової кори. З накопиченням подібного досвіду утворилася певна група людей, для яких лікування стало фахом. Такий «професійний» прошарок у період Київської Русі представлений давньоруськими «волхвами», «відунами», у практиці яких широко використовувались лікарські рослини, мінерали, тваринні організми.

Що стосується видів рослинних ліків та технології їх виготовлення, досить часто використовували квіти, траву і сік свіжих рослин, рослинні відвари, водні та спиртові настої, порошки з висушеної рослини чи кореня, мазі, компреси. Найуживанішими в народній медицині були валер'яна, звіробій, материнка, м'ята, ромашка, горицвіт, арніка тощо. Широко відомими у народній фітотерапії були лісові ягоди: чорниці, брусниця, малина, суниця. Так, ягоди калини віддавна вважались перевіреним засобом від остуди, різкої зміни артеріального тиску тощо. А живицю використовували при лікуванні захворювань печінки.

Для лікування ран готували відвари з кори дуба, верби, прикладали до них ясеневе або букове листя, чи листя подорожника. При болях голови на чоло клали листя буряка, свіжої капусти чи кружальцями сиру картоплю. Терту картоплю вживали у вигляді компресів при наривах та опіках.

Різноманітним був арсенал лікувальних засобів тваринного походження. Масло, особливо овече, споживали з гарячим молоком або горілкою при остуді, використовували для натирання;

свинячий, ведмежий, собачий, гусячий, лисячий та борсучий жири допомагали при кашлі, захворюванні бронхів. У народному лікуванні застосовували кров, жовч, серце, шкіру тварин. З лікувальною метою використовували і продукти згоряння (попіл, сажу) як засоби, що сприяють зсіданню крові.

У давні часи хвороби персоніфікувалися, тобто сприймалися як живі істоти, що, в свою чергу, породжувало магичні способи лікування. Людина не розумілася на законах природи, тому вона населяла навколишній світ уявними істотами та духами. Найпоширенішим магичним впливом користувалася словесна магія. Замовляння лікували епілепсію, ревматизм, шлункові захворювання, нариви, знімали «вроки» тощо. Словесна магія застосовувалась паралельно з іншими видами очисної магії, зокрема з уживанням води (омивання, купання, кроплення свяченою водою), вогню (підкурювання), різних механічних дій з метою «залакати хворобу» тощо.

Отже, народна медицина українців – це складний комплекс, у якому поєднувались позитивні емпіричні знання із засобами лікувальної магії.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

первісна людина – первобутный человек
самозбереження – самосохранение
навколишня природа – окружающая природа
рослина – растение

спостереження – наблюдение
тварина – животное
сировина – сырьё
досвід – опыт
виготовлення – изготовление
материнка – душица
тиск – давление

РОЗВИТОК АКУШЕРСТВА ТА ГІНЕКОЛОГІЇ З ПРАДАВНІХ ЧАСІВ

Акушерство (від фр. *accoucher* – допомагати при пологах; лат. *obstetricia*) – вчення про вагітність, пологи і післяродовий період. Гінекологія (лат. *gynaecologia*; від греч. *gune* – жінка і *logos* – учення) – в широкому сенсі слова – вчення про жінку, у вузькому сенсі – вчення про жіночі хвороби. Обидва ці напрями є прадавніми галузями медичних знань і до XIX ст. були неподільними.

Перші відомості про допомогу породіллі і лікування жіночих хвороб містяться в медичних текстах древнього Сходу: китайських ієрогліфічних рукописах, єгипетських папірусах («гінекологічний папірус» з Кахуна, XIX ст. до н.е., і папірус Г.Еберса, XVI ст. до н.е.), вавилонських та ассірійських клинописних табличках (II-I тисячоліття до н.е.), індійських аюрведних текстах. У них говориться про жіночі хвороби (зсуві матки, пухлинах, запаленнях), дієті вагітних, нормальних та ускладнених пологах.

«Гіппократова збірка» містить низку спеціальних праць, в яких приведені описи симптомів хвороб матки і методів видалення пухлин за допомогою щипців, ножа і розжареного заліза. Древні греки знали про кесаревий розтин, проте робили його лише на мертвій жінці з метою врятування живого немовляти (згідно міфології, так був народжений бог лікування Асклепій). В 1610 р. німецький акушер І.Траутманн в м. Віттенберзі здійснив першу успішну операцію кесаревого розтину на живій породіллі.

В Давній Греції відомим акушером свого часу був Герофіл Деметрич з Апамеї (II ст. до н.е.), який вивчав протікання вагітності, причини патології пологів, проаналізував різні види крововиливів. Інший олександрійський лікар Клеофант (II ст. до н.е.) склав збірку з акушерства та жіночих хвороб.

В I-II ст. н.е. в Римі працював хірург-акушер Архівен, який вперше при обстеженні жінки став використовувати дзеркало, назване їм діоптра (від *dioptra* – бачити усюди). До наших часів збереглася праця жінки-акушера Аспазії (II ст.), в якій описані методи консервативного та оперативного лікування жіночих хвороб, гігієна вагітних, догляд за новонародженими.

В період Середньовіччя спадок античного світу збагатили лікарі та філософи зі Сходу (Абу Бакр ар-Разі, Ібн Сіна, Ібн Рушд та ін.).

В епоху Відродження перше в Західній Європі керівництво «Про жіночі хвороби» складене в 1579 р. Луїсом Меркадо – професором університету м. Толедо (Іспанія).

Потрібно згадати й імена інших відомих лікарів XIV- XVIII ст., внесок яких, у розвиток гінекології, є неоціненним: Амбруаз Паре (операція повернення плода на ніжку, при паризькому шпиталі відкрив перше пологове відділення та першу в Європі аку-

шерську школу), Франсуа Морісо (запропонував декілька нових акушерських операцій та інструментів); П.З. Кондоїді (запропонував видати наказ «Про порядну устанovu баб'ячої справи на користь суспільства», в результаті чого було відкрито школи, що готували повитух); Н.М. Максимович-Амбродик (за спроектованими ним моделями та малюнками були виготовлені: фантом жіночого тазу з дерев'яною лялькою-дитям, а також прямі і зігнуті сталеві щипці з дерев'яними рукоятками, срібний катетер).

В середині XIX ст. гінекологія стала самостійною медичною дисципліною. Початок хірургічному напрямку в російській гінекології поклав О.О. Кітер (1813-1879) – талановитий учень Н.І. Пірогова. Він провів першу в країні успішну операцію видалення матки, ураженої раком (1842). Його учень А. Я. Красовський розробив показання для накладання акушерських щипців в залежності від типу тазу. Викладання гінекології як самостійної дисципліни було введено в Росії за ініціативою В.Ф.Снегірьова.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

вагітність – беременность
пологи – роды
породілля – роженица
пухлина – опухоль

розтин – рассечение
крововилив – кровоизлияние
немовля – младенец
новонароджений – новорожденный

ЗВИЧАЇ Й ОБРЯДИ, ПОВ'ЯЗАНІ З НАРОДЖЕННЯМ ДИТИНИ

Етнографічні матеріали засвідчують, що в усіх місцевостях України велика увага приділялася традиційним звичаям і обрядам, пов'язаним з народженням дитини.

Цей комплекс обрядовості поділяють в етнографії на чотири групи: допологові звичаї і обряди; власне пологи; післяпологові; обрядові дії, що знаменують «приєднання» дитини до сім'ї, роду, громади.

Допологові охоплюють низку ритуальних, магічних дій і звичаїв, що виконувалися вже під час весілля і спрямовувались на забезпечення плодovitості подружжя, народження синів (роз-

плітання коси молодої хлопчиком, влаштування першої постелі молодих на необмолочених снопах та ін.).

Період вагітності був обставлений низкою пересторог і вірувань. Старалися якнайдовше приховувати вагітність від сторонніх. Жінці, яка чекала дитину, радили уникати зустрічей з каліками, хворими, негарними на вигляд людьми і, взагалі, поганих вражень, щоб це не передалося, не вплинуло на фізичний розвиток плоду. Вона не повинна була дивитися на вогонь і померлого, бити тварин, взяти щось чуже, сердитися, сваритися, гніватися та ін. Вважалося, що поведінка матері, її психологічний стан безпосередньо впливають на здоров'я, розвиток, формування характеру і зовнішності дитини ще до її народження.

Звичай велів не відмовляти вагітній жінці, коли вона попросить щось допомогти чи позичити, намагалися задовольнити, коли їй хотілося (забаглося) щось з'їсти, випити. Рекомендації, обереги, норми поведінки вагітної, ставлення до неї інших людей ґрунтувалися переважно на народному досвіді та раціональних знаннях народної медицини, розумінні фізіологічно-психологічного стану жінки під час вагітності. Вони мали багато спільного з аналогічними звичасвими традиціями в інших народів. Чимало з них продовжує побутувати і в наш час.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

звичай – обычай
громада – общество
весілля – свадьба

пересторога – предостережение
враження – впечатление

ПОЛОГОВА ОБРЯДОВІСТЬ

Поява на світ нової людини – велике таїнство, що вимагало дотримання усталених традицією ритуалів і звичаїв. Виконання всього комплексу пересторог, магічних дій, ритуалів вважалося основою успішного народження дитини, охорони від злого матері та немовляти.

Пологи (злоги, родиво, народини) відбувалися в домашніх умовах, але без сторонніх. Постіль породіллі намагалися відго-

родити «завісою» (рядном чи іншою тканиною), щоб оберегти її та немовля від поганих очей. Приймала пологи бабка-повитуха, котру заздалегідь запрошували. В різних місцевостях України її називали: баба, бабка, баба-повитуха, баба-кушарка, баба-бранка, породільна, баба-пупорізка та ін. Саме від її знання і вміння залежали значною мірою успішні пологи, життя і здоров'я матері та дитини. Тому бабка-повитуха користувалася пошаною в народному оточенні.

Крім безпосередніх заходів щодо прийняття дитини, бабка-повитуха виконувала певні обрядові дії, що також додавало їй поваги: розв'язування вузлів, відмикання замків, розплітання кіс та інше – для полегшення пологів, відсікання пуповини хлопчикам на сокирі, поліні, а дівчинці – на веретені, гребені, щоб прищепити їм навички до основних видів сільськогосподарської праці; закопування посліду (місця), перше купання дитини тощо. Бабці навіть надавалося право охрестити хвору, вмираючу дитину. Пуповину зав'язували конопляним прядивом – матіркою, – «щоб дитина була плодовитою», «щоб у жінки діти велися». Коли вже не хотіли мати дітей, то зав'язувала лляним прядивом. Зав'язуючи, бабка-повитуха примовляла: «Зав'язую щастя, здоров'я і многії літа», «Зав'язую тобі щастя і здоров'я, і вік довгий, і розум добрий».

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

уявлення – представление
прищепити навички – привить
навички

послід – место
прядиво – прядиво
пошана – почет

ПЕРША КУПІЛЬ

Вагомим ритуалом після народження дитини була перша купіль. Вона супроводжувалася певними діями і словесними формулами, в яких зберігся відгомін давніх вірувань у магічну силу води, слова і першого (ініціального) стикання дитини з різними життєво необхідними предметами. Перша купіль розглядалася

не лише як очищення, а й як охорона дитини від злих духів. До першої купелі додавали свяченої води, вкладали лікарські трави, шматок хліба чи трохи зерна, кидали срібні або золоті монети. Подекуди до першої купелі дівчаток доливали меду, молока, клали голку (Гуцульщина), хлопчикам клали дев'ятисилу, щоб був сильним, чи свердло, щоб умів майструвати (Бойківщина). В новіший час до цих та інших предметів додалися ручка і олівець, аби дитина була розумною, добре вчилася. Коли хтось заходив до хати під час першої купелі, повинен був укинути якусь монету. Воду з першої купелі годилося вилити вранці в якийсь куток, куди ніхто не заходив.

Вірування в магічну силу води простежується і в народних очисних обрядах жінки-породіллі та бабки-повитухи. Вважалося, що жінка після пологів – «нечиста» і може зашкодити людям, що стикаються з нею, негативно вплинути на врожай, сімейний достаток тощо. Тому годилося якнайшвидше охрестити дитину, після чого бабка-повитуха проводила обряд «очищення» породіллі та себе (зливки, очищення, зливання, проща, злиття на руки та ін.). Скрізь в Україні цей обряд відбувався зі свяченою або «непочатою» (вперше зачерпнутою вранці з криниці) водою. Бабка-повитуха скроплювала породіллю, до трьох раз давала їй надпити води або змивала зовнішньою стороною долонь її руки і лице, проказуючи молитви чи побажання. Породілля в свою чергу зливала на руки повитухи, обдаровуючи її – підносила хліб, сіль, кусок полотна, хустку або намітку тощо. Народно-звичаєва процедура очищення доповнювалася церковним ритуалом виводу через 35 днів від пологів, після чого породілля вважалася повністю очищеною.

Подекуди в народних обрядах збереглися обсушування дитини після першої купелі біля палаючої печі (у звичаях українців Закарпаття), запалювання свічки після народження дитини, світло якої, згідно з віруваннями, оберігало породіллю і немовля від злих сил, та ін.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

перша купіль – первая купель
(купание)
зашкодити – навредить

долоня – ладонь
намітка – наметка
подекуди – кое-где

ПІСЛЯПОЛОГОВА ОБРЯДОВІСТЬ

Упродовж кількох днів після народження дитини зазвичай в українців було відвідування породіллі заміжніми жінками з родини, сусідів, подруг із поздоровленнями й обов'язковим принесенням традиційних для такої okazji продуктів (сиру, масла, калача, каші, сирих яєць тощо).

Попри доброзичливий гуманний смисл, цей звичай належить також до групи післяпологових обрядових дій, які означають і прилучення дитини до ширшого родинного і позародинного колективу. Ще більше ця тенденція виражена в інших традиційних післяпологових актах: виборі імені (за церковним календарем відповідно до дня народження чи, як було поширеніше, надання новонародженому імені дідуся, бабусі або когось іншого з предків); хрещенні з обов'язковою участю хресних батьків – кумів, яких запрошували з родини або друзів. У деяких місцевостях запрошували «в куми» кілька пар. Згодом похресник називав їх: хресний, хресна, матка, батько, нанашка, нанашко. Якщо в сім'ї «не велися» (вмирали) діти, то, щоб зарадити цьому, в деяких місцевостях України побутовав звичай імітації продажу новонародженого кумам через вікно.

Перед церковним хрещенням дитину клали на кожух, на стіл, на піч, поміж буханцями хліба, що повинно було забезпечити їй достаток, тісний зв'язок з домашнім вогнищем, оберегти від зла. І тут головна обрядова роль належала бабі-повитусі: вона готувала пелюшки, сповивала дитину, передавала її кумам, примовляючи: «Нате Вам новонароджене, а нам принесіть молитвене і хрещене» (Харківщина), інколи несла немовля аж до церкви і лише там передавала кумам, пильнувала, щоб робилося все, «як годиться». Вважалося, що дитину треба нести до хреста лише на правій руці; при ній мали бути традиційні обереги (часник, сіль, шматок хліба, а інколи й цілий буханець).

Загальноприйнятим звичаєм було святкування, урочисте відзначення народження дитини, на яке запрошували родину, кумів, сусідів. На хрестинну гостину (хрестини) приносили подарунки: полотно, хліб, яйця, а в наш час – ще й цукор та інші продукти. Частування гостей, серед яких головними особами вважалися бабка-повитуха і куми, супроводжувалося примовляннями і побажаннями.

Традиційно визначали і набір страв на хрестини. Майже повсюдно обов'язковою в ньому була каша (мабуть, залишок давніх жертвувань у вигляді зернових). На Гуцульщині зберігся давній звичай обтинання дитині волосся на хрестинах, що символізує її прилучення до роду. Подекуди після хрестин проводили ще й калачини – в одне зі свят батьки дитини відвідували кумів з калачами, обдаровували їх.

Після хрестин також практикували різні охоронні дії для захисту дитини та матері від шкідливого впливу злих сил і духів, «поганих очей» – вроків. У колиску клали металеві гострі предмети (ніж, ножиці, голку), вірячи в їх магічну силу. На руку дитині пов'язували червону стрічку або нитку. Через рік після народження відбувався обряд першого постригу. Цей звичай мав традиційні ритуальні елементи: спочатку кум чи кума вистригали волосся над чолом, потилицею, вухом, потім достригали, ховали волосся або зберігали, пускали за водою, спалювали.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

похресник – крестник
хресний – крестный
пелюшки – пеленки
пильнувати – следить
буханець – буханка

чакування – угощение
подяка – благодарность
страва – блюдо
стрічка – лента
потилиця – затылок

МАГІЯ ПОВИТУХ

Повитуха – жінка, яка приймає дитину в породіллі, допомагає при пологах. Одна з найстаріших професій. До появи науки акушерства була найпоширенішою галуззю народної медицини.

Спрадавна бабки повитухи вважалися одними з найголовніших жителів поселення. У слов'янському товаристві повитухи займали одне з найвищих становищ, оскільки без них не приймалися пологи і не росли діти в дитячому віці. Називали їх повитухами, приймачами, пупорізками, пупов'язальницями і так далі. Займалися вони народною медициною, в якій завжди були

присутні магія і чаклунство. З цієї причини, повитухи часто поєднували цю професію зі знахарством.

Бабки-повитухи, у яких було навіть власне слов'янське свято, – Бабині каші, незмінно користувалися спеціалізованою тільки для їх справи магією. Вважалося, що бабки спілкуються з іншим світом і знаються з потойбічною силою, яка їй допомагає їм прийняти правильно пологи, допомогти в становленні, здоров'ї, розвитку фізичних і магічних здібностей у дітей.

Для того, щоб пологи пройшли легко, а дитина жила довгі роки і виросла міцним чоловіком або здоровою матір'ю, повитухи завжди зверталися до сил природи і сил нашого світу. Повитухи відносять до слов'янок, які допомагають богиням Ладі і Макоші на цій землі здійснювати процес народження нових людей. Тому, треба знати, що повитухи є одними з найсвітліших магів в поселенні і в товаристві людей.

Повитухи обов'язково повинні знати усі цілющі трави, які допоможуть матері народити безболісно, а дитині народитися живою і здоровою. Для цих цілей, окрім цілющих трав, вони використовують спеціальні замовляння і стежать за різними прикметами, які попереджають і підказують бабці, що треба робити. У своїй роботі вони використовували не лише магію, але і досвід багатьох і багатьох поколінь. Саме тому, повитуха в селі вважалася практично незамінною в справах допомоги під час пологів.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

становище – положение
потойбічна сила – потустороння сила

здібності – способности
попереджувати – предупреждать
чаклунство – колдовство

ЧИМ НЕБЕЗПЕЧНА ПІДЛІТКОВА ВАГІТНІСТЬ

Для підлітків усе просто, легко, приємно, а головне – природно, тому ця вікова категорія вважається найбільш незахищеною групою сексуально активного населення.

У результаті впливу кіно, музики, інтернету, преси та реклами, на сьогодні понад 50 % підлітків розпочинають статеве життя у віці 14-16 років.

Якщо вірити статистиці, то незапланована вагітність дівчинки-підлітка найчастіше закінчується абортom. Так, на 100 підліткових вагітностей в Україні – 70 абортів, 15 самовільних викиднів і тільки 15 пологів.

В Україні за рік офіційно фіксується в середньому 80 випадків переривання вагітності дівчатками віком до 14 років. У 15-17-річних – майже 3000 щорічно.

Кілька тривожних фактів:

- 40% дівчат вагітніє до 20 років;
- з них близько 40 % юних матерів не досягли навіть 18-тирічного віку;
- лише 4 з 10-ти матерів, яким ще немає 18-ти років, закінчують середню школу;
- близько 80 % хлопців не одружуються з юними матерями своїх дітей.

Чим небезпечна підліткова вагітність?

1. Психологічні проблеми. Найчастіше підлітки дізнаються про свою вагітність із запізненням. Природна реакція – шок, сором, страх, паніка. Дівчатка не можуть самотужки впоратися з ранньою вагітністю.

2. Фізіологічні проблеми. Чим молодша майбутня мама, тим більший ризик ускладнень і вірогідність патології як у неї самої, так і в дитинки. Діти матерів-підлітків мають меншу вагу при народженні, більше хворіють, частіше помирають ще немовлятами. Вони повільніше розвиваються, частіше страждають від голоду, недоїдання і насильства. До того ж, існує велика ймовірність, що доньки матерів-підлітків теж завагітніють у юному віці.

3. Соціальні проблеми. Через ранню вагітність дівчатка змушені кидати навчання, позбавляючи себе можливості подальшої освіти, самореалізації і кар'єри. Часто єдиною альтернативою для такої дівчинки-мами є державна допомога, розміри якої мізерні. Про створення повноцінної сім'ї мова практично не йдеться. А в дітей часто спостерігається запізнений психосоціальний розвиток та інші порушення. Бо юна мама не розуміє, що необхідно її дитині, і не усвідомлює важливість посмішки, ласки і вербальної комунікації зі своєю дитиною. Злість на суспільство вона часто переносить на дитину. Для батьків рання вагітність доньки – це удар та серйозне випробування. Але вони все-таки

повинні залишатися надійними захисниками для своєї дитини, особливо – у такій доленосній ситуації.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

підліток- подросток	пологи – роды
опиратися – противостоятъ	сором – стыд
статеве життя – половая жизнь	самотужки – самостоятельно
викидень – выкидиш	випробування – испытание

СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО

Сурогатне материнство – допоміжна репродуктивна технологія, при застосуванні якої в зачатті і народженні дитини приймають участь три людини: 1) генетичний батько – особа, що надала свою сперму для запліднення і згідна після народження дитини узяти на себе обов'язки батька; 2) генетична мати – особа, що надала свою яйцеклітину для запліднення і згідна після народження дитини узяти на себе обов'язки матері; 3) сурогатна мати – жінка дітородного віку, що погодилася на відшкодувальній або безвідплатній основі виносити і народити дитину від генетичних батьків і що не претендує на роль матері цієї дитини. У ряді випадків (наприклад, при безплідді майбутньої названої матері або її повній відсутності, а також, якщо дитину виховуватиме батько-одинак або гей-пара) сурогатна мати також може бути генетичною матір'ю.

Після народження дитини генетичні батьки оформляються в якості юридичних батьків. У більшості випадків сурогатне материнство застосовується для подолання безпліддя в подружніх парах, в яких жінка не здатна виносити дитину за медичними показаннями.

Сурогатне материнство можливо тільки при застосуванні екстракорпорального (штучного) запліднення в гінекологічних клініках відповідного профілю: яйцеклітину, запліднену «в пробірці», переносять в матку сурогатної матері впродовж перших 3-5 днів розвитку ембріона.

У Російській Федерації використання сурогатного материнства регламентується Сімейним кодексом, Федеральним законо-

давством і низкою підзаконних актів. У ряді випадків використання сурогатного материнства може бути поєднане з використанням донорської сперми або донорських яйцеклітин, в цьому випадку у народженій дитини буде оформлений тільки один батько. У РФ законодавчо заборонено генетичній матері бути сурогатною матір'ю. Дозволено в Росії з 23 листопада 2011 року.

Цікаві факти:

Перша людина, зачата поза тілом людини, з'явилася на світ в 1978 році.

У 1891 році була здійснена перша успішна трансплантація ембріона, перенесення від однієї самиці кролика іншій.

У 1930 м. Пінкус уперше застосував технологію сурогатного материнства – перенесення заплідненої яйцеклітини в матку і подальший розвиток вагітності.

Перше у світі агентство по сурогатному материнству засноване в США в 1976 році. Перші його програми були виключно «традиційними», тобто використовувалася яйцеклітина самої сурогатної матері, що запліднювалася спермою біологічного батька.

Уперше про успішне сурогатне материнство було заявлено в 1980 р. Першою сурогатною матір'ю стала 37-річна Елізабет Кейн зі штату Ілінойс. Жінка, яка не могла мати дітей, оскільки у неї була заблокована фаллопієва труба, уклала з Кейн договір, по якому їй проводилося штучне запліднення спермою чоловіка безплідної жінки, а після пологів Кейн виплачувалася грошова винагорода. При цьому Кейн мала троє власних дітей.

Піонерами сурогатного материнства у Великобританії стали Патрік Стептоу і Роберт Едвардс. Ембріони генетичних батьків, отримані в результаті екстракорпорального запліднення, були перенесені сестрі безплідної жінки, і в 1989 р. вона народила дитину.

Перший випадок виношування дитини матір'ю замість безплідної дочки був зареєстрований в ЮАР в 1987 р.

Перша програма сурогатного материнства на території тоді вже колишнього СРСР була реалізована в Харкові в 1995 р. «Сурогатною» матір'ю стала жінка, що успішно виносила дитину власної дочки, що страждала природженою відсутністю матки, ставши, таким чином, і мамою і бабусею одночасно.

Сьогодні сурогатне материнство стало досить поширеним явищем. Зокрема, його використали такі знаменитості як Сара Джесіка Паркер, Ніколь Кідман, Елтон Джон, Майкл Джексон, Криштіану Роналду, Олена Апіна, Рики Мартін, Анні Лейбовіц. У ряді випадків причиною цього було не безпліддя, а гомосексуальність.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

допоміжний – вспомогательный	штучне запліднення – искус-
обов'язок – обязательство	ственное оплодотворение
відшкодувальна основа – возме-	низка – ряд
щающая основа	винагорода – вознаграждение
безвідплатна основа – безвоз-	поширене явище – распростра-
мездная основа	ненное явление
безпліддя – бесплодие	

ДЕЩО З ІСТОРІЇ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА

Ще Плутарх описував ситуацію, що нагадує сучасне сурогатне материнство: «Стратоніка, розуміючи, що її чоловікові необхідно мати законних дітей для передачі у спадок його царської влади і не народжуючи сама, переконала його зробити дітей з іншою жінкою і дозволити їй, Стратоніці, прийняти їх як своїх рідних. Дейотар, захоплений її жертовністю, надав їй свободу дій, і вона, вибравши з числа полонених прекрасну дівчину на ім'я Електра, звела її з Дейотаром, а дітей, що народилися від цього союзу, виховала як своїх законних, з любов'ю і прекрасною щедрістю».

У Давньому Римі чоловіки віддавали своїх дружин внайми подружнім парам, де дружина була безплідна, і дитина, народжена з допомогою «найманої» матері, в подальшому була законною дитиною безплідної подружньої пари.

У давніх євреїв бездітні дружини вдавались до допомоги рабинь, які народжували дитину від чоловіка такої жінки. Але першою на руки його брала законна дружина, тим самим демонструючи своє безперечне право на немовля.

У кикуйю вдова, якщо її вік не дозволяє їй народити дитину, яка успадкувала б майно покійного чоловіка, може найняти жінку, щоб вона народила такого спадкоємця.

Науково-технічний прогрес і процес жіночої емансипації сприяли пошуку нових шляхів вирішення проблеми безпліддя. Сучасне сурогатне материнство стало можливим після появи технологій штучного запліднення і екстракорпорального запліднення. Це зробило можливим отримання генетичного матеріалу від генетичних батьків з подальшою «підсадкою» його для виношування і народження дитини в природний біологічний інкубатор – організм сурогатної матері.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

спадок – наследство	майно – имущество
полонений – пленный	спадкоємець – наследник
наймана матір – наемная мать	дружина – жена
подружня пара – супружеская пара	пошук – поиск

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ: ПСИХІАТРІЯ ТА НАРКОМАНІЯ

«Ігри розуму» або геніальність близька до шизофренії

Вигнанцями людського суспільства часто стають люди з порушенням психіки. І це не дивно, адже їх вчинки і поведінка часом не просто шокують, але і здаються небезпечними. Однак в їх думках нерідко народжуються незвичайні і навіть оригінальні ідеї. Невипадково вчені проводять паралель між шизофренією та геніальністю.

Історія знає чимало великих особистостей, які страждали різними психічними захворюваннями, серед яких Руссо і Шопенгауер, Мюссе і Свіфт, Мендельсон і Ван Гог, Батюшков і Гоголь. Причому список цей можна продовжувати.

Шизофренія – психічне захворювання з тривалим хронічним перебігом, що в подальшому призводить до типової зміни особистості. Сам термін «шизофренія» означає «розщеплення душі».

Симптоми шизофренії дуже обширні: це порушення функції інтелекту та емоцій, неможливість зосередитися, проблеми з засвоєнням матеріалу, некерований потік думок.

На сьогоднішній день на шизофренію страждають 0,7% населення. Хворі страждають від галюцинацій, проблем емоційної поведінки, частих депресій, тривожних станів, нахилів до суїциду.

У розвинених країнах Європи та Америки вченими проводилися спеціальні багаторічні дослідження, в результаті яких було встановлено, що обдарованість зустрічається в співвідношенні 1:4000, що дає 25 осіб на 100 000. А генії народжуються ще рідше – 1:1 000 000. Останні два століття дали людству всього близько 500 геніїв.

Медичними спостереженнями виявлено, що схильність до шизофренії має кожна друга людина, але розвиток хвороби залежить від стійкості внутрішнього захисного бар'єру (фізіологічного, психічного, інтелектуального, соціального). До речі, чим вищий інтелект і тонша душевна організація людини, тим вища ймовірність, що захист не витримає натиску зовнішніх обставин і людина захворіє.

Медицині відомі випадки, коли після трагічних подій у людини відкривалися приховані здібності, особливо часто поетичні та художні. Але жодного разу людина не стала генієм після початку психічного захворювання.

Шведські вчені після проведених досліджень людського мозку прийшли до висновку, що креативність і неординарне мислення схожі до божевілля. Адже, і у людей, що страждають на шизофренію і у геніїв, обдарованих в різних областях, в мозку відсутні важливі рецептори, які спрямовують і фільтрують думки. Вчені припускають, що саме завдяки цьому геніальні і обдаровані люди здатні мислити нестандартно, дивитися на світ під іншим кутом.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

вигнанець – изгнанник, изгой	виклад думок – изложение
порушення психіки – нарушение психики	мыслей
вчинок – поступок	нахил – склонность
хронічний перебіг – хронический ход	обдарованість – одаренность
зосередитись – сосредоточиться	божевілля – сумашествие
некерований – неуправляемый	спрямовувати – направлять
	під іншим кутом – под другим углом

ДЕСЯТЬ ВІДОМИХ ОСОБИСТОСТЕЙ, КОТРИ СТРАЖДАЛИ НА РІЗНІ ПСИХІЧНІ РОЗЛАДИ

Нам відомо багато імен видатних осіб, яких часто називали божевільними, тому до цих пір не зрозуміло, чи не є божевілля вищою гранню інтелекту, чи не з'являється все глибоке і велике з хвороби розуму, що з'явилася за рахунок інтелекту.

Світ завжди був наповнений божевільними людьми. Хворі психічними захворюваннями або просто ексцентричні божевільні люди змінювали світ. Напади люті чи депресії, та й просто інший спосіб мислення, породили математичні теорії, дивовижні винаходи, дивовижну поезію, а також музичні та художні творіння.

10. Король Франції Карл VI

Король Карл Шостий був також відомий як Карл Божевільний. Він керував Францією з 1380 до 1422 року. Його божевілля почалося через 12 років після його коронації. Він страждав безліччю нападів божевілля, під час яких не міг навіть згадати своє ім'я або те, що він є королем. Іноді він не впізнавав свою дружину і дітей. Протягом п'яти місяців, в 1405 році, він відмовлявся купатися і переодягатися. Згідно писань Папи Пія Другого, Король Карл вважав, що він зроблений зі скла (психічне захворювання, зване «склянною помилкою») і мав приймати такі заходи, як, наприклад, носіння міцного одягу і заборона дотику до нього, щоб він не розбився.

9. Авраам Лінкольн

Авраам Лінкольн відомий як 16-й президент Сполучених Штатів Америки. Незважаючи на свої досягнення, президент Лінкольн страждав від «тенденції до меланхолії», на зміну якій приходили напади гніву. Деякі люди, що знали президента, порівнювали його з Люцифером. Один з його біографів вважає, що Лінкольн подумував про самогубство. Згідно журналу Ability, президент часто ридав над своїм тяжким становищем і використовував гумор, щоб хоч якось уникнути свого смутку. Він також знаходив вихід з депресії в роботі і в релігійних почуттях.

8. Вінсент Ван Гог

Вінсент Ван Гог – відомий божевільний художник, який відрізав своє вухо й пізніше вчинив самогубство. Вважається, що у нього траплялися напади епілепсії, викликані ураженням головно-

го мозку від довгого вживання абсенту (напою з високим вмістом алкоголю). Його любов до творчості та релігії в поєднанні з його швидкою технікою малювання, а також періоди глибокої депресії – доводять широко поширену думку, що Ван Гог страждав від біполярного афективного розладу. Вінсент був також гарним письменником , який написав за своє життя сотні листів . Вважається, що він також страждав гіперграфією – станом, пов'язаним з епілепсією, за якого людина відчуває непереборне бажання писати .

7. Ернест Хемінгуей

Ернест Хемінгуей, лауреат Нобелівської та Пулітцерівської премій, страждав від депресії та алкоголізму. Як і Ван Гог, він покінчив життя самогубством. Батько, брат, сестра й онучка Ернеста так само самостійно обірвали свої життя. Його схильність до самогубства, напевно, передалася генетично, але його психічний стан був обумовлений прийняттям алкоголю й ліків, в побічні ефекти яких входив вплив на психіку; шокотерапія , яку він проходив у лікарні, спричинила втрату пам'яті й посилення депресії.

6. Теннессі Вільямс

Лауреат Пулітцерівської премії Теннессі Вільямс, відомий своїми п'єсами «Скляний звіринець», «Трамвай « Бажання «», «Кішка на розпеченому даху», страждав від депресії ще до двох травмуючих подій у його житті, після яких він почав захоплюватися наркотиками та алкоголем. Вільямс народився в сім'ї з історією психічних хвороб. У 1940- х роках його сестрі, яка страждала шизофренією, провели лоботомію. У 1961 році помер його коханець. Обидві події сильно вплинули на психічний стан письменника, підсиливши його депресію, в результаті якої він почав вживати наркотики. Незважаючи на спроби позбутися залежності, він страждав на депресію і був наркоманом все життя.

5. Едгар Алан По

Відомий своїми «похмурими» історіями, Едгар Алан По дуже цікавився психологією. Його зацікавленість виявлялася в психологічних трилерах про божевільних. Чи був він сам божевільним ? Його суперник, Руфус Грізвольд, стверджував, що Едгар був божевільним, в наклепницькому некролозі, написаному в помсту за те, що По писав і говорив про нього. Хоча думка Грізвольда була неправдивою, По міг страждати від біполярного афективно-

го розладу. Едгар По вживав багато алкоголю, і в одному з листів розповідав про свої думки про самогубство. Автор написав сенсаційну новину про подорож через океан на повітряній кулі, яка згодом виявилася «качкою».

4. Говард Хьюз

Говард Хьюз був новатором американської авіації, кінопродюсером і підприємцем, загальний його статок оцінювався в мільярди доларів. Він страждав від фобії мікробів. У статті «Фобія мікробів Хьюза, виявлена в результаті психологічної аутопсії », опублікованій Американською асоціацією психологів в 2005 році, вказується, що його фобія була настільки сильна, що викликала кокаїнову залежність і самотність. Хьюз часто віддавав перевагу самотності під час стресу. У підлітковому віці його паралізувало на кілька місяців без будь-яких причин. Його страх мікробів призвів до obsесивно-компульсивної поведінки (нав'язливий невроз), що проявлялась у дивних вимогах до прислуги (наприклад, їм доводилося обертати руки паперовими рушниками, коли вони подавали йому їжу). Іноді Хьюз лежав голим у чорних приміщеннях «без мікробів», а також одягав коробки від серветок на ноги, щоб захистити їх.

3. Джон Неш

Пам'ятаєте фільм «Ігри розуму»? Справжній Джон Неш – це математичний геній і лауреат Нобелівської премії з економіки 1994 року. Він розробив теорію «Рівноваги Неша» в Принстонському університеті під час своєї докторантури. Він страждав на параноїдальну шизофренію, галюцинації й чув голоси. Його примушували лікуватися в декількох психіатричних клініках, де його лікували ліками проти психозів та інсуліновою шоковою терапією. Ознаки хвороби Неша трохи відступили, і він повернувся викладати математику в університеті Принстона .

2. Людвіг Ван Бетховен

Один з найвідоміших композиторів світу, Людвіг Ван Бетховен , страждав від біполярного афективного розладу. Бетховен був обдарованою дитиною, якого бив і використовував батько. Саме побої могли призвести до втрати ним слуху. Як і інші генії творчості, які страждають розладом, періоди шаленої енергії та творчості у нього змінювалися періодами самотності й депресії. Порятунком він шукав у вживанні опіуму та алкоголю.

1. Ісак Ньютон

Без всякого сумніву, Сер Ісак Ньютон був одним з найбільш великих мислителів людства – він винайшов математичне числення, розробив три головних закони механіки, виклав закон всесвітнього тяжіння і створив перший телескоп – рефлектор. А ще він страждав на психічне захворювання. З ним було дуже складно розмовляти, у нього часто траплялися перепади настрою. Деякі дослідники вважають, що він страждав від шизофренії та біполярного розладу.

Хоч вони і не були ідеальними, ці люди значно вплинули на наш світ. Вони змушували думати, надихали, викликали почуття захоплення, однак також на своєму прикладі вони продемонстрували, наскільки крихкий наш розум.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

психічний розлад – психическое расстройство	малювання – рисование
за рахунок – за счет	обумовлений – обусловленный
лють – ярость	коханець – любовник
керувати – руководить	підприємець – предприниматель
безліч – огромное количество	самітництво – затворничество
напад божевілля – нападение безумия	вимоги – требования
відмовлятися – отказываться	серветки – салфетки
скло – стекло	вживання – употребление
досягнення – достижения	без всякого сумніву – вне всякого сомнения
траплятися – случаться	захоплення – увлечение

БОЖЕВІЛЛЯ ГЕНІЇВ

Історія М.О. Врубеля. У Києві загальновідомою є психіатрична лікарня ім. Павлова. На території цієї лікарні розташована одна з найдавніших церков – Кирилівська, збудована у XII ст. В процесі реставрації з травня по листопад 1884 року у відновленні її розписів брав участь Михайло Олександрович Врубель. В процесі своєї роботи як позерів для написання святих він використовував психічнохворих. Набожні, які спостерігали за цим

процесом, неодноразово попереджали Врубеля, що він поплатиться за своє богохульство. Пророцтво не пройшло стороною. Через деякий час він заразився сифілісом, а з 1902 року страждав на прогресивний параліч. Спочатку захворювання протікало з манією величчя, потім він займався самопригніченням, казав про свої неймовірні й смертні гріхи та хотів накласти на себе руки. З часом сифіліс вразив органи зору художника, що призвело до повної сліпоти. В 40 років Врубель одружився і в нього народився син з ознаками ураження сифілісом центральної нервової системи. Дитина дуже скоро померла.

Врубеля лікували такі відомі психіатри, як Бехтерєв, Сербський та інші. Дещо менш відомим є його особистий лікар Ф.А. Усольцев, який опублікував мемуари, в яких писав: «Часто доводиться чути, що творчість Врубеля – хвора творчість. Я довго і уважно вивчав Врубеля і вважаю, що його творчість – не лише тільки нормальна, але й така могутня, що навіть жаклива хвороба не змогла її зруйнувати». Проте творчість Врубеля в період захворювання вважалася відносно здоровою не тому, що мистецтво перемогло страждання, а тому, що Врубель не дожив до того жакливого кінця, коли його психіка була б остаточно розчавлена спірохетою. Врубель помер від запалення легень, від якого свідомо відмовлявся лікуватися, немов передчуваючи майбутнє страшне недоумство.

Історія Г. де Мопассана. З 43 років свого життя три роки Гі де Мопассан був геть божевільний. Його мозок помер, а тіло продовжувало жити. При цьому період його творчості припадає на останні 12 років життя. Мопассан заразився сифілісом у 1876 році, і вже через два-три місяці симптоми захворювання стали явними. Перші 10 років хвороба майже не турбувала письменника, тому що початкові зміни психіки були схожі з загальноприйнятим уявленням про поведінку богемних особистостей. Мопассан став досить активним, жвавим, продуктивним, багато працював. Його настрій був ейфорійним, стійкі уподобання зникли, а світогляд перестав бути стабільним. Фактично літературна діяльність Мопассана збігалася з часом зараження, що надало його творчості певного цинізму. Щодо обраних письменником сексуальних тем, причина полягає не в прогресуючому паралічі – в своїх творах він віддзеркалював свій розпусний спосіб життя.

У нього було багато жінок, але з жодною не сформувалися тісні стосунки. Єдиною жінкою, яку він дійсно любив і цінував, була його мати, яка також була жінкою легкої поведінки і не відзначалася високими моральними якостями. Таким чином, підвищений літературний інтерес Мопассана до розпусти був лише наслідком Едипового комплексу. Проте швидкий розпад психіки призвів до згасання його таланту, про що свідчать останні розповіді письменника. Відчуваючи психічні зміни, Мопассан почав цікавитися психіатрією і часто відвідував демонстрації гіпнозу професора Шарко. Зібравши достатньо інформації про божевільня, він написав страшну книгу «Орля», в якій дзеркально точно відтворив своє трагічне майбутнє.

Незадовго до того, як хвороба стала катастрофічно прогресувати, у Мопассана з'явився симптом двійника (впізнавання в сторонніх людях знайомих). Цей симптом може спостерігатися за різних хвороб (шизофренія, пухлини мозку, органічні ураження мозку) і завжди є прогностично несприятливим. Через чотири роки після першої появи двійника письменник помер.

Історія Ф.Ніцше. Відомий німецький філософ-волюнтарист Фрідріх Ніцше ще з юнацьких років страждав на несподівану втрату свідомості, головні болі, зорові порушення, паранояльну симптоматику. Одного разу, в студентські роки під час канікул Ніцше мандрував до Йейну і Веймару. Перебуваючи в романтичному настрої і розмірковуючи про щастя та красу природи, він зненацька почув нелюдський крик, що доносився з-за стін божевільні, яка була неподалік. «Так! У цьому чудовому світі є нещасні! Однак що це таке, це нещастя?» – сумно сказав він. Так судилося, що з часом він отримав відповідь на своє запитання.

Восени 1888 року великий інтелект Ніцше почав згасати. Творчість філософа втратила характерні моральні пошуки. Він відчував, що хвороба підступає до нього. 9 січня всі друзі філософа одночасно отримали абсолютно безглузді листи, в яких він підписувався «розіп'ятий». З них стало ясно, що Ніцше збожеволів. Один з друзів відразу приїхав і знайшов Ніцше під наглядом господарів його житла; він грав на піаніно ліктем, співав і кричав «на славу Діонісу». Він був госпіталізований до Базельської лікарні, де прожив останні 10 років свого життя.

Інтелект, що загинув, врятувати було неможливо; проте недоторкана його душа залишилася ніжною й чутливою до кожного нового враження. Одного разу, під час недовгої прогулянки Ніцше побачив на узбіччі дороги гарненьку маленьку дівчинку. Він підійшов до неї, зупинився, підняв волосся, що спадало їй на лоб і, з посмішкою дивлячись в її цнотливе обличчя, сказав: «Насправді, ось уособлення невинності». Фрідріх Ніцше помер 25 серпня 1900 року.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

шанувальник – почитатель	моральні якості – моральне ка-
маячення – бред	чества
самопригнічення – самоугнетение	несприятливий – неблагоприятный
накласти на себе руки – наложит на себя руки	втрата свідомості – потеря сознания
розчавлений – раздавленный	недоторканий – неприкосновенный
турбувати – беспокоить	цнотливий – девственный
розпусний – распутный	
стосунки – отношения	

ПСИХІАТРИЧНІ ПРОБЛЕМИ М. ГОГОЛЯ

Миколу Гоголя вважають одним із основоположників класичного реалізму у східнослов'янській літературі. Згідно зі спогадами сучасників, батько корифея літератури не належав до глибинних натур, хоч і мав певні задатки таланту – був добрим оповідачем, писав комедії та вірші. Його здоров'я було не надто добрим, оскільки він страждав на сифіліс і помер молодим. З психологічного погляду Василю Опанасовичу Гоголю була притаманна підозрілість загалом, особливо щодо хвороб, часті зміни настрою, меланхолійність. Мати письменника вийшла заміж у віці 14 років і мала психопатичний темперамент. Вона була підозрілою, легковажною у практичних справах і «патологічною мрійницею».

Новонароджений Гоголь був дуже слабкий і худий, проте протягом навчання у ліцеї він поправився, ставши сильним і веселим

юнаком. Під час студій у нього виникали проблеми з поведінкою й успішністю. На випускних іспитах з гімназії майбутній письменник не вмів навіть провідміняти дієслова, дуже важко давалися йому іноземні мови.

Ідеї величі, неодмінний елемент параноїдального характеру, проявилися в літератора дуже рано. Паралельно із нарцисизмом у нього розвинулася й манія переслідування, йому здавалося, що вороги хочуть його заанапастити, вважаючи бунтарем, що підриває підвалини держави.

Гоголь став підозрілим, надмірно релігійним, інколи впадав у ступор, вважав себе наділеним даром пророцтва, й вигадував собі неіснуючі хвороби, особливо шлункові. Рік за роком хвороба робила письменника все більш холодним, байдужим, нечуттєвим, індиферентним щодо людських нещасть і печалей, позбавивши жвавого інтересу до подій. Так, впливом «тривожної меланхолії» позначені його оповідання та повісті: «Страшна помста», «Портрет», «Невський проспект», «Ніс», «Листи божевільного», «Вій», «Шинель» та ін., повні сцен із описом різних психічних хвороб, станів сп'яніння та марення, відсутністю межі між сном і реальністю. Спалення 2-го тому «Мертвих душ» також було вчинене під час епізоду депресії з хворобливим усвідомленням своєї провини й гріховності власної творчості.

Життєві сили Миколи Гоголя були підірвані перенесеною в Італії малярією. Він помер під час приступу періодичної меланхолії від виснаження і гострого малокрів'я мозку із супутнім голодуванням.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

основоположник – основатель	підвалини держави – фундамент
спогади – воспоминания	государства
сучасник – современник	шлунок – желудок
оповідач – рассказчик	марення – бред
легковажний – легкомысленный	усвідомлення – осознание
успішність – успеваемость	виснаження – истощение

10 ДИВНИХ ПСИХІЧНИХ ФЕНОМЕНІВ

Розлади психіки трапляються у мільйонів людей. Іноді на їхнє лікування йдуть довгі роки психотерапевтичного лікування. Трапляються дуже дивні розлади психіки, над поясненням яких б'ється не один десяток учених. Ось низка найбільш відомих феноменів психіки, які важко пояснити медицині:

1. Парамнезія з помилковим сприйняттям простору.

Описаний чеським лікарем Арнольдом Піком на початку ХХ ст. синдром характеризується порушенням сприйняття місця пацієнтом. Так, хворі розуміють час, обставини події, а от місце, де події відбуваються, сприймають як копію знайомих їм раніше місць. Наприклад, пацієнт лікарні у Бостоні цілком добре орієнтувався у своєму стані, знав, як його звати, імена лікарів, який нині день і час, а своє місце розташування визначав як лікарня у Нью-Джерсі. Синдром характерний для людей із хворобою Альцгеймера.

2. Синдром Котара.

Серйозний психічний розлад, що супроводжується ідеями заперечення світу, самозаперечення. Хворі можуть вважати, що все навколо мертве, вони вже давно померли і нині розкладаються. Наприклад, у 1990 році пацієнт, якого виписали з лікарні Единбурга, разом з матір'ю вирушив до Африки; він вважав, що помер від септицемії й потрапив до пекла (що цілком підтверджувала спека на континенті). Вперше синдром Котара описаний французьким невропатологом у 1880 році.

3. Синдром Фреголі.

Цей феномен отримав назву «ілюзії позитивного двійника». Люди, що потерпають від цього синдрому, в незнайомцях бачать знайому людину, впізнають її та вірять, що ця людина щоразу може перевтілитись у якусь іншу. Назву отримав від прізвища відомого італійського актора театру, котрий уславився вмінням швидко змінювати персонажів та перевтілюватися. Типовий приклад – страждання молодого 24-річного жінки, яка вважали, що її всюди переслідують двоє акторів театру.

4. Синдром Капгра.

Цей синдром, вперше описаний французьким психіатром Жозефом Капгра, має ще назву «ілюзія негативного двійника». Він часто є проявом шизофренії. Люди, які потерпають від цього синдрому, вірять, що хтось із їхнього оточення чи навіть вони самі замінені на дуже схожого двійника. Причому всі погані вчинки, які скоїли самі, приписують діям свого «двійника». Як приклад – випадок 74-літньої жінки, яка раптом побачила у своєму чоловікові двійника, закрилась у спальні й чинила спротив поліцейському, що приїхав забрати її до лікарні. Усіх решту членів родини жінка впізнавала.

5. Єрусалимський синдром.

Цей синдром дослідили та описали палестинські лікарі. Він буває у паломників і туристів незалежно від того, до якої конфесії вони належать. Існує три типи цього синдрому. Перший виявляється у тих, хто має психічні порушення. Саме тому вони їдуть до Єрусалиму, бо вважають себе або Месією, або іншою релігійною фігурою. Другий тип буває у людей, що приїждять в організованих групах. Часто їх переслідують галюцинації. До вияву синдрому жодних відхилень у них не було. Третій тип синдрому подібний до другого. Він спостерігається у цілком психічно здорових людей, які у Єрусалимі раптом починають відчувати тривогу.

6. Синдром Стендаля.

Синдром Стендаля виявляється у місцях, де є багато мистецьких об'єктів. У хворого починається прискорене серцебиття, запаморочення, він бачить галюцинації. Назву синдром Стендаля отримав завдяки книзі «Неаполь і Флоренція: подорож із Мілана до Реджіо», де письменник описав свої відчуття під час візиту до Флоренції 1817 р. Вперше синдром був описаний лише у 1979 р. італійським психіатром Грацієллою Магеріні, котра дослідила понад 100 однакових випадків серед туристів у Флоренції. Вперше діагноз був поставлений у 1982 р. Також цей феномен часто використовують для опису реакції слухачів на музику періоду романтизму.

7. *Паризький синдром.*

Щорічно до Парижа приїздить близько мільйона японських туристів, і у десятків з них розвивається цей феномен. Пояснити його можна глибоким розчаруванням від того, що бачене у фільмах і прочитане у книгах про «місто кохання» аж ніяк не відповідає реаліям сучасного мегаполіса. Цей синдром є гострою формою «культурного шоку».

8. *Синдром Діогена.*

Як відомо, давньогрецький філософ Діоген вів аскетичне життя у діжці, проповідуючи ідеї відсторонення від мирського життя. Синдром характеризує відсторонення людини від щоденних власних потреб (навіть у гігієні), аскетичний спосіб життя та хворобливу пристрасть до накопичення. Найчастіше описаний синдром виникає у людей статечного віку – його появу спричинюють вікові зміни у нервовій системі.

9. *Лімський синдром.*

Злочинці, котрі тримають заручників, починають піклуватися про них і симпатизувати їм. Ліма (Перу), 17 грудня 1996 року – 22 квітня 1997 року. Саме стільки тривало захоплення членами МРТА посольства Японії. Захоплення відбулось під час балу в посольстві, на якому були присутні високопоставлені особи та військові. Та вже за кілька днів більшість заручників були звільнені: серед них опинився і майбутній президент Перу та чинний на той час президент. Місяці невдалих переговорів передували операції зі звільнення посольства від терористів. Під час операції один заручник все ж загинув.

10. *Стокгольмський синдром.*

Йдеться про виникнення симпатії жертви до свого викрадача, грабіжника, гвалтівника, інакшими словами – злодія. На жаль, ним і пояснюється відносини у родинях, де жінку б'є чоловік або ж де батьки знущаються з дітей. Названий цей синдром так, бо вперше описаний після подій у Стокгольмі. У 1973 році грабіжники захопили банк разом із його співробітниками і протримали їх у заручниках з 23 до 28 серпня. Після свого звільнення заручники відмовилися свідчити проти своїх поневолювачів і навіть

відчували симпатію до них. Один із учасників пограбування потім одружився з однією із заручниць.

Інший яскравий прояв цього синдрому вже спостерігали у 1974 році. Патті Гірст, дочка мільйонера, не лише співчувала своїм викрадачам, але й разом з ними взяла участь у пограбуванні.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

порушення – нарушение
цілком – полностью
заперечення – отрицание
розкладатися – разлагаться
потерпати – страдать
перевтілюватись – перевопло-
щаться
оточення – окружение
відхилення – отклонения
мистецькі об'єкти – художест-
венные объекты

запаморочення – головокружение
діжка – кадка
потреби – потребности
викрадач – похититель
грабіжник – грабитель
гвалтівник – насильник
злочин – вор
знущатися – издеваться
співробітник – сотрудник
заручник – заложник
поневолювач – поработоритель

ЩО ТАКЕ НАРКОМАНІЯ?

Світ наркоманів сьогодні наблизився до кожного з нас. Все частіше ми говоримо про них, все частіше зустрічаємо, читаємо в пресі, чуємо про трагедії, що сталися в сім'ях знайомих, провиною яких стали наркотики. Особливе занепокоєння викликає той факт, що у наркоманії – «молоде обличчя». Основну кількість людей, які споживають наркотики, зараз складає підростаюче покоління – молоді люди у віці від 14 до 30 років.

Наркоманією називається група захворювань, які проявляються потягом до постійного прийому в зростаючих кількостях наркотичних засобів внаслідок стійкої психічної і фізичної залежності від них з розвитком абстиненції (синдрому відміни) при припиненні їх прийому. Основними характеристиками наркоманії є придбана в результаті зловживання наркотичним засобом змінена реактивність до нього, що виражається в патологічній пристрасті (потягу) до наркотика, змінена сприйнятливність, зміна первинної дії наркотика на організм, виникнення абстинентного

синдрому услід за припиненням вживання наркотичного засобу. У нашій країні до наркоманії відносять патологічну пристрасть до речовин, які згідно зі списком Постійного комітету з контролю наркотиків, затвердженого Міністерством охорони здоров'я СРСР (РФ), віднесені до наркотичних засобів.

Наркотики бувають природного походження, відомі зі старовини (марихуана, гашиш, опіум, коноплі), і синтетичні, тобто здобуті хімічним шляхом. Як наркотики іноді використовуються лікарські речовини психотропної групи.

Лікарі поділяють наркотики на декілька груп:

- ті, що пригнічують нервову систему (героїн, опій, деривати, барбітурати, седуксен, промедол, фенобарбітал);

- ті, що збуджують нервову систему (кокаїн, амфетаміни, ефедрон);

- галюциногени (марихуана, ЛСД, ерготамін, псилоцибін, мескалін).

Усі ці наркотики вживають різними способами: у вигляді ін'єкцій, приймають внутрішньо, нюхають, курять чи кладуть під язик.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

захворювання – заболевание	виникнення – возникновение
занепокоєння – беспокойность	походження – происхождение
наркотичні засоби – наркотические средства	хімічним шляхом – химическим путем
придбаний – приобретенный	пригнічувати – угнетать
сприйнятливість – восприимчивость	збуджувати – возбуждать
	потяг – тяга

РЕАБІЛІТАЦІЯ НАРКОЗАЛЕЖНИХ

Реабілітація – це відновлення будь-якого стану, здібностей і можливостей, які людина мала в минулому. Іншими словами, це повернення до оптимального стану, до нормального життя. Існує думка, що наркоманія – проблема медична, проте дослідження цієї залежності показують, що це не так.

Реабілітація наркоманів проводиться різними шляхами. Існують громади і центри, де люди живуть роками, в ізоляції від суспільства, важко працюючи і самотійно себе обслуговуючи. Чимало центрів реабілітації, які сформовані на базі монастирів і церков. В них реабілітація наркозалежних заснована на вірі в Бога й виконанні фізичної роботи.

Справжня реабілітація наркоманів повинна враховувати, що наркотична пристрасть – не що інше, як безсилля людини перед життєвими труднощами, коли вона не використовує всі свої сили для подолання проблем і виживання. Ще одна причина пристрасті до наркотиків – бажання змінити що-небудь у своєму житті. Людина хоче прийняти наркотик і розслабитися, забути про проблеми. Вона думає, що наркотики – це рішення. Але в кінцевому підсумку саме наркотики стають ще більш серйозною проблемою.

Ще одне завдання реабілітації наркозалежних – відновити особу людини, втрачену за період вживання наркотиків. Відновлення допомагає людині навчитися жити по-новому, відповідати за свої вчинки і дотримуватися певних моральних норм і естетичних стандартів.

Щоб подолати наркотичну залежність, не достатньо просто кинути вживати наркотики і пережити період ломки. Силою волі можна подолати тільки психологічну залежність, але фізична залежність залишиться у людини на довгий час. І за різних зовнішніх чинників – незадоволеності життям, стресах, психічних розладах – наркоман знову почне вживати наркотики. Тому хороша реабілітація – це сукупність медичних, психологічних, соціальних, трудових та освітніх заходів. Вона обов'язково включає в себе відновлення, формування або корекцію соціально прийнятих особистісних, поведінкових і соціальних якостей людини.

Зазвичай реабілітаційний курс проходить у два етапи: фізичне позбавлення від наркотиків (очищення організму від продуктів розпаду наркотичних речовин, позбавлення хворого тяги до наркотиків) та психологічна реабілітація (мотивування хворого до відмови від вживання наркотичних препаратів).

Під час відновного курсу пацієнт знаходиться в реабілітаційному центрі мінімум 3 місяці, але зазвичай реабілітація триває 6, 9 і 12 місяців. Все залежить від динаміки самого захворювання.

Щодня з пацієнтом працюють психологи та консультанти, які вчать його долати потяг до наркотичних речовин, почуття тривоги і страху, відповідати за свої вчинки, переживати різні життєві ситуації. Хворий вчиться любити себе та інших, піклуватися про себе і оточуючих його людей і приймати їх такими, як є.

Однак, потрібно пам'ятати, за статистикою, лише 15-20% наркоманів, що пройшли реабілітаційний курс, повністю відмовляються від наркотиків. Решта через 2-3 роки знову повертаються до вживання наркотичних речовин.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

наркозалежний – наркозависимый	втрачений – потерянный
здібності – способности	подолати – преодолеть
можливості – возможности	зовнішні чинники – внешние
дослідження – исследования	факторы
громада – общество	сукупність – совокупность
враховувати – учитывать	продукти розпаду – продукты
в кінцевому підсумку – в конечном итоге	распада

АЛКОГОЛЬ ТА АЛКОГОЛІЗМ, ЇХ ШКІДЛИВИЙ ВПЛИВ

Якщо в людини знижений самоконтроль та недостатній рівень культури, вживання алкогольних напоїв може стати системним, а доза спожитого алкоголю надмірною. Це зумовлює уявні комплекси негативних наслідків. Найтипівіші серед них – формування алкогольної залежності, а далі патологічних змін в усіх органах тіла людини. Вирватись з цього виру дуже важко. Значно легше в нього не потрапити. І це залежить від самої людини, від її переконань, світогляду. У травній системі алкоголь швидко всмоктується в кров і розноситься до клітин головного мозку. Це проявляється збудженням, радісним настроєм (ейфорією, балакучістю, тощо). Людина втрачає почуття самоконтролю, сорому, стає брутальною і може здійснити такі вчинки, які, перебуваючи у тверезому стані, ніколи не зробила б. Давно помічено, що люди, які мають згубну звичку до спиртного, частіше за інших

хворіють на різні застудні хвороби органів дихання, тому, що алкоголь ослаблює опірність організму. Крім того, зловживання алкоголем призводить до виразкової хвороби шлунка і дванадцятипалої кишки, до цирозу печінки та інших захворювань.

Алкоголізм спричиняє розвиток тяжкого і небезпечного захворювання – хронічного алкоголізму. Це, як правило, супроводжується занепадом фахового і професійного рівня, спотворенням життєвих пріоритетів і орієнтирів, руйнуванням особистості і, врешті – решт, соціальною, духовною і психічною деградацією. Близько 5% підлітків які почали вживати алкогольні напої, закінчують життя в наркотичному диспансері, психіатричній лікарні або «на вулиці».

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

рівень – уровень
спожитий – употребленный
надмірний – чрезмерный
вир – водоворот
переконання – убеждения
всмоктуватись – всасываться
балакучість – говорливость
вчинки – поступки

згубна звичка – губительная
привычка
застудні хвороби – простудные
заболевания
виразка – язва
занепад – упадок
спотворення – искажение

АЛКОГОЛЬ: ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

«Викрадач розуму» – так називають алкоголь з давніх часів. Про п'янкі властивості спиртних напоїв люди довідалися не менш як за 8000 років до нашої ери – з появою керамічного посуду, завдяки якому стало можливим виготовлення алкогольних напоїв з меду, плодових соків і дикоростучого винограду. Так, відомий мандрівник М.М.Миклуха-Маклай спостерігав за папуасами Нової Гвінеї, які не вміли ще добувати вогонь, але вже знали прийоми приготування хмільних напоїв. Чистий спирт почали отримувати в VI – VII ст. араби і назвали його «аль коголь», що означає «одурманюючий». Першу пляшку горілки виготовив араб Рагез у 860 році. Перегонка вина для отримання спирту різко посилила пияцтво. Не виключено, що саме це стало приво-

дом для заборони вживання спиртних напоїв основоположником ісламу (мусульманської релігії) Мухамедом (Магомет, 570-632). Ця заборона увійшла згодом і в ведення мусульманських законів – Шаріат, основним джерелом якого є Коран (VII століття). З того часу протягом 13 сторіч у мусульманських країнах алкоголь уважається поза законом, а відступники цього закону, п'яниці, жорстоко карались.

У часи Середньовіччя в Західній Європі також навчилися одержувати міцні спиртні напої шляхом перегонки вина й інших цукристих рідин, що бродять. Відповідно до легенди, уперше цю операцію проробив італійський чернець, алхімік Валентіус. Спробувавши отриманий продукт, відчувши стан сильного алкогольного сп'яніння, алхімік заявив, що він відкрив чудовий еліксир, який робить старця молодим, стомленого – бадьорим, сумного – веселим.

Міцні алкогольні напої швидко поширилися по всьому світу, насамперед за рахунок постійно зростаючого промислового виробництва алкоголю з дешевої речовини (картоплі, відходів цукрового виробництва і т.п.). Алкоголь настільки швидко увійшов у побут, що практично жоден художник чи поет не обходив цю тему. Сцени пияцтва зображені на картинах старих голландських, італійських, іспанських і німецьких художників.

Істориками доведено, що в Давній Русі пили дуже мало. Лише на певні свята варили медовуху, брагу або пиво, міцність яких не перевищувала 5-10 градусів. Чарка («братчина») пускалася по колу, із неї кожний надпивав кілька ковтків. У будні ніяких спиртних напоїв не дозволялося, і пияцтво вважалося великою ганьбою і гріхом.

Але з XVI ст. почалося масове завезення через кордон горілки і вина. За Івана IV та Бориса Годунова засновуються «цареві шинки», які приносили до скарбниці чималі гроші. Проте вже тоді намагалися обмежити споживання спиртних напоїв. Так, у 1652 році вийшов указ «продавати горілку по одній чарці людині». Заборонялося видавати вино «питухам» (тобто пиякам), а також усім під час посту, що середях та п'ятницях.

На сьогодні споживання спиртних напоїв на земній кулі характеризується колосальними цифрами.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

довідка – справка	чернець – монах
викрадач – похититель	бадьорий – бодрый
властивість – свойство	за рахунок – за счет
напій – напиток	виробництво – производство
привід – повод	побут – быт
заборона – запрет	ковток – глоток
джерело – источник	ганьба – позор
міцний – крепкий	шинок – кабак
цукристі рідини – сахаристые	скарбниця – казна
жидкості	

ШКІДЛИВІСТЬ КУРІННЯ

Що таке тютюн? Тютюн – це однорічна рослина з родини пасльонових, висушені листки якої після спеціальної обробки подрібнюють і використовують для куріння. До складу листків тютюну входять такі речовини як нікотин, білки, вуглеводи, органічні кислоти, смоли і ефірні олії. Основна особливість тютюну, завдяки якій він відрізняється від інших рослин родини пасльонових, – вміст нікотину.

Нікотин – одна з найсильніших рослинних отрут, основна складова частина тютюнового диму. У чистому вигляді це безбарвна оліїста рідина неприємного запаху, гірка на смак. Вона добре розчиняється у воді, спирті, ефірі й легко проникає крізь слизові оболонки порожнини рота, носа, бронхів, шлунку.

Смертельна доза нікотину для людини – 50-70 мг (1 мг на кілограм маси тіла). Відомо, що кількість нікотину, який надходить із тютюнового диму в організм, становить приблизно 1/25 вмісту його в тютюні. Важливе значення має те, як часто роблять затяжки під час куріння. Людина дістає смертельну дозу нікотину. Викаркуючи 20-25 сигарет на день.

Отруйність нікотину відчув кожний, хто взяв у рот першу в житті сигарету. Ніхто не може докурити першої сигарети до кінця. Цьому заважають запаморочення й нудота, а часом і неприємні відчуття, такі як інтенсивне слиновиділення, шум у голові, головний біль, серцебиття, загальна слабкість, тремтіння рук, блювання, пронос. Поступово організм пристосовується до ні-

котину і куріння не викликає таких неприємних відчуттів. Хоча отруєння організму триває, але довго воно ніяк не виявляється.

А почати курити набагато легше, ніж покинути. Отож, краще не починати.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

шкідливість – вредность	порожнина – полость
рослина – растение	запаморочення – головокруже-
подрібнювати – измельчать	ние
вміст – содержимое	нудота – тошнота
слизові оболонки – слизистые	тремтіння – дрожание
оболочки	тютюн – табак

ВІЛ ТА СНІД – ЧУМА ХХІ СТ.

ВІЛ – так називається вірус, який викликає СНІД у людини. Він руйнує важливі клітини системи захисту організму, а тоді у людини можуть розвиватись такі хвороби як пневмонія, герпес – сивороточні хвороби (інфекції або зараження шляхом розвитку патогенних грибів і бактерій, лихорадка, сверблячки, і т.д.).

Вперше вірус ВІЛ, відомий як «вірус СНІДу» був виявлений 1984 р. Сьогодні знаємо два типи віруса: ВІЛ1 і ВІЛ2. Вірус – це дуже маленька частка живої матерії, що залежить від клітини для свого розвитку та і репродукції. Віруси проникають у ядро клітини і впливають на зміну функцій цієї ж клітини, викликаючи репродукцію других вірусів – таким чином руйнують і пізніше знищують цю клітину.

Дуже важливо для людини, що заражена вірусом ВІЛ, не допускати інфекціювання інших людей. А також треба приділяти велику увагу, щоби не заразитися повторно – нові зараження можуть привести до прояву більш інфекційно серйозної форми СНІДу. В кінці ХХ ст. людство зіткнулося з появою цієї нової вірусної хвороби – СНІДУ (синдрому набутого імунodefіциту). Цим терміном позначено кінцеву стадію ВІЛ-інфекції (вірусу імунodefіциту людини) – збудника СНІДУ.

Вперше, офіційно СНІД, як хворобу було визнано у 1981 році в США.

На думку американського вченого Роберта Галло, ВІЛ виник дуже давно і розповсюджувався в ізолюваних від зовнішнього світу групах корінного населення Африки. Економічне освоєння територій і розширення контактів сприяло розповсюдженню вірусу в інших регіонах. В теперішній час ВІЛ – інфекція зареєстрована практично в усіх країнах світу.

Згідно з міжнародними даними за час розвитку епідемії до 2002 року було інфіковано понад 36 млн. дорослих і дітей, з яких 16 млн. вже померло від СНІДу. Щоденно у світі інфікується ВІЛ близько 7000 осіб, 9 осіб з 10 не знають, що вони уражені вірусом. Епідемія ВІЛ/СНІДу в Україні – найбільш масштабна і найнебезпечніша в Європі і вже охопила 1,63% всього дорослого населення країни. Причому це захворювання розповсюджується не тільки серед так званих «груп ризику» (наркоманів, працівників секс-індустрії), але і серед всього населення. Україна займає перше місце в Європі за числом ВІЛ-інфікованого молодого покоління – юнаків та дівчат віком від 15 до 24 років (1,3% юнаків та 0,6 дівчат). Хвороба уражає переважно молоде покоління – найбільш активну в репродуктивному й працездатному відношенні верству населення.

Проникнення вірусу в організм можливе у таких ситуаціях: при ін'єкційному введенні наркотиків, при використанні нестерильних хірургічних інструментів, а також інструментів, для здійснення татуювання і пірсінгу, при незахищених сексуальних контактах з ВІЛ-інфікованим партнером або партнершею, під час пологів і годування грудним молоком від ВІЛ-інфікованої матері дитини.

Групи ризику: гомосексуалісти (75%), наркомани, які вводять наркотики внутрішньовенно, жінки, задіяні у секс бізнесі, особи, що часто змінюють статевих партнерів, вступають у випадкові статеві стосунки, новонароджені, у яких матері хворі на СНІД, реципієнти крові і препаратів крові.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

СНІД (синдром набутого імунно-дефіциту) – СПИД

руйнувати – разрушать

клітина – клетка

сверблячка – чесотка

впливати – влиять

збудник – возбудитель

розповсюджуватись — распро-
страняться
верства населення — слой насе-
ления

суспільно-корисне життя — об-
щественно-полезная жизнь
статеві стосунки — половые
отношения

ІСТОРИЧНА ДОВІДКА

Історія СНІДу (синдрому набутого імунodefіциту) або ВІЛ-інфекції офіційно розпочалася в 1981 році. Тоді співробітники Центру контролю за захворюваннями в штаті Атланта (США) виявили надзвичайно рідкісне поєднання пневмоцисної пневмонії та саркоми Капоші у 5 молодих чоловіків-гомосексуалістів. В даний час відомо два основні види вірусу: ВІЛ-1 (гіпотеза походження — вірус імунodefіциту шимпанзе) і ВІЛ-2 (гіпотеза походження — вірус імунodefіциту мавп мангобеїв).

Вчені припускають, що інфікування людини ВІЛ-1 могло відбутися на початку ХХ ст., ВІЛ-2 — трохи пізніше, в 1940-х роках. Проте ці цифри не є остаточними і можуть коливатись на кілька років назад, оскільки вірус циркулював в африканських селах, віддалених від медичних центрів.

Інша гіпотеза стверджує, що вірус, який викликає СНІД, набагато старший, ніж вважалося раніше. Вона ґрунтується на тому, що в заморожених тканинах 15-річного чорношкірого підлітка, який помер 37 років тому в госпіталі Сент-Луїса від «невідомої хвороби», виявили ВІЛ. Вірус зразка 1968 року різносторонньо вивчили і з'ясували дуже цікавий факт: виявилось, що він практично не змінився і дуже схожий на сучасні зразки ВІЛ. Це поставило під сумнів гіпотезу походження ВІЛ від африканських мавп в результаті низки мутацій.

На думку деяких науковців, вірус мутував в організмі людини задовго до спалаху захворювання в Африці — можливо, протягом століть. Іншими словами, СНІДу може бути і 100р., і навіть 1000 років.

До речі, цікава історія виникнення міжнародного символу боротьби з СНІДом — так званої «червоної стрічки» — шматка шовкової стрічки, складеної особливим чином. Вона з'явилася як радикальний арт-проект американського художника-гея Франка Мура, який в 2002 році помер в результаті лімфоми — рака, ускладненої СНІДом.

У 1991 році Мур звернув увагу на те, що сім'я, яка жила по сусідству, носила жовті стрічки – на знак надії, що їх дочка-військовослужбовець благополучно повернеться з Персидської затоки. Стрічки склалися так, що нагадували перевернену букву «V»- символ перемоги. «Стрічка може бути метафорою і для СНІДу теж», – вирішив він. А червоний колір був обраний не тільки як колір крові, в якій міститься вірус, але і як символ «кровного братерства».

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

надзвичайно – чрезвычайно
поєднання – сочетание
мавпа – обезьяна
стверджувати – утверждать
зразок – образец

сучасні – современные
низка – ряд
спалах – вспышка
військовослужбовець – воен-
нослужащий

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ: ХІРУРГІЯ

Історія розвитку української хірургії

Історія хірургії в Україні бере початок з глибокої давнини. Розкопки поселень раннього бронзового віку (3000-2000 рр. до н. е.) засвідчили, що древні слов'яни вже в ті часи використовували спеціальні медичні інструменти, виконували хірургічні втручання – трепанації.

Християнство, що поширилося за часів Київської Русі, дало поштовх розвитку медицини. У Києво-Печерській лаврі й багатьох монастирях монахи лікували хворих засобами народної медицини.

У XI-XII ст. в Україні були відкриті перші шпиталі. В епоху середньовіччя хірургічну допомогу надавали цирульники. Вони зупиняли кровотечу, застосовували губки, які стягували свіжі рани без нагноєння. Воїнів Богдана Хмельницького лікували в шпиталях. Поранених виносили з поля бою й надавали їм медичну допомогу.

У 1834 році було засновано Київський університет, а через шість років відкрито медичний факультет та хірургічну клініку.

У другій половині XIX ст. хірургічні клініки медичних факультетів університетів стають справжніми осередками хірургічної науки й практики в Україні.

В. О. Караваєв – учень М. І. Пирогова, видатний лікар, віртуозно володів хірургічною технікою й успішно виконував багато складних операцій, у тому числі лапаротомію. Написав підручник з оперативної хірургії.

С. П. Коломнін у 1872-1876 рр. очолив госпітальну хірургічну клініку Київського університету. Він уперше зробив перев'язку зовнішньої сонної артерії, застосував правила антисептики під час лікування вогнепальних ран у бойових умовах, здійснив внутрішньоартеріальне переливання дефібринованої крові.

К. М. Сапежко завідував кафедрою хірургії в Одеському університеті, який було відкрито в 1865 році. Він запропонував оригінальний метод резекції шлунка, операцію при пупковій грижі, пересадження слизової оболонки.

В. П. Філатов працював з 1911 року професором кафедри очних хвороб в Одесі, розробив методику шкірної пластики круглим стеблом.

О. О. Шалімов зробив значний внесок у вітчизняну хірургію. Він багато років очолював Київський науково-дослідний інститут клінічної та експериментальної хірургії. Цей видатний лікар широкого профілю виконав понад 20 тисяч операцій, запропонував оригінальні методики резекції стравоходу й кардії, пластики стравоходу й жовчних шляхів тощо.

М. М. Амосов – відомий український хірург, заслужений діяч науки України. У 1957 році він організував відділення серцевої хірургії, а пізніше почав виконувати операції зі штучним кровообігом. Основні напрямки його науково-практичної діяльності – торакальна хірургія й біокібернетика.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

засвідчили – засвидетельство-
вали

шпиталь – госпіталь

шлунок – желудок

виконав – выполнил

володів – владел

підручник – учебник

очолив – возглавил

оболонка – оболочка

стравохід – пищевод

запропонував – предложил

кровообіг – кровообращение

МИКОЛА ІВАНОВИЧ ПИРОГОВ

М. І. Пирогов у віці 18 років закінчив медичний факультет Московського університету, після чого пройшов спеціальну професорську підготовку й стажування в Німеччині. У 26 років він очолив кафедру хірургії. Саме тоді видав свої класичні праці, що дало змогу закласти підвалини для розвитку топографічної анатомії. Ще досить молодим М. І. Пирогов став чудовим діагностом, віртуозним хірургом, знаним у багатьох країнах світу. У 1841 році він організував першу в Росії госпітальну хірургічну клініку при Петербурзькій медико-хірургічній академії.

Майже всі розділи хірургії вчений збагатив своїми дослідженнями, думками, винаходами, розробив і вдосконалив техніку багатьох оперативних втручань. У 1846 році учений вперше в Росії застосував ефірний наркоз під час видалення грудної залози, ураженої раковою пухлиною, і вперше у світі застосував цей наркоз у воєнних умовах. Значного поширення набуло застосування ефірного наркозу під час Кримської війни (під наркозом прооперував близько 10 тисяч поранених у воєнно-польових умовах).

Задовго до Лістера і Земельвейса лікар застосовував такі антисептики, як спиртовий розчин йоду, спирт, розчин нітрату срібла, розчин хлорної води. Велике значення мають наукові розвідки М. І. Пирогова, а його праця «Початок загальної воєнно-польової хірургії» стала першою у розвитку цієї галузі хірургії. Він уперше у світі застосував гіпсову пов'язку для лікування хворих із переломами кісток, класично описав травматичний шок.

Багато сил і енергії віддавав М. І. Пирогов літературній діяльності, народній освіті, працюючи піклувальником Одеського і Київського навчальних округів. Надавав медичну допомогу багатьом хворим, особливо на Поділлі, де з 1866 року і до кінця своїх днів жив і працював у своєму маєтку Вишня (тепер Пирогово) поблизу Вінниці.

Пам'ять видатного діяча медичної науки увічнено. Його ім'ям названі Вінницький і Одеський медичні університети, Вінницька обласна клінічна лікарня. У його маєтку відкрито чудовий музей, а неподалік розмістився склеп із забальзованим тілом ученого.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

праця – труд
країна – страна
втручання – вмешательство
підвалини – основы
стовбур – ствол

винахід – изобретение
переконання – убеждение
масток – имение
піклувальник – попечитель
поштовх – толчок

МИКОЛА МИХАЙЛОВИЧ АМОСОВ

М. М. Амосов народився 6 грудня 1913 року в с. Ольхово Вологодської губернії. У 1939 році майбутній лікар з відзнакою закінчив Архангельський медичний інститут. Під час Великої Вітчизняної війни М. М. Амосов був на фронті провідним хірургом польового госпіталю. Після війни почав широко займатися грудною хірургією, проводив велику наукову роботу.

У 1952 році М. М. Амосов як видатний спеціаліст з грудної хірургії був запрошений до Київського інституту туберкульозу для керівництва спеціально створеною клінікою торакальної хірургії. Тут з особливою повнотою розкрився його різнобічний талант хірурга і дослідника, фізіолога і інженера, стали особливо плідною наукова, організаторська, практична, педагогічна і громадська діяльність.

М. М. Амосов став одним з ініціаторів широкого впровадження хірургічного лікування при захворюваннях легень, вніс багато нового у розвиток цієї проблеми. Його дослідження сприяли значному зниженню захворюваності туберкульозом і корінному підвищенню ефективності лікування захворювання легень.

У подальшому основним напрямком діяльності М. М. Амосова стала серцева хірургія. У 1983 році клініка серцевої хірургії, якою керував видатний вчений, була реорганізована в Інститут серцево-судинної хірургії і на сьогоднішній час є Українським республіканським кардіохірургічним центром. Щорічно в інституті здійснюється близько 3 тисяч операцій на серці, проводиться розробка найважливіших проблем зі серцевої хірургії.

Крім хірургії, М. М. Амосов велику увагу приділяв сучасним проблемам біологічної, медичної і психологічної кібернетики.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

відзнака – отличие

керівництво – руководство

дослідник – исследователь

легені – легкие

ХІРУРГІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ АНТИЧНИХ ЧАСІВ

З незапам'ятних часів люди витягували зі своєї шкіри колючки, занози, стріли та інші сторонні тіла. Причому знаряддями перших «хірургічних» дослідів, ймовірно, служили гостро заточені кам'яні леза, які наші предки використовували в різних цілях. Поширеним явищем були й незначні операції на тваринах.

Перші зразки більш досконалих хірургічних інструментів з'явилися в Єгипті, який пізні греки та римляни вважали колискою медицини. Ще до будівництва пірамід (близько 2600 р. до н. е.) єгиптяни виготовляли хірургічні леза.

Мідні голки, очевидно, також були серед перших хірургічних інструментів. Про це згадується в папірусі Сміта, присвяченому медицині. У ньому описується безліч методів накладання швів на рани голови, плечей та інших частин тіла. Дивує походження самого папірусу. Він був написаний приблизно в 1700 році до н. е. Однак його архаїчна мова свідчить про те, що це копія тексту, складеного на тисячу років раніше. Як зазначав професор Гарі Сеггс (найбільший британський фахівець з древньої цивілізації Близького Сходу), папірус «є єгипетським медичним документом, максимально схожим з сучасним науковим документом». Єгипетська хірургія дуже рано досягла висот, але після появи папірусу Сміта фактично прийшла в занепад.

Рано хірургія з'явилася і в Іраку, приблизно близько тисячі років тому. Тут вавілонські лікарі користувалися хірургічними ножами з обсидіану або з бронзи. У них також були пилки, трепанатори, свердла для свердління черепа.

Медичні інструменти доісторичної епохи зазвичай зустрічаються як поодинокі, випадково збережені предмети. Унікальний виняток становить знайдений в могилі на острові Кріт (XV ст. до н. е.) набір інструментів. Він складається з хірургічних щипців, свердел, скальпелів, великого розширювача для внутрішнього огляду і різноманітних за формою шматочків каменю і мармуру,

які, очевидно, призначалися для подрібнення лікарських інгредієнтів. Ще більш вражає схожість хірургічних інструментів з класичними грецькими зразками. Зроблені з міді, вони фактично ідентичні бронзовим і металевим інструментам, що з'явилися тисячу років потому в грецьких храмах лікування.

Один з найбільш повних наборів хірургічних інструментів стародавнього світу представлений на рельєфі, що знаходиться в єгипетському храмі Ком Омбо. На ньому зображено зонд, хірургічні щипці, пили, венорасширювач, каутер (металевий припалювач), перев'язувальні засоби, колба, цілющі рослини, пара ножиць, губка, різноманітні скальпелі, коробка для інструментів і банки.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

час – время

інші – другие

тварини – животные

колиска – колыбель

голка – иглолка

користувалися – пользовались

розширювач – расширитель

зразок – образец

засіб – средство

СУЧАСНІ ХІРУРГІЧНІ ІНСТРУМЕНТИ

Хірургічні інструменти можна поділити на спеціальні та загального призначення. У наші дні їх відомо понад тисячу.

Операція складається з ряду послідовних етапів. Залежно від того, яка робота виконується, використовуються певні інструменти, які розсікають тканини, розводять їх, фіксують, зупиняють кровотечу, з'єднують тканини тощо.

Роз'єднання тканин. Будь-яка операція починається з етапу, в якому задіяний скальпель. Цей хірургічний інструмент розсікає шкірні покриви і підшкірну клітковину. Далі для розсічення м'яких тканин використовуються, крім скальпелів, ножі, ножиці, електроножі, лазерні скальпелі, ультразвукові апарати та інші пристосування.

Зупинка кровотечі. Етап проводять із застосуванням лігатури для затиску судини, прошиванням тканин тощо.

Фіксація тканин. Хірургічні інструменти повинні забезпечувати розведення країв рани і фіксування органів для кращого огляду і зручності проведення маніпуляцій в глибині рани.

Основний етап. Використовуються спеціальні операційні набори.

З'єднання тканин. Виконують різноманітними шви́вачами, що з'єднують краї тканини металевими скріпками.

До пристосувань загального призначення відносять такі, які застосовуються для роз'єднання тканин перед операцією. Це – різноманітні ножі, скальпелі, ножиці, пилки, кусачки, долота. Допоміжними вважаються анатомічні та хірургічні пінцети, тупі й гострі гачки, зонди, розширювачі рани. Кровоспинними інструментами є затискачі і голки, а для з'єднання тканин застосовують різні голкотримачі з різучими та колючими голками.

Хірургічні інструменти. Основний набір.

В основний набір входять загальні хірургічні інструменти, які потрібні при будь-яких операціях, а також спеціальний інструментарій. Всі вони виготовляються з нержавіючої хромованої або високоякісної вуглецевої сталі, що володіє комплексом цінних механічних, фізико-хімічних і технологічних властивостей. Хірургічні інструменти виготовляють відповідно до затверджених медичних стандартів. Їх якість у значній мірі залежить від споконвічних властивостей матеріалів, з яких вони зроблені. Всі медичні пристосування повинні відповідати особливим вимогам: нетоксичність і біологічна інертність до тканин і середовища людського організму. При виготовленні інструментів необхідно передбачити, що їх будуть піддавати асептичній обробці. Важливий показник матеріалів – підвищена корозійна стійкість. Для того, щоб хірургічний інструмент був нержавіючим, до сталі додають певну кількість хрому.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

відомо – известно
кровотеча – кровотечение
пристосування – приспособление
огляд – осмотр

зручність – удобство
застосовують – применяют
установа – учреждение
властивості – свойства

СУЧАСНІ ВИДИ ШОВНОГО МАТЕРІАЛУ В ХІРУРГІЇ

Складно повірити, але історія хірургічних шовних матеріалів нараховує кілька тисяч років. Ще два тисячоліття до нашої ери назад застосування подібних засобів згадується в китайському трактаті про медицину.

Тоді мова йшла про шкірні і кишкові шви, для яких використовувалися нитки рослинного походження. Використовувалися й інші матеріали: волосся коней, волокна дерев і сухожилля тварин. А відомий зараз шовний матеріал кетгут (дослівно перекладається як кишка) був описаний Галеном ще в 175 році до нашої ери. Відтоді медицина зробила багато сміливих кроків уперед.

У середині XIX століття Джозефом Лістером були описані методи стерилізації ниток з кетгуту, і цей матеріал зайняв почесне перше місце серед шовних матеріалів. Ще одним подібним засобом можна вважати шовкову нитку, яка була винайдена на початку XX століття. У 30-х роках в лабораторіях Західної Європи побачили світ лавсан (поліефір) і капрон (поліамід). Принципово новий шовний матеріал поліпропілен з'явився в 60-і роки, а вінцем наукових відкриттів стали синтетичні нитки, що розсмоктуються.

Зараз основні види шовного матеріалу – це вікріл, шовк, нейлон, поліестр і поліпропілен, кетгут. Всі вони відповідають сучасним вимогам до подібного продукту: міцність нитки і вузлів, еластичність, гнучкість і біосумісність нитки. У науковій термінології є таке поняття як біодеструкція – здатність до розсмоктування в організмі. Хірургічні нитки можна умовно розділити на три групи: шовний матеріал, що розсмоктується (кетгут), що розсмоктується умовно (шовк, поліуретани, капрон) і не розсмоктується (поліефіри, лавсан, поліпропіленові матеріали, сталеві та титанові нитки).

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

нараховує – насчитывает
крок – шаг
почесне – почетное

шовк – шёлк
вимоги – требования
розсмоктується – рассасывается

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ ЗНЕБОЛЕННЯ

Термін «наркоз» у перекладі з грецької означає «оціпеніння». Згадки про наркоз можна знайти ще в посібниках древнього Вавилону, Єгипту, Китаю, Греції. А в 1844 році зубний лікар Уелс почав використовувати при видаленні зубів закис азоту.

Відкриття ефірного наркозу відкрило нову еру в хірургії. Перша демонстрація ефірного наркозу була публічно проведена лікарем В. Мортонем у Бостоні (США). А найперше оперативне втручання було проведено 16 жовтня 1846 року Уорреном з приводу пухлини підщелепної ділянки. Звістка про успіх американського вченого швидко стала відомою всім лікарям. А уже в січні 1847 року під ефірним наркозом оперував у Франції Мальгень, у 1847 році Сімпсон використав хлороформний наркоз.

Встановлення анестезуючої дії кокаїну (Анреп В. К., 1879 рік) створило фундамент для винайдення місцевої, а саме регіонарної анестезії.

Великою подією в історії знеболення став синтез у 1905 році першого замінника кокаїну – новокаїну. А вже через півстоліття людство знало близько тридцяти п'яти місцевих анестетиків.

Спинномозкову анестезію було відкрито у 1899 році. Історія епідуральної анестезії розпочинається в 1901 році, коли були вперше опубліковані дані про ефективність каудальної анестезії. З 1923 року цей вид анестезії стали широко використовувати для операцій на органах черевної порожнини.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

втручання – вмешательство	тиск – давление
звістка – известие	розчин – раствор
подія – событие	черевна порожнина – брюшная
знеболювання – обезболивание	полость

ВИПАДКИ, КОЛИ ЛЮДИ ОПЕРУВАЛИ САМІ СЕБЕ

Цікаво, що в історії медицини відомі випадки, коли люди оперували самі себе.

Леонід Рогозов

29 квітня 1961 року, на антарктичній станції «Новолазаревська», у лікаря Леоніда Рогозова почався напад апендициту.

За погодними умовами його неможливо було вивезти з полярної станції, а зволікання загрожувало смертю. Наступного дня лікар вирішив оперувати себе самостійно. Колеги полярники, що не мали ніякого відношення до медицини, подавали відважному хірургові інструмент. Операція тривала одну годину сорок п'ять хвилин. Через тиждень, коли стан стабілізувався, Леонід самостійно зняв шви.

Але приклад лікаря не єдиний, багато відважних людей робили собі операції без наркозу в екстремальних умовах.

Джері Лін Нільсен

У 1999 році лікар Американської станції «Амундсен – Скотт» Джері Лін Нільсен, виявила у себе пухлину грудей. Вона вирішила самостійно вирізати зразки тканини для аналізу. З літака були скинуті медикаменти, за допомогою яких Нільсен провела собі хіміотерапію. Вивезти лікаря з льодового континенту вдалося тільки через декілька місяців.

Інес Рамірес

Інес Рамірес з Мексики на сьогоднішній день вважається єдиною жінкою, яка змогла сама собі успішно провести кесаревий розтин. Вибору в неї не залишалося. Коли розпочались пологи з певними проблемами, вона знаходилась наодинці, а телефона під рукою не виявилось. Для цієї операції знадобилась одна година часу та столовий ніж. Хоча матері пізніше довелося довго лікуватись, зате дитина вижила.

Арон Ральстон

Це людина-легенда, про яку знято фільми, як документальні, так і художні.

Під час чергового сходження американський альпініст Арон Ральстон був змушений ампутувати собі руку, тому що кисть була затиснута великим валуном. Після такого інциденту він ще зібрав сили, щоб пройти вісім миль по пустинній, далекій від цивілізації місцевості і вийти до людей. Цікаво, що Ральстон після

цього випадку не здався і продовжив підкорювати гори з протезом.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

випадки – случаи

зволікання – промедление

пухлина – опухоль

кесаревий розтин – кесарево

сечение

літак – самолёт

ХІРУРГІЧНІ ОПЕРАЦІЇ З ПОДІЛУ СІАМСЬКИХ БЛИЗНЮКІВ

Починаючи з X ст. було проведено близько 200 операцій з розділення зрощених близнюків. Перша вдала спроба була зроблена в 1689 р. німецьким хірургом Кенігом – він розділив близнюків, зрощених в талії. Незважаючи на багатовіковий досвід проведення подібних операцій, кожна з них залишається унікальною і пов'язана зі значним ризиком.

Дві руки, дві голови, двасерця. Хіба не можна їх роз'єднати? Тепер в більшості випадків це вдається, але якщо близнюки мають спільні життєво важливі органи, такі, як серце або печінка, хірургічне втручання неможливе.

Найвідоміша з операцій такого типу була проведена на Радіца і Додіца – сіамських сестрах, народжених в 1888 році в індійському штаті Орісса. Вони були з'єднані грудними клітками і животами.

У 1893 році лондонський імпресаріо став показувати дівчаток в цирку. Потім, в 1902 році вони стали головним атракціоном виставки, організованої Французькою медичною академією. Тамто лікарі і виявили, що Додіца хвора на туберкульоз. Щоб врятувати життя сестри, вирішили їх розділити. Виключно складну операцію провів доктор Доуен. Але незабаром стало зрозуміло, що операція виявилася невдалою. Проте головна її мета – продовження життя Радіца – була досягнута, оскільки вона пережила свою сестру на цілих два роки.

Зараз операції проходять в більшості випадків цілком успішно. Тільки краніопегів (зрощених головами) можливості сучасної медицини не завжди дозволяють розділити.

Першу успішну операцію з розділення сіамських близнят зрощених головами зробив 14 грудня 1952 р. у лікарні Маунт-Синай, Клівленд, шт. Огайо, США, доктор Жак С. Геллер.

У Литві, в місті Алітус, живуть дванадцятирічні дівчинки, Вілія і Віталія Тамулявічуси, які з народження були приречені якщо не назагибель, то на жахливе життя. Якби не директор Московського інституту нейрохірургії ім. Бурденка академік Олександр Коновалов. Десять років тому він виконав першу операцію з розділення близнят, зрощених не тільки лобами і верхівками, а й мізками. Обличчя дівчаток знаходилися в різних площинах, одне повернене від іншого під кутом приблизно в 90°. В цілому близнюки витримали більше 20 складних операцій. Дівчатка ростуть веселими, балакучими, успішно навчаються і люблять читати.

Коли зрощені близнюки народжуються хворими, лікарі та родичі стикаються зі складною етичною проблемою. Часом тільки у одного близнюка є шанс вижити, і для цього потрібно пожертвувати життям другого близнюка. Батьки можуть зробити вибір на користь хірургічного поділу близнюків і порятунку життя найсильнішого з них.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

зрощені близнюки – сросшиеся близнецы

хірургічне втручання – хирургическое вмешательство

грудна клітка – грудная клетка
верхівка – макушка

обличчя – лицо

ризик – риск

ЦІКАВІ ФАКТИ ПРО ПЛАСТИЧНУ ХІРУРГІЮ

Пластична хірургія не завжди була популярна як серед медичних працівників, так і серед хворих. Трохи раніше в лікарській практиці, у разі проведення будь-якої операції з розрізами на шкірі, вважалося звичайною справою просто «зашити» розріз і залишити гоїтися. Ніхто навіть не думав про те, як буде виглядати цей шрам через деякий час.

Клініка пластичної хірургії стала виходом для багатьох.

Хоча є й відомості, що своєрідні клініки пластичної хірургії існували ще в стародавньому Єгипті. Так, у разі проведення складної операції, медики починали замислюватися не тільки про практичні якості йрезультативність операцій, але й про естетичні моменти.Ще в 1600 роках до н.е. лікарі стародавнього Єгипту з надзвичайною акуратністю накладали шви на рани і робили вигляд розрізів більш естетичними.

Клініки пластичної хірургії в Москві, стали офіційно з'являтися лише кілька років тому, тому що офіційна Російська медицина визнала пластичну хірургію як окремий напрямок у медицині лише на початку цього століття. Рішення про необхідність зробити собі пластичну операцію має залишатися за людиною. Кожен для себе вирішує сам, потрібно це чи ні.

На сьогодні пластична хірургія на піку своєї популярності. Нині можна збільшити, зменшити й переставити місцями усе, що бажає душа. Найбільшими фанатами таких змін є британці, за кількістю пластичних операцій вони посідають першу сходинку у Європі і третю у світі. Шаленими темпами їх наздоганяє і випереджає Південна Корея. Тут пластичних хірургів більше, аніж у будь-якій іншій країні світу. Зараз серед молодих клієнток неабиякою популярністю користується процедура зі збільшення нижніх повік. Така маніпуляція, на думку жінок, робить погляд загадковішим. Не бракує фантазії і японським пластичним хірургам. До них шикуються пацієнти, які бажають кардинально змінити життя. За двадцять хвилин і тисячу доларів пластичний хірург кількома змахами скальпеля змінює напрямок ліній на долоні. Японці впевнені, що у такий спосіб вони впливають на долю. Пластична хірургія стає усе популярнішою та доступнішою. І якщо раніше через руки хірургів пройшли майже усі екранні красуні (Шерон Стоун, Мелані Гриффіт, Мадонна, Шер), тепер серед прихильників таких процедур значно побільшало чоловіків. Гарно виглядати хочуть не лише голівудські мачо, серед яких Джоні Деп, Мікі Рурк, Сільвестр Сталоне, Аль Пачіно, а й звичайні чоловіки. Зокрема, вони корегують форму обличчя, вирівнюють носи, зменшують животи, але найбільше сучасні чоловіки прагнуть удосконалювати форму сідниць.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

розріз – разрез	випереджати – опережать
Стародавній Єгипет – Древний Египет	повіки – веки
у разі – в случае	не бракує фантазії – достаточно фантазии
сходінка – ступенька	шикуватися – вистраиваться
шалений – безумный	долоня – ладонь
наздоганяти – догонять	сідниці – ягодыцы

СПЕЦІАЛЬНІСТЬ: ВНУТРІШНІ ЗАХВОРЮВАННЯ

Серце, хвороби серця

Серце виконує величезну роботу і вимагає постійної уваги. Що його послаблює, і як цьому протистояти?

Цей орган невпинно працює. Такого навантаження не витримав би жоден механізм. Упродовж нашого життя серце скорочується більше 3,5 мільярдів разів для того, щоб кожна клітина нашого організму отримала свіжу кров, збагачену киснем та позбулася надлишку вуглекислого газу.

Існує безліч ситуацій, небезпечних для «мотора». Треба обов'язково звернутися до лікаря, якщо: раптово відчувається задуха, що виникла без видимої причини і не пов'язана з фізичним навантаженням; є схильність до непритомності; набрякають щиколотки, руки; сильне серцебиття; відчувається біль, який локалізується посередині грудної клітини і віддає в шию чи щелепу.

Профілактика завжди дешевше і легше лікування! Навіть якщо серце не турбує, треба щоденно піклуватися про його здоров'я. Вранці зробити комплекс вправ, в обід поплавати у басейні, на вечерю з'їсти рибу з овочами, обмежити кількість вкурених сигарет ... У меню обов'язково повинні бути продукти, багаті клітковиною (овочі, фрукти, цільнозерновий хліб, каші, неочищений рис, кукурудза, квасоля) та вітаміни-антиоксиданти А, С і Е (багато в овочах, фруктах, рослинних оліях, оливках, зеленому чаї, насінні соняшника).

Необхідно стежити за вагою. Кожен додатковий кілограм змушує серце посилено працювати, тому зазвичай у людей, що страждають ожирінням, воно дає збої.

Ми звикли вважати, що з проблемами серця стикаються лише літні люди. Насправді останнім часом серцево-судинні захворювання значно «помолодшали» – ними все частіше страждають 25-35-річні. Лікарі крім іншого дають ще одну важливу пораду: хочеш мати здорове серце – будь активним! Під час занять спортом в організм надходить багато кисню. Займаючись регулярно, можна знизити рівень шкідливого холестерину і цукру в крові, понизити кров'яний тиск.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

навантаження – нагрузка
позбулася – избавилась
надлишок – избыток
задуха – удушье

змушує – заставляет
літні люди – пожилые люди
порада – совет

ЗАХВОРЮВАННЯ ЩИТОВИДНОЇ ЗАЛОЗИ

Щитовидна залоза – важливий ендокринний орган, джерело потрібних для людського організму йодомістких гормонів. Виробляються ці гормони з такою швидкістю і в такій кількості, що забезпечує організму здоров'я. Для нормальної роботи щитовидної залози потрібен йод, оскільки він бере участь в утворенні гормонів залози. При нестачі йоду в їжі, воді, зовнішньому середовищі, а також при підвищеному надходженні його в організм функція щитовидної залози порушується і виникає захворювання, яке називається зоб. До згаданих причин, що сприяють виникненню зобу, додається одноманітне харчування з дефіцитом білку і вітамінів та нестача одних і надлишок інших мікроелементів. Не можна забувати про те, що додаткові умови для розвитку захворювань щитовидної залози склалися під впливом іонізуючої радіації після вибуху на Чорнобильській АЕС.

Одним із серйозних і частих ускладнень, які виникають на фоні зобної ендемії, є гіпотеріоз, який найчастіше зустрічається

в жінок. Хворих турбує млявість, сонливість, мерзлякуватість, осиплість голосу, запори. У більшості хворих відмічається рідкий пульс, схильність до простудних захворювань, які пробігають без температури. Нерідко розвивається анемія, в жінок порушується менструальний цикл, що може стати причиною безпліддя.

Для лікування гіпотеріозу використовуються препарати гормонів щитовидної залози, приймати які хворим доводиться впродовж багатьох років. При припиненні лікування всі ознаки хвороби повертаються.

Ендемічний зоб – захворювання, яке характеризується збільшенням щитовидної залози, частіше без порушення її функції і виникає в певних місцевостях. Розвиток хвороби спричинюється нестачею йоду. Також сприяє захворюванню неповноцінне харчування, інтоксикація, недостатнє надходження в організм цинку, кобальту, міді, бромю, не виключена роль спадковості.

Профілактикою захворювань щитовидної залози є йодування солі, повноцінне харчування.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

джерело – источник
надходження – поступление
одноманітний – однообразный
млявість – вялость

мерзлякуватість – озноб
схильність – склонность
спадковість – наследственность

ЯК ЗМІЦНИТИ НИРКИ

В організмі, як відомо, непотрібних органів не буває – усі важливі і необхідні. Однак нирки відповідальні за видалення шлаків, речовин, що не засвоюються організмом, і за відсутності подібної функції його швидка загибель була б неминуча. Людське тіло влаштоване так, що в процесі споживання продуктів харчування утворюються відходи, які повинні бути усунені з організму. Вельми актуальне питання зміцнення нирок і запобігання їх від хвороб.

Нирки – це своєрідний фільтр організму, тому важливо стежити за тим, щоб їх не перевантажувати. Йдеться про правильне

харчування. Фрукти, овочі, ягоди, зелень, мінеральна вода, натуральні соки – обов’язково повинні бути присутніми у вашому раціоні. Зайве навантаження на нирки надають такі продукти як м’ясо, маринади, копчені та солоні страви, спеції, алкоголь, кава тощо.

Але є засоби, що дозволяють очищати нирки. Таку процедуру необхідно здійснювати кожній дорослій людині, якими б здоровими нирками вона не володіла – пам’ятаючи про те, що організм з часом має властивість «зношуватися» і гірше виконувати свої функції.

Під очищенням нирок мається на увазі використання сечогінних засобів. В аптеці у вільному продажу є сечогінні збори, також ви самі можете підготувати собі подібний засіб, користуючись дарами природи. Журавлина, брусниця, кавун – сильні сечогінні засоби, причому ягоди здатні попереджати утворення каменів у нирках. Необхідно тільки уточнити курс вживання лікарських трав, ягід і його особливості – це можна зробити в аптеці. Також як сечогінний використовують відвар лляного насіння.

Для профілактики ниркових захворювань лікарі рекомендують: не застуджувати нирки, періодично пити сечогінні засоби, вживати в день не менше 1,5 л води, і тільки кип’ячену, вживати менше солі і намагатися дотримуватися правил здорового харчування, не переїдати, при перших появах дискомфорту в попереку звертатися до лікаря.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

нирки – почки

запобігання – предотвращение

харчування – питание

сечогінний – мочегонный

поперек – поясница

ХОЛОДНІ ПАЛЬЦІ

Це явище має медичні назви – хвороба Рейно і синдром Рейно. Подібні відчуття може пережити будь-яка людина. Однак комусь для цього потрібно зануритися в крижану ополонку, а іншому достатньо за температури -1°C вийти на вулицю.

цю в тонких рукавичках... Пальці біліють і навіть набувають блакитного відтінку. Відігрівшись, стають червоними й опу-хають. Відновлення кровообігу часто супроводжується болем, який після глибого охолодження може бути тривалим і навіть нестерпним.

Причина зовсім не в зніженості організму. Ця патологія може бути результатом спадкової схильності, надмірної активності вегетативної нервової системи, травм центральної нервової системи, емоційних проблем. Хоч якою була б причина, відчуття дуже неприємні. Хвороба та синдром Рейно зазвичай не потребують медичного втручання. Проте в серйозних випадках пальці можуть слабшати і втрачати чутливість, тому варто звернутися до лікаря, якщо вам здається, що ситуація змінюється на гірше. А щоб цього не сталося, постарайтеся змінити свій спосіб життя.

Рухайтесь. Рух розганяє кров і підтримує периферійні судини в розширеному стані. Робіть кілька енергійних вправ перед тим, як вийти на холод, – це набагато ефективніше, ніж намагатися відігріти вже змерзлі кінцівки.

Тренуйте судини. Життя в закритому приміщенні за постійної температури послаблює механізми терморегуляції. Чергування спеки і холоду тренує їх. Баня і сауна, контрастний душ, ходьба босоніж, розтирання снігом – усе піде на користь.

Залізо – важливий мікроелемент. Його нестача впливає на роботу терморегуляційних механізмів організму. Найпростіший аналіз крові на гемоглобін покаже, чи не тут криється причина вашої проблеми. Якщо цей показник низький, постарайтеся «підтягти» залізо до норми: їжте продукти, багаті залізом, приймайте полівітаміни, а якщо лікар рекомендує – то й препарати заліза.

Більше пийте. Зневоднення знижує в організмі об'єм крові, яка циркулює. Велика чашка гарячого бульйону – найліпший варіант перед виходом із дому. Трав'яний чай із медом, настій шипшини або домашній лимонад особливо корисні в холодну пору року.

Навіть пасивне куріння шкодить. Тютюновий дим дуже негативно впливає на кровообіг, навіть якщо курите не ви, а ті, хто вас оточує.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

відчуття – ощущение
спадкова схильність – наслед-
ственная предрасположенность

чутливість – чувствительность
спека – жара
зануритися – окунуться

ГЕРІАТРІЯ

Геріатрія – це наука про хвороби людей похилого та старого віку. Геріатрична медицина вивчає захворювання, які в основному супроводжують старість: послаблення пам'яті, перелом бедреної кістки, аденома. В центрі її уваги знаходяться хвороби, характерні для інших вікових груп, які мають специфічні особливості в старості (атеросклероз з його ускладненнями, артеріальна гіпертензія, гіпертонічна хвороба, онкологічні захворювання).

Старість – це закономірний заключний період вікового розвитку. Старіння – руйнівний процес, який розвивається наростаючи з віком. Старіння призводить до розвитку вікової патології. Впродовж життя уява про час приходу старості змінилась. Так у стародавньому Римі середня тривалість життя була 28-30 років, і тому 40-річні люди вважалися старими, а 60-річні депонтинусами. Зараз вік 49-50 років є середнім, а 60-74 роки похилим. Людей в 75 річному віці і старіше називають старими. Старіше 90 років довгожителами.

Розділяють календарний і біологічний вік. Люди старіють в різному темпі і тривалість їх життя, їх можливості в одному і тому ж віці відрізняються одне від одного.

Біологічний вік – це міра старіння організму, його здоров'я, справжньої тривалості життя; чим більше календарний вік людини випереджає біологічний, тим повільніший темп його старіння, тим більша повинна бути його тривалість життя.

Геронтологи надають важливого значення комплексу факторів: генетичним, екологічним, психологічним, трудовим. Необхідно бути працелюбним, зваженим, вольовим, дисциплінованим. Важливо зберегти раціональний режим праці і відпочинку. Для зміцнення здоров'я людей похилого віку і забезпечення нормального фізіологічного процесу старіння організму призначають спеціальні лікарські препарати, які призначені для профілак-

тики передчасного старіння. Про здоров'я треба пам'ятати змолочу, а не тільки тоді, коли прийшла старість.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

похилий – пожилой

ускладнення – осложнение

впродовж – в течение

тривалість – продолжительность

зважений – уравновешенный

передчасний – преждевременный

ПРОФЕСІЙНІ ЗАХВОРЮВАННЯ

Не секрет, що навіть улюблена робота часом завдає нам деякі неприємності. Багато професій пов'язані з небезпекою і шкодою для здоров'я. Навіть прості офісні працівники, і ті ризикують здоров'ям, просиджуючи нерухомо по кілька годин у своїх кабінетах.

Професійним захворюванням називають хронічну або гостру недугу, причиною якої став тривалий вплив на працівника шкідливих виробничих факторів.

Профзахворювання поділяються на два основні види: гострі і хронічні.

До перших належать недуги, що виникли в результаті короткого (протягом не більше однієї робочої зміни або робочого дня) впливу отруйних речовин або шкідливих чинників. Якщо певний фактор впливав протягом довгого часу, ефект від нього накопичувався впродовж тривалого терміну, тут говорять про хронічне професійне захворювання.

Список професійних захворювань ділиться на сім основних груп.

1. Захворювання, що викликані гострим впливом хімічних факторів.

Сюди належать хронічні отруєння і їх наслідки, самостійні чи в поєднанні з іншими ураженнями: анемією, нефропатією, гепатитом, ураженням очей, кісток, нервової системи, органів дихання токсичного характеру.

2. Захворювання, що виникли через вплив промислових аерозолів.

Сюди віднесені професійні бронхіти, дистрофічні зміни верхніх дихальних шляхів.

3. Хвороби, що виникли в результаті впливу фізичних факторів.

Очолює список променева хвороба, розлади вегетосудинної системи. Сюди ж належать вібраційна хвороба, катаракта, перегриви, опіки.

4. Захворювання, які виникли внаслідок фізичних перевантажень.

У цьому списку знаходяться: неврози, варикозне розширення вен і багато інших хвороб, зокрема деякі розлади жіночої статеві сфери.

5. Хвороби, викликані впливом біологічних факторів.

Це інфекційні та паразитарні хвороби, набуті в процесі професійної діяльності в результаті контакту з хворими, дисбактеріози і кандидози, обумовлені контактом із зараженими речовинами.

6. Алергічні захворювання.

Сюди відносять риніти, бронхіти та інші прояви алергії, що виникли в результаті контакту з речовинами і сполуками, що містять алергени.

7. Новоутворення злоякісного характеру (рак).

Це пухлини печінки, шкіри, сечового міхура, лейкоз, ракові захворювання шлунка, пухлини рота та органів дихання, кісток, викликані впливом шкідливих речовин, наявних на робочому місці.

Звичайно, це не повний список професійних захворювань, а лише загальні поняття. Чи належить недуга до профзахворювання вирішують фахівці, які попередньо досліджують умови праці, знайомляться з результатами щорічних медичних обстежень, з'ясовують, впливу яких шкідливих факторів працівник міг піддаватися на робочому місці.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

шкідливий – вредный
виробничий – производственный
отруйний – ядовитый
накопичувався – накапливался

впродовж – на протяжении
ураження – поражение
променева хвороба – лучевая
болезнь

СОННА ХВОРОБА

Сонна хвороба – природно-осередкове захворювання, поширене тільки в Африці в межах між 15° пн.ш. і 28° пд.ш. Щороку сонна хвороба діагностується у 50 – 70 тис. осіб. Смертність від сонної хвороби настільки висока, що, наприклад, в деяких районах Уганди, як вказує Н. Н. Плотніков, чисельність населення за 6 років знизилася з 300 тис. до 100 тис. осіб. На боротьбу з цією страшною недугою 36 країн Африканського континенту, де вона лютує, щорічно витрачають близько 350 млн доларів на рік, проте до теперішнього часу все ще не створено вакцини проти сонної хвороби.

Розрізняють два види африканської сонної хвороби – гамбійська сонна хвороба та родезійська сонна хвороба. Обидва типи передаються з укусом інфікованої мухи цеце та є розповсюдженими переважно у сільській місцевості. Мухи переносять хворобу від тварин і людей, що є носіями трипаносом. Останні швидко розмножуються у крові людини, укушеного мухою, проникаючи туди зі слиною комахи. Збудники сонної хвороби – плоскі паразити довгасто-веретеноподібної форми. Вони дуже маленькі (12-20 мкм в довжину), але рухливі, легко переміщуються з місця на місце за допомогою напівпрозорої мембрани, що йде уздовж тіла.

Trypanosomabruceigambiense є причиною більш, ніж 98% усіх зареєстрованих випадків. Цікаво те, що сонна хвороба постійно мутує. Перша хвиля трипаносом гине від антитіл, але в ході цієї невидимої боротьби виробляється нова, антигенна форма інфекції. При цьому один штам сонної хвороби утворює кілька сотень нових варіантів паразитів. Тому за відсутності адекватного лікування людина абсолютно беззахисна перед африканською сонною хворобою.

Ця хвороба регулярно зустрічається у деяких регіонах Африки на південь від Сахари, причому кількість населення, якому ця хвороба загрожує, становить приблизно 70 мільйонів осіб у 36 країнах. Станом на 2010 рік від цієї хвороби померло близько 9000 людей. Приблизно 30000 людей зараз є інфікованими. Більше, ніж 80% цих випадків трапилося у Демократичній Республіці Конго. Три останні великі спалахи захворювання спостеріга-

лися здебільшого в Уганді та у басейні Конго з 1896 по 1906 рік та двічі у 1920 та 1970 роках у декількох африканських країнах.

СЛОВА ДЛЯ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ:

природно-осередкове захворювання – природно-очаговое заболевание

лютує – свирепствует

сільська місцевість – сельская местность

слина – слюна

пласкі – плоские

випадок – случай

траплятися – случаться

спалах – вспышка

ХВОРОБА КРОВІ – ЛЕЙКОЗ

Від страшних злоякісних захворювань крові не застрахований ніхто. Вони вражають і новонароджених, і людей похилого віку, не знаючи пощади.

Лейкози виникають після мутацій клітин кісткового мозку, відповідальних за виробництво клітин крові. За характером перебігу хвороби виділяють кілька типів лейкемій – хронічна і гостра форми. Хронічна форма захворювання розвивається за кілька років, тоді як гостра форма розвивається досить стрімко і часто призводить до смертельного результату. Хронічний лейкоз обумовлений спадковістю. А факторами, що зумовлюють гостру форму захворювання, вважаються вплив речовин хімічної природи (продукти нафтопереробки, бензол), імунodefіцит, іонізуюче випромінювання, хромосомні дефекти та інші.

До загальноновстановлених симптомів лейкозу відносять підвищення температури, болі в суглобах і кістках, головні болі, збільшення селезінки, схильність до кровотеч і синців, слабкість, відсутність апетиту, набрякання лімфатичних вузлів, часті інфекції, зниження ваги. Головний симптом – прояв різких зрушень показників клітинного складу крові. Присутні стомлюваність, порушення функцій шлунково-кишкового тракту, слабкість, анемія, збільшення печінки.

Раптовий початок з лихоманкою, в більшості випадків з кровоточивістю, стоматитом, ангіною характерний для гострої

форми лейкемії. При хронічній формі хвороби, що триває від року і більше, характерні періоди тимчасового поліпшення, що тривають кілька місяців, і подальше відновлення клінічних симптомів.

Діагноз гострої форми лейкозу підтверджується присутністю в кістковому мозку бластів. Для ідентифікації цього виду захворювання використовують цитогенетичні, імунологічні, гістохімічні методи дослідження. Для постановки діагнозу хронічної форми лейкозу в більшості випадків достатньо встановити абсолютний лімфоцитоз, який представлений зрілими клітинами, що знаходяться в мазку периферичної крові.

Головною умовою виживання хворих зі зниженням кількості в крові лейкоцитів, що виник після хіміотерапії, є профілактика інфекцій. Тільки тому необхідними умовами є строгий санітарний і дезінфекційний режим, а також повна ізоляція хворого на лейкоз. З метою профілактики прописують противірусні препарати, а також антибіотики.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

перебіг – течение

зумовлюють – обуславливают

суглоб – сустав

набрякання – опухание

зрушення – сдвиг

стомлюваність – утомляемость

ЛИХОМАНКА ЕБОЛА

Лихоманка Ебола – гостре природно-осередкове вірусне захворювання, що протікає з ураженням печінки, нирок, судинної і центральної нервової систем, проявляється лихоманкою, жовтяницею, геморагічним синдромом і нирковою недостатністю.

У 1976 році на півдні Судану і в північних районах Заїру спостерігалися спалахи геморагічної лихоманки з дуже високою смертністю (60-87%). З матеріалу, отриманого від хворих і померлих, було виділено вірус, за будовою і властивостями подібний до вірусу Марбурга, але мав інший антигенний склад. Но-

вий вірус отримав назву вірусу Ебола, а викликана ним інфекція – лихоманки Ебола.

В описаних спалахах захворювання носило риси антропонозної інфекції (що передається від людини). Джерелом збудника були хворі люди. Зараження людини відбувається при безпосередньому, тісному і тривалому контакті з хворими лихоманкою Ебола (медичний догляд, перебування в одній лікарняній палаті, проживання в одній кімнаті і т. п.). Найбільш імовірна передача збудника через руки, забруднені кров'ю (або випорожненнями, що містять кров) і сечею хворого, через шприци при ін'єкціях.

Інфекція має схильність до епідемічного поширення. Інкубаційний період при лихоманці Ебола становить у середньому 7-14 днів. Захворювання починається раптово з сильного головного болю в лобовій, а потім і в потиличній частині голови. Одночасно з'являються прогресуюча слабкість, болі в суглобах, шийні й поперекові м'язові болі. З першого дня хвороби температура тіла підвищується до 39-40 °. На 2-3-й день у більшості хворих розвивається пронос, до якого пізніше приєднується блювота. На 3-5-й день хвороби практично у всіх хворих розвивається геморагічний синдром, який проявляється кривавою блювотою, кровотечами з носа, рота, піхви, місць ін'єкцій.

На 5-7-й день хвороби може з'явитися макулопапульозний висип. Краще помітний на кінцівках і в нижній частині живота. Через 5-6 днів спостерігається лущення. Дуже характерні болі ріжучого характеру в грудях і сухий кашель. Втрати рідини з випорожненнями і розлади водного обміну часто призводять до зневоднення. Хворі швидко худнуть, що пов'язано також з повною втратою апетиту. Досить часто розвиваються розлади психіки: неадекватна поведінка, збудження, агресивність та ін. Шок, зневоднення і кровотечі призводять до загибелі хворого на 5-8-й дні хвороби. Одержання тривале, з вираженим астеничним синдромом.

Прогноз при лихоманці Ебола завжди серйозний, смертність перевищує 50%.

Терапія лихоманки Ебола включає виявлення та ізоляцію хворого в стаціонарі з дотриманням строгих заходів безпеки (бокс з пониженим тиском, використання респіраторів, рукавичок, окулярів при обстеженні хворого та дослідженні патологіч-

ного матеріалу, дезінфекція випорожнень). Суворе дотримання режиму стерилізації, використання одноразових шприців, голок, систем для переливання плазми, крові, кровозамінників в медичних установах.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

лихоманка – лихорадка	збудник – возбудитель
ниркова недостатність – почечная недостаточность	поширення – распространение
дотримання – соблюдение	медична установа – медицинское учреждение
спалах – вспышка	

ПЕРШІ ОЗНАКИ ЦУКРОВОГО ДІАБЕТУ

Сьогодні діагностика цукрового діабету на ранніх стадіях дуже важлива. Цукровий діабет відноситься до ендокринних хвороб. Він пов'язаний з розладом функцій підшлункової залози, у зв'язку з чим порушений механізм взаємодії гормону інсуліну з клітинами організму, або інсулін, не виробляється в достатній кількості. У зв'язку з нестачею інсуліну, збільшується вміст глюкози в крові. Клітини не отримують потрібної енергії для функціонування. Із загальної кількості хворих у 50% випадків цукровий діабет призводить до наступних ускладнень: порушень зору, розвитку хвороб нирок, розвитку хвороб нервової системи.

За класифікацією цукровий діабет поділяють на два типи. Перший тип пов'язаний з недостатньою кількістю інсуліну, що виробляється в організмі, у зв'язку з неправильною роботою підшлункової залози. Переважна кількість хворих з першим типом діабету живуть тільки завдяки регулярним ін'єкціям інсуліну. Другий тип діабету пов'язаний з порушенням взаємодії клітин і гормону інсуліну, і часто буває так, що пацієнти протягом тривалого часу не підозрюють про свою хворобу. Досить часто це захворювання діагностують випадково, наприклад, при аналізі крові на цукор або ж при аналізі сечі.

Виникнення цукрового діабету не залежить від віку, він може з'явитися на будь-якому етапі життя, але найбільшому ризику його розвитку схильна старша група населення.

Основні ознаки цукрового діабету: часте сечовипускання; спрага, яка пов'язана з надмірним виділенням сечі; постійне відчуття голоду; безпричинне зниження ваги. Вторинні симптоми розвиваються поступово протягом всього життя. До них відносяться проблеми шкірного покриву. Для діабету характерні затяжні захворювання шкіри, які дуже довго лікуються, а вогнища інфекцій виявляють схильність до нагноєння. Також в деяких випадках реєструється зниження чутливості кінцівок, починаючи з пальців рук і ніг, і закінчуючи кистями і стопами. Сюди також відноситься шкірний свербіж, а також свербіж слизових оболонок.

Кожній людині варто звертати увагу на ознаки цієї хвороби для того, щоб оперативно звернутися за допомогою до лікарів. Тільки уважне ставлення до стану здоров'я дасть змогу уникнути розвитку ускладнень, які небезпечні для життя.

СЛОВА ДЛЯ ДОВІДКИ:

поширене захворювання –	спрага – жажда
расп-ространённое заболевание	слизові оболонки – слизистые
підшлункова залоза– поджелу-	оболочки
дочная железа	ставлення – отношение
порушення зору – нарушение	небезпечні – опасные
зрение	

СЛОВА ДЛЯ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ

Місяці року. Пори року

грудень	березень	вересень	зима	літо
січень	квітень	жовтень	весна	осінь
лютий	травень	листопад		

Назви природних та стихійних явищ

блискавка	гроза	лід	снігопад
буревій	дощ	міраж	спека
веселка	завірюха	обмерзання	хмари
виверження	заметіль	ожеледиця	хурделиця
вихор	землетрус	опад	хуртовина
вітер	злива	повінь	явище
віхола	зорепад	полярне	саяво
грім	іній	посуха	
град	кулевидна	блискавка	смерч

Привітання та побажання

Доброго ранку!	Доброго вечора!
Доброго дня!	Добри вечір!
Добридень!	Доброго здоров'я!
Здрастуйте!	Привіт!
Здорові будьте!	Бажаю вам здоров'я, щастя, успіхів!
Вітаю!	Щасливих вам свят!
З приїздом вас!	Бажаю вам приємно провести свята!
Поздоровляю вас!	На здоров'я!
Зі святом вас!	Дозвольте вітати вас від імені...
Вітаю з днем народження!	Наше щире вітання...
З Новим роком!	Вітання з України!
З Різдвом Христовим!	

Звертання

Дорогі друзі!	Шановна громадо!
Дорогий друже!	Дядьку!
Громадянине!	Тітонько!
Громадянко!	Мамо!
Пане (добродію)!	Тато! Батьку!
Пані (добродійко)!	Юначе!
Панове!	Дівчино!
Товариші!	Господарю! Господине!
Вельмишановний...	Дідусю!
Високоповажний...	Бабусю!

Прощання

До побачення!	Бувайте здорові!
Вибачте, мені час іти.	На все добре!
На жаль, я поспішаю.	Усього найкращого!
Сподіваюсь, ми скоро побачимось.	Бувайте.
До наступної зустрічі!	Щасливо!
До неділі!	Щасливої дороги!
Прощайте, друзі!	Вітайте ваших батьків.
Хай вам щастить!	До скорої зустрічі!

Запрошення та прохання

Я хочу запросити вас до себе. Пропоную вам зіграти в шахи.
Я хочу попросити вас зробити мені послугу. Прошу сідайте.
Проходьте, будь ласка (прошу, проходьте)! Скажіть, будь ласка,...

Підійдіть, будь ласка, ближче! Ласкаво просимо!

Чи можете ви позичити мені свій словник. Будьте ласкаві, напишіть.

Дозвольте запросити вас... Давайте проведемо вечір разом.

Будьте такі ласкаві, поясніть... Чи можу я попрохати...?

Як ви дивитесь на прогулянку пішки? Чи не хотіли б ви...

Прошу допомогти мені зробити цей переклад. Чи не бажаєте ви...

Дозвольте мені увійти (вийти, запитати. відповісти). Чи не могли б ви...

Згода, підтвердження

Згоден.	Обов'язково.
Я не заперечую.	Безперечно.
Домовилися.	Безсумнівно.
Ви маєте рацію.	Ми в цьому впевнені.
Це справді так (правильно).	Будь ласка (прошу).
Авжеж (звичайно, певна річ, що) можна.	Гаразд (добре).
Чудово.	З приємністю (із задоволенням).
Саме так.	Ще б пак.
Напевно.	Так.

Заперечення, відмова

Ні.	Це неможливо.
Ні, це не так.	Ви не маєте рації.
Нас це не влаштовує.	Ви помиляєтесь.
Я не згодний (згоден).	Не треба.
Це не точно.	Я заперечую це.
Не можна.	На жаль, не зможу.
Ні, не бажаю.	Шкодую, але я мушу відмовитися.
Ні в якому разі.	Нізащо.
Це виключено.	Про це не може бути й мови.
Цього не може бути.	Нічого подібного.
Це даремна трата часу.	Не варто про це нагадувати.
Не гай даремно часу.	Цього ще не вистачало.
З мене цього досить.	Аж ніяк.

У гостях

Добре, що ви прийшли.	Нам уже час іти.
Проходьте, будь ласка.	Це була приємна зустріч.
Будьте як удома.	Ми чудово провели час.
Сідайте, будь ласка.	Дуже вдячні за все.
Я дуже радий вас бачити.	Щасливо доїхати додому!
Скільки ми з вами не бачились.	

Фрукти та овочі, ягоди та горіхи

агрус	ліщина	порічки	буряк	морква
брусниця	малина	слива	огірок	гарбуз
буяхи	мигдальсунія	капуста	перець	
глід	ожина	терен	картопля	помідор
горобина	персик	чорниця	квасоля	цибуля
журавлина	плоховник	шипшина	кукурудза	часник
кавун	полуниця	ялівець		

Продукти харчування

борошно	кава	напій	сіль	
буженина	кефір	оселедець	сметана	
вершки	ковбаса	оцет солодоші		
вершкове масло	коровай	питна вода	соняшникова олія	
вівсянка	кріп	пшениця	хліб	
гірчиця	крупа	пшоно	хрін	
горілка	ласощі	прянощі	цукор	
горох	мінеральна вода		рис	чай
гречка	молоко	родзинки	яйце	
дріжджі	м'ясо	сало	ячмінь	

Традиційні українські страви

битки	галунки	куліш	пампушки
борщ	галушки	кутя	писанки
бульйон	картопляники	локшина	смажена риба
вареники	каша	млинці	узвар
варення	крашанки	паляниця	яєчня

Назви тварин, птахів, комах та плазунів

бджола	журавель	кошеня	олень
білка	заєць	кролик	павук
ведмідь	змія	курка	півень
віл	зозуля	курча	свиня
вовк	індик	ластівка	снігур
горобець	їжак	лелека	собака
грак	качка	лисиця	чапля
гуска	кішка	мавпа	шпак
гава	коник-стрибунець	метелик	щеня
жаба	корова	мураха	ящірка

Назви рослин

айстра	дзвоники	осика	фіалка
акація	конвалія	очерет	хміль
барвінок	конюшина	пирій	чебрець
білотка	кропива	півонія	черемха
бузок	кульбаба	підсніжник	чистотіл
верба	лілія	пролісок	шавлія
волошка	льон	рута	шипшина
гірчак	мати-й-мачуха	смерека	щавель
деревій	м'ята	троянда	ялина

Предмети побуту

відро	келих	ніж	склянка
віник	килим	ополоник	сковорідка
виделка	кухоль	пляшка	стіл
горщик	ложка	посуд	стілець
діжа	макітра	рушник	тарілка
кавник	миска	сільничка	цукорниця
каструля	мисник	скатертина	чарка

Складові частини будинку. Меблі

вікно	кімната	лава	піч	стіна
ганок	ковдра	ліжко	подушка	хата
дах	колиска	ліжник	пори́г	шафа
двері	комин	ослінчик	сіни	
диван	крісло	підлога	стеля	

Предмети одягу. Головні убори. Взуття

берет	гумовий виріб	панчохи	светр	хутро
брюки	жупан	перли	сорочка	черевики
валянки	капелюх	піджак	спідниця	чоботи
взуття	кожух	прикраси	спідня білизна	шкарпетки
вовняний	вибір	комбінезон	ремінь	стрічка
головний	убір	кросівки	рукавиці	шкіра
гудзик	намисто	сандалі		сукня
			хустка	

Назви професій, спеціальностей та родів діяльності

адвокат	журналіст	мисливець	прокурор
будівник	залізничник	музикант	рибалка
вантажник	інженер	муляр	слюсар
викладач	коваль	оператор	суддя
військовий	комбайнер	перекладач	тесляр
водій	конструктор	перукар	токар
вчитель	кравець	письменник	тракторист
диктор	кухар	поет	шахтар
директор	лікар	прибиральниця	швачка
електрик	маляр	прикордонник	юрист

Частини тіла людини

брова	живіт	палецьспина	
будова тіла	кистьступня	стегно	
вилиця	кінцівкапахва	тім'я	
волосся	кістка підборіддя	тулуб	
вухо	колінопіднебіння	хребет	
голова	лікотьплече	чоло	
гомілка	ніготь	потилиця	щелепа
груди	ніс	п'ятка	щока
долоня	обличчясідниця	язик	
зап'ясток	окоскроня		

Внутрішні органи людини

артерія			
барабанна перетинка	легені	серце	
бронхи	лімфатичний вузол	сечовий міхур	
вени	лімфатична система	сечовипускання	
грудна клітка	мозок	сечо-статева система	
дихальна система	м'язи	слизова оболонка	
ендокринна система	нирки	статеві органи	
жовчний міхур	нервова система	стравохід	
кишечник	нутрощі	судина	
кишка	печінка	травна система	
кровообіг	підшлункова залоза	черевна порожнина	
кровообігання	ротова порожнина	шлунок	
кровоносна система	селезінка	яєчники	

Лікарська термінологія

вагітність	лікарняне ліжко	речовина
відділення	ліки	рідина
втрата свідомості	милиці	розріз
забиття	нежить	розтин
запалення	немовля	рукавички
запаморочення	новонароджений	садно пухлина
оглядстати на облік		
захворювання	оглядова кімната	судом
каліка	опромінення	тиск
картка	пацієнт	хворий
крапельниця	переливання	хірургічне втручання
лабораторія	пігулки	щеплення
лікар	подряпина	
лікарня	пологи	
лікарняне	породілля	

ПЕРЕЛІК ВІРШІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАПАМ'ЯТЬ

ІВАН КОТЛЯРЕВСЬКИЙ (1769 – 1838)

ОЙ Я ДІВЧИНА ПОЛТАВКА...

Ой я дівчина полтавка,
А зовуть мене Наталка.
Дівка проста, некрасива,
З добрим серцем, неспесива.
Коло мене хлопці в'ються
І за мене часто б'ються.
А я люблю Петра дуже,
До других мені байдуже.
Мої подруги пустують
І зо всякими жартують,
А я без Петра скучаю
І веселості не знаю.
Я з Петром моїм щаслива,
І весела, й жартівлива,
Я Петра люблю душею,
Він один владіє нею.

СОНЦЕ НИЗЕНЬКО, ВЕЧІР БЛИЗЕНЬКО...

Сонце низенько, вечір близенько,
Іди до мене, моє серденько!
Ой вийди, вийди, та не барися,
Моє серденько, розвеселися.
Ой вийди, вийди, серденько,
Галю,
Серденько, рибонько, дорогий
кришталю!
Ой вийди, вийди, не бійсь морозу,
Я твої ніженьки в шапочку вложу.

Через річеньку, через болото
Подай рученьку, моє золото!
Через річеньку, через биструю
Подай рученьку, подай другу!
Ой біда, біда, що я не вдався, –
Брів через річеньку, та не вми-
вався.
Ой завернуся та умиюся,
На свою милую хоч подивлюся.
“Ой, не вертайся, та не вмивайся,
Ти ж мені, серденько, й так спо-
добався.
Ой там криниця під перелазом –
Вмиємось, серденько, обоє разом.
Моя хустина шовками шита –
Утремось, серденько, хоч буду
бита.
Битиме мати, знатиму, за що:
За тебе, серденько, не за ледащо!”

ТАРАС ШЕВЧЕНКО (1814 – 1861)

ЗАПОВІТ

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Україні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.
Як понесе з України

У синєє море
Кров ворожу... отоді я
І лани і гори –
Все покину і долину
До самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю бога.
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Не злим тихим словом.

Рече та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива,
Додолю верби гне високі,
Горами хвилю підійма.
І блідий місяць на ту пору
Із хмари де-де виглядав,
Неначе човен в синім морі,
То виринав, то потопав.
Ще треті півні не співали,
Ніхто нігде не гомонів,
Сичі в гаю перекликались,
Та ясен раз у раз скрипів.

ЛЕОНІД ГЛІБОВ (1827 – 1893)

Стоїть гора високая,
Попід горою гай,
Зелений гай, густесенький,
Неначе справді рай.

Під гаєм в'ється річенька,
Як скло вона блищить;
Долиною зеленою

Кудись вона біжить.

Край берега, у затишку,
Прив'язані човни;
А три верби схилилися,
Мов журяться вони,

Що пройде любе літечко,
Повіють холода,
Осиплеться їх листячко,
І понесе вода.

Журюся й я над річкою...
Біжить вона, шумить,
А в мене бідне серденько
І мліє, і болить.

Ой річечко, голубонько!
Як хвилички твої –
Пробігли дні щасливі
І радощі мої...

До тебе, любя річенько,
Ще вернеться весна;
А молодість не вернеться,
Не вернеться вона!..

Стоїть гора високая,
Зелений гай шумить;
Пташки співають голосно,
І річечка блищить.

Як хороше, як весело
На білім світі жить!..
Чого ж у мене серденько
І мліє, і болить!

Болить воно та журиться,
Що вернеться весна,
А молодість... не вернеться,
Не вернеться вона!..

СТЕПАН РУДАНСЬКИЙ (1833 – 1873)

Світить місяць серед неба,
Зірочки кругом,
І всі люди сном заснули,
Опівнічним сном!..
Один я лиш не дрімаю,
Край вікна стою;
І тобі, дівча, співаю
Про тугу свою!..
Чи спиш, мила, чи дрімаєш?
Любка, пробудись!
Пробудися і в віконце
Виглянь-подивись!..
Най погляну на ті личка,
Що палахкотять,
На ті очі, чорні очі,
Що вогнем горять!..

ІВАН ФРАНКО (1856 – 1916)

Чого являєшся мені
У сні?
Чого звертаєш ти до мене
Чудові очі ті ясні,
Сумні,
Немов криниці дно студене?
Чому уста твої німі?
Який докір, яке страждання,
Яке несповнене бажання
На них, мов зарево червоне,
Займається і знову тоне
У тьмі?
Чого являєшся мені
У сні?
В житті ти мною згордувала,
Моє ти серце надірвала,
Із нього визвала одні

Оті ридання голосні -
Пісні.
В житті мене ти й знать не зна-
єш,
Ідеш по вулиці – минаєш,
Вклонюся – навіть не зирнеш
І головою не кивнеш,
Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
Як я люблю тебе без тями,
Як мучусь довгими ночами
І як літа вже за літами
Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні.
О, ні!
Являйся, зіронько, мені
Хоч в сні!
В житті мені весь вік тужити -
Не жити.
Так най те серце, що в турботі,
Неначе перла у болоті,
Марніє, в'яне, засихає,-
Хоч в сні на вид твій оживає,
Хоч в жалошах живіше грає.
По-людськи вільно віддиха,
І того дива золотого
Зазнає, щастя молодого,
Бажаного, страшного того
Гріха!

П. ЧУБИНСЬКИЙ

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Ще не вмерла України ні слава,
ні воля.
Ще нам, браття українці, усміх-
неться доля.
Згинуть наші вороженьки, як
роса на сонці,
Запануєм і ми, браття, у своїй
сторонці.

Душу й тіло ми положим за
нашу свободу

І покажем, що ми, браття, ко-
зацького роду.

Станем, браття, в бій кривавий
від Сяну до Дону,

В ріднім краю панувати не дамо
нікому;

Чорне море ще всміхнеться, дід
Дніпро зрадіє,

Ще у нашій Україні доленька
наспіє.

Душу, тіло ми положим за нашу
свободу,

І покажем, що ми, браття, ко-
зацького роду.

А завзяття, праця щира свого ще
докаже,

Ще ся волі в Україні піснь гучна
розляже,

За Карпати відоб'ється, згомо-
нить степами,

України слава стане поміж воро-
гами.

Душу, тіло ми положим за нашу
свободу,

І покажем, що ми, браття, ко-
зацького роду.

ЛЕСЯ УКРАЇНКА (1871 – 1913)

ОСТАННІЙ МОНОЛОГ МАВКИ

(уривок з «Лісової пісні»)

«О, не журися за тіло!

Ясним, вогнем засвітилось воно,
чистим, палючим, як добре вино,
вільними іскрами вгору злетіло.

Легкий, пухкий попільець

ляже, вернувшись, в рідну зем-
лицю, –

стане початком тоді мій кінець.

Будуть приходити люди,
вбогі й багаті, веселі й сумні,
радощі й тугу нестимуть мені,
їм промовляти душа моя буде.

Я обізвуся до них

шелестом тихим вербової гілки,
голосом ніжним тонкої сопілки,
смутними росами з вітів моїх.

Я їм тоді проспівую

все, що колись ти для мене співав,
ще як напровесні тут вигравав,
мрії збираючи в гаю..

Грай же, коханий, благаю!»

ОЛЕКСАНДР ОЛЕСЬ (1878 – 1944)

ТИ НЕ ПРИЙШЛА

Ти не прийшла в вечірній час...

Без тебе день вмирав сьогодні,

Без тебе захід сумтно гас

І сонце сходило в безодні...

Ти не прийшла в вечірній час.

Тебе, здавалось, ждало море,

І все не гасли скелі гір,

І все дивилися в простори...

І довго їх останній зір

Шукав тебе і гас на морі.

Ти не прийшла в вечірній час...

Самотньо сонце попрощалось,

І сумно, сумно день погас...

Когось, мов, серце не дожда-
лось,

Хтось не прийшов в вечірній
час.

МАКСИМ РИЛЬСЬКИЙ (1895 – 1964)

МОВА

Як парость виноградної лози,
Плекайте мову. Пильно й нена-
станно

Політь бур'ян. Чистіша від
сльози

Вона хай буде. Вірно і слухняно
Нехай вона щоразу служить вам,
Хоч і живе своїм живим життям.

Прислухайтесь, як океан співає
– Народ говорить. І любов, і гнів
У тому гомоні морським. Немає
Мудріших, ніж народ, учителів;

У нього кожне слово – це пер-
лина,

Це праця, це натхнення, це лю-
дина.

Не бійтесь заглядати у словник:
Це пишний яр, а не сумне про-
валля;

Збирайте, як розумний садівник,
Достиглий овоч у Грінченка й
Даля,

Не майте гніву до моїх порад
І не лінуйтеся доглядати свій сад.

ВОЛОДИМИР СОСЮРА (1897 – 1965)

ТАК НІХТО НЕ КОХАВ. ЧЕРЕЗ ТИСЯЧІ ЛІТ...

Так ніхто не кохав. Через тисячі
літ
лиш приходять подібне кохання.

В день такий розцвітає весна на
землі

І земля убирається зрання...

Дише тихо і легко в синяву вона,
простягає до зір свої руки...

В день такий на землі розцвітає
весна
і тремтить од солодкої муки...

В'яне серце моє од щасливих
очей,
що горять в тумані наді мною...
Розливається кров і по жилах
тече,
ніби пахне вона лободою...

Гей, ви, зорі ясні!.. Тихий міся-
цю мій!..

Де ви бачили більше кохання?..

Я для неї зірву Оріон золотий,
я – поет робітничої рани...

Так ніхто не кохав. Через тисячі
літ

лиш приходять подібне кохання.

В день такий розцвітає весна на
землі

І земля убирається зрання...

Дише тихо і легко в синяву вона,
простягає до зір свої руки...

В день такий на землі розцвітає
весна
і тремтить од солодкої муки...

УКРАЇНА

Дужче і дужче кругом
Пісня гримить солов'я.
Гори мовчать над Дніпром
Це – Україна моя.

В небі шумлять літаки,
Коні залізні – в полях.
Гордим розливом ріки
Цвіт весняний по садах.
Світлі ідуть матері,
Зір їх красою сія.
Сонце і пісня вгорі,
Це – Україна моя.

АНДРІЙ МАЛИШКО
(1912 – 1970)

ПІСНЯ ПРО РУШНИК

Рідна мати моя, ти ночей не до-
спала,

Ти водила мене у поля край села,
І в дорогу далеку ти мене на зорі
проводжала,

І рушник вишиваний на щастя
дала.

І в дорогу далеку ти мене на зорі
проводжала,

І рушник вишиваний на щастя,
на долю дала.

Хай на ньому цвіте росяниста
доріжка,

І зелені луги, й солов'їні гаї,

І твоя незрадлива материнська
ласкава усмішка,

І засмучені очі хороші твої.

І твоя незрадлива материнська
ласкава усмішка,

І засмучені очі хороші, блакитні
твої.

Я візьму той рушник, простелю,
наче долю,

В тихім шелесті трав, в щебе-
танні дібров.

І на тім рушничкові оживе все
знайоме до болю:

І дитинство, й розлука, і вірна
любов.

І на тім рушничкові оживе все
знайоме до болю:

І дитинство, й розлука, й твоя
материнська любов.

ДМИТРО ПАВЛИЧКО
(1929)

***КОЛИ МИ ЙШЛИ УДВОХ
З ТОБОЮ***

Коли ми йшли удвох з тобою
Вузькою стежкою по полю,
Я гладив золоте колосся,
Як гладить милому волосся
Щаслива, ніжна наречена...
А ти йшла поперед мене,
Моя струнка, солодка згубо,—
І я помітив, як ти грубо
Топтала колоски пшениці,
Що нахилились до землиці.
Немов траву безплідну, дику
Топтала і не чула крику
Тих колосочків. Без оглядки
Ти йшла собі, а в мене – згадки
Про те, як на чужому полі
Збирав я нишком колосочки
В поділ дитячої сорочки.
О, я хотів тобі сказати,
Що те колоссячко вусате –
То невсипущий труд мозільний,
То молодим калач весільний,
То для дітей пахуча булка,
То хліб, що матінка-гуцулка
З долівки вчила піднімати,
Як батька в руку, цілувати;
Та я змовчав. Я йшов покірно,
Бо я любив тебе надмірно,
Але мені тоді здалося,

Що то не золоте колосся,
Що то любов мою безмежну
Стопали так необережно.

ЛІНА КОСТЕНКО (1930)

МІЖ ІНШИМ

Коли я буду навіть сивою,
і життя моє піде мрякою,
а для тебе буду красивою,
а для когось, може, й ніякою.
А для когось лихою, впертою,
ще для когось відьмою, коброю.
А між іншим, якщо відверто,
то була я дурною і доброю.
Безборонною, несинхронною
ні з теоріями, ні з практиками.
і боліла в мене іронія
всіма ліктиками й галактиками.
І не знало міщанське кодро,
коли я захлиналась лихом,
що душа між люди виходила
забинтована білим сміхом.
І в житті, як на полі мінному,
я просила в цьому сторіччі
хоч би той магазинний мінімум:
— Люди, будьте взаємно ввічли-
ві! — і якби на те моя воля,
написала б я скрізь курсивами:
— Так багато на світі горя,
люди, будьте взаємно красиви-
ми!

Страшні слова, коли вони мов-
чать,
коли вони зненацька причаї-
лись,
коли не знаєш, з чого їх почать,

бо всі слова були уже чиймись.

Хтось ними плакав, мучивсь,
болів,
із них почав і ними ж і завер-
шив.

Людей мільярди і мільярди слів,
а ти їх маєш вимовити вперше!

Все повторялось: і краса, й по-
творність.

Усе було: асфальти й спориші.

Поезія — це завжди неповтор-
ність,

якийсь безсмертний дотик до
душі.

БОРИС ОЛІЙНИК (1935)

НАША МАТИ — СИВАЯ ГОРЛИЦЯ

Наша мати — сивая горлиця.
Все до її серденька горнеться:
Золота бджола — намістиною,
Небо — празниковою хустиною,
Сивий дуб — прокуреним праді-
дом,
Білочка — мальованим пряни-
ком,
Жура-журавель над криницею —
Чистою сльозою-водицею,
А земля — пшеницею ярою,
А літа — замисленим явором,
Що із сорок першого журиться:
«Де ж це, молодице, твій судже-
ний?»

Місяць — непоколотим золотом,
А береза — вранішнім солодом,
Хата — ластівками над стріхою,
А туман — вдовиною втіхою.

Крашанкою – сонечко в миснику...
А вона до всіх до них – піснею.

ВАСИЛЬ СИМОНЕНКО **(1935 – 1963)**

Вона прийшла непрохана й не-
ждана,

І я її зустріти не зумів.

Вона до мене впливла з туману

Моїх юнацьких несміливих
снів.

Вона прийшла, завітчана і
мила,

І руки лагідно до мене простя-
гла,

І так чарівно кликала й манила,

Такою ніжною і доброю була.

І я не чув, як жайвір в небі тане,

Кого остерігає з висоти...

Прийшла любов непрохана й
неждана –

Ну як мені за нею не піти?

ІВАН ДРАЧ (1936)

«Без тебе світ – це тъмавий мо-
рок...»

Без тебе світ – це тъмавий мо-
рок.

Без тебе не біжить вода.

Без тебе кожен камінь – ворог,

Подушка каменем тверда.

Без тебе сонце – повне ночі,
Без тебе ночі – без кінця,
Для тебе ж ночі я доточую,
Для тебе місяця – вінця.

Без тебе небо – повне криги,
Стоять в душі самі льоди,
Без тебе світ – це ж тільки крих-

ти

Моєї зимної біди.

Без тебе, що мені без тебе –

Нема мене на всі світи...

Тож нахились блакитним небом,

Тож святом сонця освяти!..

ВАСИЛЬ СТУС **(1938 – 1985)**

НІ НА ЩО НЕ НАРІКАЙ ***З ПЕЧАЛЛЮ***

Ні на що не нарікай з печаллю.

Рідне і кохане – все мине.

Все прийми – буттєве й неземне.

Те, що заховалося за даллю,

Не поверне більше, не верне

Ні на шепіт стишеного болю,

Ні на крик розгойданої мсти –

Полюби неспокій самоти

З запахом міцного каніфолу.

Та в щедротне дивовижних днях

Голубінь розміряного поля

Нам доносить розбуяла воля

В часових і тембрах і тонах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпояско О.К., Городенська К.Г., Русанівський В.М. Граматика української мови: Морфологія. – К., 1993.
2. Блик О.П. Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. – К., 1988.
3. Вихованець І.Р. та ін. Граматика української мови. – К.: Рад. школа, 1982. – 208с.
4. Глазова О.П. Українська орфографія: Навчальний посібник. – Х.: Веста:Видавництво «Ранок», 2008. – 384 с.
5. Головащук С.І., Пещак М.М., Русанівський В.М., Тараненко О.О. Орфографічний словник української мови. – К., 1994.
6. Горпинич В.О. Українська морфологія: навчальний посібник. – Дніпропетровськ, 2002.
7. Жовтобрюх М.А. Українська літературна мова. – К.: Наук. думка, 1984.
8. Жовтобрюх М.А., Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. – Вид. 4-е. – К.: Вища шк., 1972.
9. Козачук Г.О., Шкурятяна Н.Г. Практичний курсу української літературної мови: Навчальний посібник для вузів. – К., 1993.
10. Козачук Г.О. Українська мова – для абітурієнтів: Навч. Посібник – 2-ге вид., стер. – К.: Вища школа, 1994. – 272 с.
11. Куриліна О.В., Овчиннікова І.І. Українська мова. Довідник + тести (повний повторюваний курс, підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання). Для учнів та абітурієнтів – Кам'янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2007. – 384 с.
12. Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Я. В. Януш, О. В. Безугла, І. І. Козловець та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 204 с.
13. Олійник О.Б. Мова моя калинова. – К., 1993.
14. Орфографічно-орфоепічний практикум із сучасної української літературної мови: Навчальний посібник / Авт. кол.: М.М. Фащенко, О.В. Антонюк, З.І. Волосевич та ін.; Відп. ред. М.М. Фащенко. – Одеса: Астропринт, 2003.

15. Пазяк О.М., Сербенська О.А., Фурдуй М.І., Шевченко Л.Ю. Українська мова: Практикум. – К., 2000.
16. Пентилюк М. І. Вивчення української мови в школах з російською мовою навчання. – К.: Рута, 2000.
17. Пентилюк М.І., Іващенко О.В. Українська мова: Підручник-комплект. – К.: Ленвіт, 2001.
18. Плахоніна О. В. Сучасна українська мова: Збірник вправ і завдань для практичних занять / О. В. Плахоніна, О. Л. Плетнева. – Х.: Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2009. – 108 с.
19. Сучасна українська літературна мова / За ред. А.П. Грищенка. – К., 1998.
20. Сучасна українська літературна мова / За ред. М.Я.Плющ. – К., 1994.
21. Сучасна українська літературна мова / Керівник авт. колективу О.Д.Пономарів). – К., 1997.
22. Сучасна українська мова / За ред. О.Д.Пономарева. 2-ге вид. – К., 2001.
23. Ткачук Т.П. Українська мова. Довідник для старшокласників та абітурієнтів. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2006. – 144 с.
24. Тоцька Н.І. Сучасна українська літературна мова: Фонетика, орфоепія, графіка, орфографія. – К., 1981.
25. Убийвовк Н.В. Українська мова. Ч. І, ІІ. – Тирасполь: РВВ, 2001.
26. Українська мова за професійним спрямуванням: Навчальний посібник для вищих навчальних закладів нефілологічного напрямку підготовки // Авт. колектив доц. Мачай Т.О., доц. Шавлак Л.В., доц. Лазарєва Л.К., проф. Семенова Л.П., ст. викл. Алтухов В.М., ст. викл. Буяновська Н.І., ст. викл. Гречаниченко Л.В., ст. викл. Дмитрієва О.І., ст. викл. Матулевська Н.П., ст. викл. Мітасова Е.Ф., ст. викл. Онацька Н.І., ас. Кульбіда Н.І., ас. Свірса Н.М., ас. Шатілова О.С. – ДонНТУ, 2006 р. – 191 с.
27. Українська мова і література. Репетитор/ Шабельник Т.М., Пара- щик В.В.: Навч. Посіб. – Х.: Факт, 2008. – 288 с. – (серія журналу «Вісник ТІМО»).
28. Українська мова: Навчально-методичний посібник / Укладач А.О.Дубик. – Тирасполь: Вид-во Придністровського університету, 2005.

29. Український орфографічний словник / За ред. Л.М. Полюги. – К., 2002.
30. Фурдуй М.І. Українська мова. Практикум з правопису: Навч. посібник / За ред. В.В. Різуна. – К.: Либідь, 2004.
31. Шевченко Л.Ю., Різун В.В., Лисенко Ю.В. Сучасна українська літературна мова. Довідник. – К., 1996.
32. Ющук І.П. Практикум з правопису української мови. 2-ге вид. – К., 2000.
33. Ющук І.П. Українська мова: Підручник. – К.: Либідь, 2003.

**СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ,
ВИКОРИСТАНОЇ ДЛЯ СКЛАДАННЯ ТЕКСТІВ**

1. Белогуров С. Б. Популярно о наркотиках и наркоманиях: 2-е изд., испр. и доп. Издательство “Невский диалект”, Санкт-Петербург: 2001 г. – 213 с.
2. Бондарчук Олена Іванівна Психологія сім’ї.- К.: МАУП, 2001.- 96с.
3. Буянов М. И. Лики великих, или Знаменитые безумцы. – М.: Российское общество медиков-литераторов, 1994.
4. Грабовська Л.І. Лев Олександрович Тарасевич. 1868-1927. Москва, 1970.
5. Гуманістична психологія.- К.: Університетське вид-во «Пульсари», 2001.- 252 с.
6. Даниэль Г. Жизнь Фридриха Ницше. –Рига, 1991.
7. Діденко С.І. Великий вчений і громадський діяч (До 25-річчя від дня смерті Л. А. Тарасевича). Журнал «Природа», 1953. – № 2. – С. 85-87.
8. Загальна психологія.- К.: Либідь, 2005.- 464с.
9. Исмуков Н.Н. Без наркотиков. Программа предупреждения и преодоления наркотической и алкогольной зависимости. Издательство “Файр-Пресс”. – М.: 2001 г. – 384 с.
10. Липанов Р. Г. К вопросу о вырождении// Таврический журнал психиатрии. – 2002. – Т. 6. – № 3. – С. 95–103.
11. Макаrchук С.А. Етнографія України: Навчальний посібник. – Львів: «Світ», 2004.
12. Максимова Н.Ю. Психологическая профилактика алкоголизма и наркомании несовершеннолетних: Учебное пособие для

вузов. Серія: Учебники «Феникса». Издательство “Мир книги”, М.: 2001 г. – 384 с.

13. Міленушкін Ю.І .Лев Олександрович Тарасевич (1868-1927) (До 25-річчя з дня смерті). Журнал мікробіології, епідеміології та імунології, 1952. – № 7.

14. Морозов С.М., Бондар В.В. Клінічна психологія.- К.: ПОНУ ім.Т.Г.Шевченка, 2001.- 116с.

15. Орбан-Лембрик, Лідія Ернестівна Соціальна психологія: У 2-х кн.:Підруч. для студ. вузів. Кн. 1. Соціальна психологія особистості і спілкування.- К.: Либідь, 2004.- 576с.

16. Пащенко, Світлана Юрївна Загальна психологія.- Запоріжжя, 2004.- 32с.

17. Політична психологія.- К.: ЦУЛ, 2003.- 216с.

18. Проценко Е.Н. Наркотики и наркомания Издательство “Информ-12”, 1999 г. – 112 с.

19. Психологія.- К.: Либідь, 2001.- 560с.

20. Психологія.- К.: Либідь, 1999.- 558с.

21. Самохвалов В. П. Психический мир будущего. – Симферополь: КИТ, 1998. – С. 23.

22. Сиротинін М.М.Л.А. Тарасевич як патолог. Архів патології, 1953. – № 2.

23. Скробанський К. Акушерство. К., 1941.

24. Українське народознавство: Навч. посібник / За ред. С.П. Павлюка, Г.Й. Горинь, Р.Ф. Кирчіва. – Львів: Фенікс, 1994. – 608 с.

25. Українська радянська енциклопедія. В 12-ти томах / За ред. М. Бажана. – 2-ге вид. – К.: Гол. редакція УРЕ, 1974-1985.

26. Шпаков А.Н. Справочник для родителей и детей. Алкоголизм. Наркомания. Токсикомания. Курение. Природные и бытовые яды. Происхождение, распознавание, лечение, профилактика. Издательства: Зенит, Энергия, М.: 2000 г. – 368 с.

ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. <http://medicus.ucoz.net/>
2. http://serpens.ucoz.ua/news/khirurgichni_instrumenti_antichnikh_chasiv/2012-11-08-20
3. <http://svitohlyad.com.ua/zdorovya/hirurgichni-instrumenty/>

4. <http://www.br.com.ua/referats/Medicina/18722-11.html>
5. http://medicus.ucoz.net/index/z_istoriji_rozvitku_khirurgiji/0-5
6. <http://svitfactiv.com/index.php/istoriji/642-sam-sobi-khirurg-foto>
7. http://www.zid.com.ua/ukr_creativework/holodni-paltsi
8. <http://apteka-traw.com/yak-zmicniti-nirki.html>
9. <http://uwm.com.ua/node/3433>
10. <http://maryse.ru/page/serce-hvorobi-sercja>
11. <http://www.pravmir.ru/surrogatnoe-materianstvo>
12. <http://health.wild-mistress.ru/wm/health.nsf/publicall/>
13. listverse.com
14. msvitu.com/archive/2008/may/article-9.php
15. ua.enter-life.ru
16. ua.textreferat.com/referat-16622-1.html
17. uk.wikipedia.org/wiki/
18. www.zdorov.com.ua/Zapobigannja-Narkomanii
19. www.umj.com.ua/.../alkogolna-ta-narkotichna
20. www.ukrlit.vn.ua/making1/djyrd.html
21. web-kapiche.ru/65-magiya-povituh.html

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ЗАВДАННЯ НА ЗАКРІПЛЕННЯ, УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА ПОВТОРЕННЯ ВИВЧЕНОГО МАТЕРІАЛУ	5
РОЗДІЛ: ФОНЕТИКА. ОРФОЕПІЯ. ОРФОГРАФІЯ	5
ТЕМА № 1: УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ.	5
ТЕМА №2: ВИМОВА ГОЛОСНИХ ТА ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ	6
ТЕМА №3: ВЖИВАННЯ М'ЯКОГО ЗНАКА.	8
ТЕМА №4: ВЖИВАННЯ АПОСТРОФА	9
ТЕМА №5: ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ ЗВУКІВ	10
ТЕМА №6: ЧЕРГУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ	11
ТЕМА №7: ЧЕРГУВАННЯ [У] з [В], [І] з [Й].	12
ТЕМА №8: СПРОЩЕННЯ В ГРУПАХ ПРИГОЛОСНИХ.	13
ТЕМА №9: ПОДВОЄННЯ ПРИГОЛОСНИХ.	14
ТЕМА №10: ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ	15
РОЗДІЛ: МОРФОЛОГІЯ	17
ТЕМА № 1: ІМЕННИК	17
ТЕМА № 2: ПРИКМЕТНИК	25
ТЕМА № 3: ЧИСЛІВНИК	28
ТЕМА № 4: ЗАЙМЕННИК.	30
ТЕМА № 5: ДІЄСЛОВО	33
ТЕМА № 6: ДІЄПРИКМЕТНИК.	40
ТЕМА № 7: ДІЄПРИСЛІВНИК	43
ТЕМА № 8: ПРИСЛІВНИК.	45
ТЕМА № 9: СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ	47
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ	53
УКРАЇНСЬКИЙ АЛФАВІТ.	53

ВИМОВА ГОЛОСНИХ	
ТА ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ	55
ВЖИВАННЯ М'ЯКОГО ЗНАКА	57
ВЖИВАННЯ АПОСТРОФА	60
ЧЕРГУВАННЯ ГОЛОСНИХ ТА ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ	
ЧЕРГУВАННЯ У//В, І//Й	63
СПРОЩЕННЯ В ГРУПАХ ПРИГОЛОСНИХ	66
ПОДВОЄННЯ ТА ПОДОВЖЕННЯ ПРИГОЛОСНИХ	69
ПРАВОПИС ПРЕФІКСІВ	71
ІМЕННИК	74
ПРИКМЕТНИК	76
ЧИСЛІВНИК	79
ЗАЙМЕННИК	82
ДІЄСЛОВО	84
ДІЄПРИКМЕТНИК. ДІЄПРИСЛІВНИК	87
ПРИСЛІВНИК.	90
СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ	92
 ТЕКСТИ ДЛЯ ЧИТАННЯ, ПЕРЕКЛАДУ ТА ПЕРЕКАЗУ	 97
 СЛОВА ДЛЯ ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ	 177
 ПЕРЕЛІК ВІРШІВ ДЛЯ ВИВЧЕННЯ НАПАМ'ЯТЬ.	 184
 ЛІТЕРАТУРА.	 192

Для заміток

Навчальне видання

Третьяченко Алла Володимирівна,
Хлопова Альона Володимирівна,
Якимович Олена Леонідівна

**УКРАЇНСЬКА МОВА
ЗА ПРОФЕСІЙНИМ СПРЯМУВАННЯМ:**

Практикум
для студентів медичного факультету

Формат 60х84/16. Уч.-вид. л. 12,5. Тираж 50 екз.